

Univerzita Karlova v Praze
Fakulta humanitních studií

Katedra řízení a supervize v sociálních a zdravotnických organizacích

Bc. Šárka Nováková, Dis.

**Kultura profese sociálních pracovníků sociálně-právní ochrany dětí
se zaměřením na odebrání dětí z péče rodičů**

Diplomová práce

Vedoucí práce: PhDr. Olga Šmídová-Matoušová, PhD.

Praha 2014

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracovala samostatně a použila jen uvedené prameny a literaturu. Současně dávám svolení k tomu, aby tato práce byla zpřístupněna v příslušné knihovně UK a prostřednictvím elektronické databáze vysokoškolských kvalifikačních prací v repozitáři Univerzity Karlovy a používána ke studijním účelům v souladu s autorským právem.

V Praze dne 10.5.2014

Bc. Šárka Nováková, Dis.

Poděkování

Chtěla bych poděkovat vedoucí mé diplomové práce PhDr. Olze Šmídové-Matoušové, PhD., za její ochotu a odborné vedení. Dále bych chtěla poděkovat své rodině a přátelům, kteří mi byli nápomocni při vytváření této práce.

Obsah

OBSAH	4
ABSTRAKT	6
ÚVOD	7
1. ÚVOD DO PROBLEMATIKY SOCIÁLNĚ-PRÁVNÍ OCHRANY DĚTÍ.....	9
1.1 Sociální pracovník	12
1.2 Klient.....	12
1.2.1 Nezletilé dítě	13
1.2.2 Osoba odpovědná za výchovu dítěte	13
1.3 Rodina	14
2. ZÁJEM DÍTĚTE	16
2.1 Oznamovací povinnost	18
2.2 Ohrožené děti	19
2.3 Vyhodnocování situace dítěte	21
2.3.1 Sanace rodiny.....	25
2.4 Syndrom CAN.....	26
3. ODEBRÁNÍ DÍTĚTE	28
3.1 Důvody pro odebrání dítěte z rodiny	30
3.2 Náhradní péče	31
3.2.1 Pěstounská péče na přechodnou dobu	31
3.2.2 Zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc	33
3.2.3 Zdravotnické zařízení	33
3.2.4 Diagnostický ústav.....	33
3.2.5 Následná péče	33
4. SOCIÁLNÍ PRACOVNÍK OSPOD	34
4.1 Vzdělání a vzdělávání sociálních pracovníků OSPOD.....	34
4.2 Osobnost sociálního pracovníka.....	37
4.2.1 Osobnostní rysy.....	39
4.2.2 Etický kodex	40
4.3 Kompetence.....	41
4.3.1 Moc	43
4.3.2 Hranice.....	44
4.3.3 Riziko	45
4.4 Nezbytnosti při práci s rodinou.....	47
4.5 Přístup sociálních pracovníků OSPOD k vyhodnocování ohroženého dítěte.....	48
4.6 Syndrom vyhoření.....	51
5. KULTURA ORGANIZACE	54
5.1 Kontext sociální práce	57

6. METODOLOGIE VÝZKUMNÉHO ŠETŘENÍ	60
6.1 Účel výzkumu a výzkumné otázky	61
6.2 Metody	62
6.2.1 Výzkumný soubor	62
6.2.2 Metody sběru dat	63
6.2.3 Prostředí	63
6.2.4 Techniky analýzy	63
6.2.5 Zajištění kvality	64
6.2.7 Role výzkumníka	64
6.3 Analýza a interpretace dat	64
6.3.1 Analýza získaných rozhovorů	65
6.3.2 Případová studie	68
6.3.2.1 Zkoumání dokumentů	69
6.3.2.2 Rozhovory vztahující se ke kazuistice	72
6.3.2.3 Závěr pro kasuistiku	78
6.4 Vyústění empirického šetření	80
ZÁVĚR.....	86
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A ZDROJŮ	92
PŘÍLOHY	ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED.
PŘÍLOHA Č. 1: OCHRANNÉ FAKTORY MLADŠÍ DĚTI	ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED.
PŘÍLOHA Č. 2: RIZIKOVÉ FAKTORY MLADŠÍ DĚTI	ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED.
PŘÍLOHA Č. 3: OCHRANNÉ FAKTORY STARŠÍ DĚTI A MLÁDEŽ	ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED.
PŘÍLOHA Č. 4: RIZIKOVÉ FAKTORY STARŠÍ DĚTI A MLÁDEŽ	ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED.
PŘÍLOHA Č. 5: VYHODNOCENÍ SITUACE DÍTĚTE A IPOD	ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED.
PŘÍLOHA Č. 6: ETICKÝ KODEX SPOLEČNOSTI SOCIÁLNÍCH PRACOVNÍKŮ ČR	ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED.
PŘÍLOHA Č. 7: MEZINÁRODNÍ ETICKÝ KODEX SOCIÁLNÍCH PRACOVNÍKŮ	ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED.
PŘÍLOHA Č. 8: PROJEKT DIPLOMOVÉ PRÁCE	ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED.

Abstrakt

Sociálně-právní ochrana dětí představuje soubor specifických činností, spočívající v poskytování ochrany dětem. Kultura sociálních pracovníků OSPOD je vymezena hodnotami, jež sociální pracovníci v tomto oboru sdílejí.

Cílem této diplomové práce je, prostřednictvím popsání kultury profese, znázornit práci sociálních pracovníků. Jelikož pracovní náplň těchto pracovníků je značně rozsáhlá, zaměřuje se tato práce pouze na oblast odebrání dětí z jejich rodiny, neboť v těchto situacích je možné ukázat hodnoty sociálních pracovníků v rámci kritických případů. A také, z pohledu sociálních pracovníků, je tato oblast málo veřejnosti známa.

Pro zodpovězení výzkumné otázky: „Jaká je kultura profese sociálních pracovníků OSPOD?“, byla zvolena kvalitativní výzkumná strategie. V rámci shromažďování informací v této problematice byla využita analýza rozhovorů se sociálními pracovníci OSPOD ze dvou oddělení. A dále případová studie, která je doplněna o interview se dvěma pracovníci OSPOD.

Abstrakt

Social and legal protection of children represents a set of specific activities consisting in the provision of child protection. Culture of Social Workers OSPOD is defined values that are shared by professionals in this field.

This thesis aims to illustrate the work of social workers through exploration of professional culture. Since the work of social workers covers wide range of duties, this thesis focuses on the removal of children from their families, as values of social workers in critical cases can be demonstrated within these difficult situations. Furthermore, from the professionals' perspective, this area is little known to the public.

Qualitative research strategy has been used to answer the research question: “What is the professional culture of social workers OSPOD?” This thesis presents initial results on professional culture through analysis of interviews with OSPOD employees from two departments and a case study, which is supplemented with two specific interviews with OSPOD employees.

Klíčová slova: sociálně-právní ochrana dětí, odebrání dítěte z rodiny, sociální pracovník, kultura profese, organizační kultura

Úvod

V úvodu této diplomové práce je třeba uvést jednu z mnoha definic, jež popisují sociální práci. „Sociální práce je společenskovední disciplína i oblast praktické činnosti, jejichž cílem je odhalování, vysvětlování, zmírňování a řešení sociálních problémů.“ (Matoušek, 2003b: 213)

V současné společnosti se stále setkáváme s rozšířeným názorem, že sociální pracovník sociálně-právní ochrany dětí pracuje tak, že „bere děti z rodiny a dává je do ústavu“. Media ukazují obraz sociálních pracovníků, jež nemají srdce a rvou děti z náručí milujících rodičů a odvádějí je pryč z jejich domova. Česká republika je kritizována za to, že dětské domovy jsou přeplněné dětmi a sociální pracovníci téměř bezdůvodně děti odebírají.

Lze se domnívat, že tento obraz je poněkud zkreslený či neúplný. V médiích není ukázána doba před touto situací. Jak probíhá práce s danou rodinou, jak se hledají možnosti pro dítě, i jak probíhá samotný proces odebrání dítěte. Na tento fakt je třeba vždy nahlížet z historických či společensko-kulturních hledisek.

Kultura profese je společná pro pracovníky působící v konkrétním oboru. Pracovníci ve větší či menší míře sdílejí určité hodnoty, které jsou typické pro tento obor (Gouldner, 1957, podle Karahanna et al., 2005). V této práci se pokusím znázornit kulturu profese sociálních pracovníků sociálně-právní ochranu dětí prostřednictvím hodnot a očekávání, jednání a cítění, které tito sociální pracovníci sdílejí. Přístup sociálních pracovníků, jimž zákon o sociálně-právní ochraně dětí ukládá povinnost, vyhodnocovat situaci dítěte v případě jeho ohrožení. Kdy důsledkem tohoto může být podání návrhu na předběžné opatření soudu, který poté může vydat usnesení o odebrání dítěte z jeho rodiny.

Cílem mé práce je nahlédnout na situaci samotného sociálního pracovníka. Nastínit vše, co tyto pracovníky při jejich práci ovlivňuje a co na ně působí a tím odpovědět na výzkumnou otázku: „Jaká je kultura profese sociálních pracovníků OSPOD?“ Tak jako v ostatních pomáhajících profesích, se člověk sociálním pracovníkem nerodí, sociálním pracovníkem se člověk stává v průběhu svého života. Práce sociálního pracovníka orgánu sociálně-právní ochrany dětí je natolik specifická a obsáhlá, že jsem se rozhodla zaměřit

pouze na jednu konkrétní oblast. A to na oblast vztahující se k rodině, jež je i pro samotného sociálního pracovníka nejnáročnější, a to na odebrání dítěte z rodiny.

Hned na začátku je pro mou práci nutné stanovit, kdo je klientem sociálních pracovníků orgánu sociálně-právní ochrany dětí a cíl jejich sociální práce.

„Sociální pracovníci pomáhají jednotlivcům, rodinám, skupinám i komunitám dosáhnout nebo navrátit způsobilost k sociálnímu uplatnění.“ (Matoušek, 2003b: 213)

V případě této diplomové práce se klientem myslí, jak dítě, tak osoba nebo osoby, které jsou odpovědné za jeho výchovu. Vychovávají ho, starají se o něj a poskytují mu lásku.

Cílem práce sociálních pracovníků sociálně-právní ochrany dětí je hájení zájmů dítěte. V této diplomové práci, definujeme zájem dítěte jako udržení dítěte v rodině, odebrání dítěte z rodiny, navrácení dítěte do rodiny nebo zajištění pro něj odpovídající péče.

Ve své práci čerpám mimo jiné z vlastní zkušenosti. Již čtvrtým rokem pracuji jako sociální pracovnice sociálně-právní ochrany dětí. V průběhu této doby jsem změnila místo svého působení, tudíž jsem měla možnost srovnání přístupu sociálních pracovníků dvou oddělení k této problematice.

Pro výzkumnou část diplomové práce jsem využila kvalitativní typ výzkumu, konkrétně metody polostrukturovaného rozhovoru se sociálními pracovníky oddělení sociálně-právní ochrany dětí. Jejich vyprávění dokreslují teoreticky získané poznatky uvedené v této práci. Výpovědi pracovníků jsou v textu označeny anonymizovanými jmény. Jejich vyjádření je uvedeno v uvozovkách a proloženým písmem.

Součástí empirické části je případová studie, která byla získána na základě analýzy dokumentů vycházející ze spisové dokumentace dvou nezletilých dětí. Případovou studii jsem doplnila o dvě interview se sociálními pracovníky, které se na případu těchto dětí podílely.

Cílem diplomové práce je předložit aspekty kultury profese sociálních pracovníků orgánu sociálně-právní ochrany dětí a to prostřednictvím deskripce problematiky odebírání dětí z rodiny.

1. Úvod do problematiky sociálně-právní ochrany dětí

Tato kapitola je věnována základním informacím týkající se sociálně-právní ochrany dětí. Vymezení základních oblastí, jímž se sociálně-právní ochrana zabývá. Tyto oblasti jsou sociální pracovník, klient a rodina.

Zpočátku je nutné však vysvětlit pojem sociálně-právní ochrana jako takový a právní ukotvení sociálně-právní ochrany dětí v České republice.

Obecně lze konstatovat, že v současnosti sociálně-právní ochrana dětí představuje řešení velice složitých situací, ve kterých se děti nacházejí. Mimo jiné poskytuje ochranu dětem, které jsou zanedbávané, zneužívané a opuštěné a dětem, které nemohou vyrůstat ve vlastní rodině (Krausová, Novotná, 2006). Z tohoto vyplývá, že „širším pojmem než je sociálně-právní ochrana dítěte, je ochrana dítěte, která zahrnuje garanci rozsáhlého souboru práv a oprávněných zájmů dítěte, a je proto upravena v různých právních odvětvích a v právních předpisech různé právní síly. Ochrana dítěte a zajišťování jeho práv je upravena v právních předpisech v oblasti rodinně-právní, sociální, školské, zdravotní, daňové, občanskoprávní, trestné, apod.“ (Kahoun, 2007: 19)

Na základě ústavního zákona č. 2/1993 Sb., Listiny základních práv a svobod, jsou upravena základní lidská práva, jež se týkají i dětí. Především se jedná o způsobilost každého mít práva a právo na život. V článku 32 je mimo jiné ustanoveno, že rodičovství a rodina je pod ochranou zákona. Je zaručena zvláštní ochrana dětí a mládeže. Péče o děti a jejich výchova je právem rodičů a zároveň děti mají právo na rodičovskou výchovu a péči. Práva rodičů mohou být omezena a nezletilé děti mohou být od rodičů odloučeny proti jejich vůli jen rozhodnutím soudu na základě zákona. Dále také rodiče, kteří pečují o děti, mají právo na pomoc státu.

Z obsahu článků Listiny je zřejmé, že na jedné straně je právem každého, aby bylo chráněno jeho soukromí a rodinný život, včetně nedotknutelnosti obydlí, na druhé straně se dětem a mladistvým garantuje zvláštní ochrana (Krausová, Novotná, 2006).

Dalším právním předpisem je mezinárodněprávní dokument, Úmluva o právech dítěte, jež byla Českou republikou ratifikována roku 1991. Tímto dokumentem je Česká republika povinna poskytnout ochranu dětem. Tato ochrana spočívá v ochraně zájmu

dítěte, jeho zdravého vývoje a ochranu před jakoukoli formou diskriminace nebo trestání a další.

V Preambuli této Úmluvy je ukotveno, že státy, které jsou smluvní stranou Úmluvy, mají na zřeteli, že rodina jako základní jednotka společnosti a přirozené prostředí pro růst a blaho všech svých členů a zejména dětí, musí mít nárok na potřebnou ochranu a takovou pomoc, aby mohla beze zbytku plnit svou úlohu společnosti. Dítě musí vyrůstat v rodinném prostředí, v atmosféře štěstí, lásky a porozumění a pro svou tělesnou a duševní nezralost potřebuje zvláštní záruky, péči a odpovídající ochranu před narozením i po něm (Krausová, Novotná, 2006).

Sociálně-právní ochrana dětí se řídí zákonem o sociálně-právní ochraně dětí, ostatními příslušnými zákony a mezinárodními dokumenty. Dále jsou vydávána stanoviska, doporučení a metodiky Ministerstva práce a sociálních věcí (dále jen MPSV). Krajský úřad, v Praze Magistrát hlavního města Prahy, zpracovává metodiku pro orgány sociálně-právní ochrany dětí. V neposlední řadě i samotné orgány sociálně-právní ochrany dětí si vytvářejí metodiky pro postupy v jejich jednotlivých činnostech.

Hana: „Jo, máme tady na úřadě metodiku, která vlastně popisuje postupy, při jednotlivých úkonech, co by se mělo tak nějak dělat.“

Jak již bylo zmíněno, sociálně-právní ochrana dětí je upravena zákonem číslo 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí (dále jen zákon o SPOD), který byl novelizován Sbírkou zákonů č. 401/2012 ze dne 5.9.2012 a nabyl účinnosti k 1.1.2013. Předmětem sociálně-právní ochrany dětí, dle tohoto zákona, je ochrana práva dítěte na příznivý vývoj a jeho řádnou výchovu, ochrana oprávněných zájmů dítěte, včetně ochrany jeho jmění. Působení, které směřuje k obnovení narušených funkcí rodiny. Zabezpečení náhradního rodinného prostředí pro dítě, které nemůže být trvale nebo dostatečně vychováváno v rodině vlastní.

Předním hlediskem sociálně-právní ochrany dětí je zájem a blaho dítěte, ochrana rodičovství a rodiny a vzájemné právo rodičů a dětí na rodičovskou výchovu a péči. Přitom se přihlíží k širšímu sociálnímu prostředí dítěte.

Tuto ochranu zajišťují orgány sociálně-právní ochrany dětí (dále jen OSPOD), kterými jsou krajské úřady, obecní úřady obcí s rozšířenou působností, obecní úřady a újezdní úřady, ministerstvo, Úřad pro mezinárodněprávní ochranu dětí a Úřad práce České republiky. V této diplomové práci se budu věnovat pouze obecním úřadům obce

s rozšířenou působností. Obecním úřadem obce s rozšířenou působností se rozumí, státní správa, jejíž výkon byl zákonem svěřen orgánu obce.

Působnost obecního úřadu obce s rozšířenou působností znamená, že tyto úřady jsou pověřeny výkonem sociálně-právní ochrany dětí, jež stanovuje zákon o SPOD (Motejl et al., 2007).

Ochranu lze tedy charakterizovat jako centrálně garantovanou, ale lokálně provozovanou. Kdy garanci zajišťuje stát prostřednictvím státní správy, ale realizují ji sociální pracovníci na místní úrovni (Pemová, Ptáček, 2012). Sociálně-právní ochrana se poskytuje bezplatně. Náklady spojené s činností OSPOD nese stát.

Jestliže, rodič nebo jiná osoba ve vztahu k dítěti, dojde k závěru, že příslušný OSPOD nebo samotný sociální pracovník pochybil při výkonu sociálně-právně ochrany, může podat stížnost. Tuto stížnost adresuje buď vedoucímu oddělení OSPOD, tajemníkovi úřadu, případně k nadřízené instanci tedy krajskému úřadu či přímo MPSV. Dále se také může obrátit na veřejného ochránce práv.

V rámci poskytování sociálně-právní ochrany dětí je každý rok zpracováván výkaz o výkonu sociálně-právní ochrany dětí Českým statistickým úřadem pro potřebu MPSV, který je dostupný na stránkách www.mpsv.cz. Tento výkaz je vypracováván na základě údajů, jež zpracovávají samotní pracovníci OSPOD.

Z výkazu pro rok 2013 plyne, že v roce 2012 je 571.493 evidovaných spisů dětí vedených OSPOD, z toho „živých případů“ ke konci kalendářního roku 2012 je 272.148.

Historický kontext sociálně-právní ochrany dětí není předmětem této diplomové práce. Podrobný výklad je možné nalézt například v publikacích od JUDr. Špeciánové, doc. Judr. Kahouna, Ph.D. či Mgr. Pemové, Dis. a PhDr. et PhDr. Ptáčka, Ph.D.

Z výše uvedeného je zřejmé, že oblast sociálně-právní ochrany je značně široká. Není v možnostech této diplomové práce dostatečně obsáhnout všechny důležité aspekty této oblasti. V současné době však existuje dostupná literatura, která se zaměřuje na tuto problematiku.

1.1 Sociální pracovník

Na odděleních orgánu sociálně-právní ochrany dětí se často setkáváme s pracovníky, kteří se zaměřují na specifické agendy sociálně-právní ochrany dětí. Jedná se o terénní sociální pracovníky, sociální pracovníky náhradní rodinné péče a kurátory pro mládež. Následující text a celá diplomová práce se bude věnovat pouze terénním sociálním pracovníkům.

Sociální pracovník OSPOD musí splňovat určitá kritéria pro výkon své profese, nejen proto, aby byl profesionálem, ale také aby tuto psychicky náročnou práci byl schopen zvládat. Mezi tato kritéria spadá vzdělání, osobnostní předpoklady, zkušenosti, vlastní přístup ke klientům, kultura profese a další.

Terénní sociální práce v oblasti poskytování sociálně-právní ochrany dětí spočívá v práci mimo své pracoviště. „Těžiště práce zaměstnanců orgánů sociálně-právní ochrany dětí by mělo spočívat právě v terénní sociální práci, při které zejména vyvíjejí preventivní a poradenskou činnost.“ (Kahoun, 2007: 21)

Než se tato práce zaměří na samotné sociální pracovníky OSPOD je nutné věnovat se podrobněji následujícím pojmům.

1.2 Klient

Sociální práce OSPOD spadá do oblasti pomáhající profese, jež je založena na pomáhání druhým. Jde o vztah mezi pomáhajícím a, v případě sociální práce, klientem. Klienta definujeme jako subjekt využívající sociální služby (Matoušek, 2003b). Klientem je někdo, kdo může vyjednávat o zakázce, kterou sociální služba nabízí. Formulovat a zpřesňovat ji (Matoušek a kol., 2013). V případě sociální práce OSPOD tato definice není zcela odpovídající. Přesto se v praxi neseťkáme s jiným označením, nežli klient, které by sociální pracovníci OSPOD užívali.

Dalo by se říci, že všeobecná představa společnosti o práci sociálních pracovníků OSPOD, je práce s dětmi. V § 5 zákona o SPOD je ustanoveno, že předním hlediskem sociálně-právní ochrany dětí je zájem a blaho dítěte, ochrana rodičovství a rodiny a vzájemné právo rodičů a dětí na rodičovskou výchovu a péči. Přitom se přihlíží k širšímu

sociálnímu prostředí dítěte. Nicméně k dosažení zájmu a blaha dítěte vede trnitá cesta představující práci s rodiči, případně jinými osobami odpovědnými za výchovu dítěte.

Nina: „...teoreticky jsem si myslela, že je to o těch dětech, ale to není pravda. Ty tady pracuješ s těma dospělejma a těch dětí se to sice týká, ale s těma pracuješ naprosto minimálně.“

Klientem OSPOD je samotné dítě. Jak již bylo ale zmíněno, k dítěti patří i osoby, zajišťující péči o něj. Sociálními pracovníky OSPOD bývají za klienty označováni tedy i tyto osoby. Proto je potřeba specifikovat, kdo je klientem – dítě, a klientem – osoba odpovědná za výchovu dítěte.

1.2.1 Nezletilé dítě

Dítětem se rozumí nezletilá osoba, tedy osoba, jež zatím nenabyla svéprávnosti. Dle občanského zákoníku, člověk nabývá plné svéprávnosti zletilostí, tedy dovršením osmnáctého roku věku. Před dosažením osmnáctého roku věku, lze zletilosti nabýt pouze na základě rozhodnutí soudu (Zákon 89/2012, § 30).

Sociálně-právní ochrana je poskytována dětem, jež jsou k území České republiky trvaleji a pevně svázány. Jedná se o děti se státním občanstvím ČR, děti s trvalým pobytem na území ČR nebo s hlášeným pobytem přesahující 90 dnů, dle zákona o pobytu cizinců a další, jež jsou vyjmenována v zákoně o SPOD. U dětí jež nesplňují tyto podmínky, je sociálně-právní ochrana poskytována v omezeném nejnужnějším rozsahu a to v případě, kdy se dítě ocitlo na našem území bez jakékoliv péče a jeho život nebo příznivý vývoj, je vážně ohrožen nebo narušen (Špeciánová, 2005).

U dítěte se přihlíží k jeho rozumové vyspělosti v souvislosti s tím, že je oprávněno se vyjádřit k věcem týkající se jeho osoby a získávat informace s tímto spojené. Toto mu zaručuje čl. 12 Úmluvy o právech dítěte.

Také zákon o SPOD dává právo dítěti obracet se na příslušné orgány se žádostí o ochranu, a to i bez vědomí zákonných zástupců. Příslušný orgán má povinnost zajistit dítěti ochranu.

1.2.2 Osoba odpovědná za výchovu dítěte

Osobou odpovědnou za výchovu dítěte se rozumí rodiče, jako zákonní zástupci, jež mají na základě občanského zákoníku rodičovskou odpovědnost. Rodičovskou odpovědností se rozumí souhrn práv a povinností rodičů vůči dítěti, ale i dítěte vůči

rodičům. Rodičovskou odpovědnost vykonávají rodiče v souladu se zájmy dítěte, ve vzájemné shodě a způsobem a v míře odpovídající stupni vývoje dítěte (Zákon 89/2012).

Dalšími osobami odpovědnými za výchovu dítěte jsou, jiné fyzické nebo právnické osoby, kterým bylo dítě svěřeno do péče rozhodnutím příslušného orgánu. Jedná se o fyzickou osobu, které bylo dítě svěřeno do výchovy dle občanského zákoníku, pěstouna nebo poručníka dítěte. Právnickou osobou se rozumí ústavní zařízení (Špeciálnová, 2005).

1.3 Rodina

Na pojem rodiny lze pohlížet z několika úhlů. Z pohledu společnosti, ale i z pohledu samotného dítěte.

Rodina mimo jiné existuje z důvodu, aby lidé mohli pečovat o své děti. Také má rodina biologický význam pro udržení lidstva a je základní jednotkou každé lidské společnosti (Matoušek, 2003a).

Oproti tomu, dítě za své rodiče přijímá ty, kdo se k němu rodičovsky chovají a vytvářejí mu stále a citově příznivé prostředí (Matějček, 1994b).

Jednoznačné vymezení rodiny není možné, tato práce bude vycházet z definice, že rodina je skupina lidí spojená pouty pokrevního příbuzenství nebo právních svazků. Skupina lidí, která se jako rodina deklaruje na základě vzájemné náklonnosti. Rodina sdílí společnou domácnost (Matoušek, 2003b).

Zdravá funkční rodina se vyznačuje rodinnou harmonií, funkčností a stabilitou. Základními funkcemi rodiny jsou reprodukční, materiální, výchovná a emocionální (Výrost, Slaměník, 1998).

Reprodukční funkcí se OSPOD nezabývá. Ani materiální funkce není rozhodující pro hodnocení situace rodiny z pohledu OSPOD, neboť existuje sociální systém ekonomického zajištění rodiny, který tuto funkci může zajistit. OSPOD v tomto směru bývá rodině nápomocen. Poskytuje poradenství, s rodinou spolupracuje. Významná je funkce výchovná. Pokud nedochází v rodinném prostředí k formování postojů ke světu, blízkému okolí i sobě samému, může docházet k sociální patologii (Výrost, Slaměník, 1998).

Emocionální funkce je zásadní nejen pro samotnou rodinu, ale také pro hodnocení situace dítěte z pohledu OSPOD. Emocionální funkce zajišťuje: „potřebu zázemí, bezvýhradného přijímání, podpory a pomoci, potřebu klidu a uvolnění, potřebu sdílení zážitků, společné historie, společných rituálů, potřebu známosti, důvěrnosti, potřebu společných perspektiv a

plánů, potřebu vztažnosti sebe k něčemu trvalému, jistému a nrecipročnímu.“ (Výrost, Slaměník, 1998: 327)

Dle Možného (2002), rozlišujeme dvě koncepce rodičovské autonomie: tradiční nebo demokratické a liberální.

- „Tradiční koncepce dává rodičům právo a povinnost přenášet na dítě jejich hodnotový systém a představu o dobrém životě. Mohou proto volit prostředky, které sami považují za nejlepší, a mohou i omezovat možnost dítěte seznámit se s těmi postoji a hodnotami ve společnosti, jež sami neschvalují; pokud společnost sezná, že děti takto vychované ohrožují komunitu, je na společnosti, aby bránila svou integritu jinými prostředky než intervencí do rodičovské autonomie.
- Liberální koncepce naopak předpokládá, že rodiče nebudou pokud možno vůbec nijak ovlivňovat dítě ve volbě hodnot a při vytváření představy dobrého života. Nechávají na něm, ať si samo vybere, co bude pro jeho život podle jeho názoru nejlepší; pokud mají o něco usilovat, pak jen o ochranu dítěte před vlivy, které by mu volný výběr omezovaly.“ (Možný, 2002: 133)

Pokud tedy sociální pracovník OSPOD hovoří o svém klientovi, je dobré se ho zeptat, koho oním klientem konkrétně myslí. Zda se jedná pouze o dítě nebo klientem označuje jednoho z rodičů či osobu, která se o dítě stará, nebo o klientovi hovoří jako o celé rodině dítěte. Sociální pracovníci OSPOD při své práci musí zohledňovat jak funkce dané rodiny, tak i koncepci, kterou rodina uznává.

2. Zájem dítěte

Sociální pracovníci OSPOD, jak jim ukládá zákon o SPOD, jsou povinni sledovat zájem dítěte. Zájem dítěte je však obecný pojem. Jiný zájem sledují u dítěte, jehož rodiče se rozvádějí a jiný zájem sledují u ohroženého dítěte.

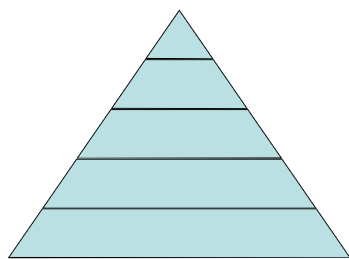
„Nejlepší zájmem dítěte znamená takovou konstelaci okolností, takové uspořádání životní situace dítěte, v němž mohou být trvale, smysluplně a individuálně přiměřeně – tedy optimálně – uspokojovány základní životní potřeby dítěte.“ (Matoušek a kol., 2003: 227) Je tedy možné odvodit zájem dítěte od uspokojování jeho potřeb, neboť neuspokojování potřeb ke strádání a deprivaci (Matoušek, 2003b).

Potřeby dítěte jsou specifické s ohledem na to, že se děti nemohou vyhnout nepříznivým podmínkám života. Děti jsou závislé na osobách, které jim jejich potřeby zajišťují.

Marie: „Důležitý je, aby rodiče zajistili ty základní potřeby pro to dítě.“

Základní potřeby lze rozdělit na biologické potřeby a potřeby psychické. Tyto potřeby nelze oddělit, aby se z jednice stala osobnost psychicky zdravá a zdatná (Matějček, 1994a).

„Maslow specifikuje hierarchii potřeb v této podobě:

- Seberealizační potřeby
- Potřeba sebeúcty
- Potřeba lásky – potřeba někam patřit
- Potřeba bezpečí a zajištění
- Fyziologické potřeby

Jsou-li uspokojovány základní fyziologické potřeby, dostává se do popředí uspokojování psychických potřeb.“ (Říčan, 2004: 52)

Mezi biologické neboli fyziologické potřeby patří přijímání potravy a tekutin, dýchání, vylučování, pohyb, odpočinek a spánek a denní rytmus. Jedná se o nejzákladnější potřeby, které zajišťují přežití člověka. Tyto potřeby jsou typické pro každého jedince, liší se ale v míře a způsobu jejich uspokojování (Kopřiva, 2005).

„Psychické potřeby jsou definované jako:

- potřeba určitého množství, kvality a proměnlivosti vnějších podnětů;
- potřeba určité stálosti, řádu a smyslu v podnětech;
- potřeba prvotních citových a sociálních vztahů, tj: vztahů k osobám prvotních vychovatelů
- potřeba identity, tj. potřeba společenského uplatnění a společenské hodnoty;
- potřeba otevřené budoucnosti neboli životní perspektivy.“

(Matějček, 1994a: 37-38)

Matějček (1994a) jako základní a zásadní potřebu u dětí označuje jistotu ve vztazích ke svým lidem, kteří mu zajišťují pocit bezpečí a jistoty.

Psychické potřeby oproti biologickým potřebám se vyznačují tím, že nejde o jednostranný proces, kdy rodiče či osoby blízké tyto potřeby dítěti saturují. Jedná se o proces, který probíhá i v opačném směru, tedy od dítěte k jeho osobám (Matějček, 1994b).

„Zájmem dítěte nelze nikdy podřadit zájmům jiným, jako jsou např. zájmy rodičů, rodiny, jiných osob, státu apod.“ (Kahoun, 2007: 18) Pokud dochází nebo pouze hrozí možnost upřednostnění zájmu jiných osob na úkor dítěte, vstupují do těchto záležitostí sociální pracovníci OSPOD, kteří by měli hájit jejich zájmy a dbát na to, aby nedocházelo k poškozování jejich zájmů, což jim ukládá zákon.

Pro hájení zájmu dítěte, je třeba si uvědomit, že okolí dítěte tyto zájmy v některých případech nerespektuje. Listina základních práv a svobod a Úmluva o právech dítěte ukládá státu, aby zajistil ochranu dítěte, a to prostřednictvím sociálních pracovníků OSPOD, kteří mají zajistit zájmy dítěte. Pracovníci musí znát vývojové potřeby dětí, měli by umět dětem naslouchat a jejich požadavky předat jejich okolí. Dbát na to, aby okolí tyto zájmy začalo respektovat a respektovalo. Prvotní zakázka vychází tedy od dítěte, ale vlastní sociální práce v těchto případech se týká spíše jeho blízkého okolí.

Národní strategie ochrany dětí „Právo na dětství“ uvádí, že dítě je partnerem při řešení situace své i své rodiny. S dítětem je potřeba mluvit, je nezbytné mu naslouchat, zjišťovat jeho přání a potřeby, brát je v úvahu (přiměřeně jeho věku a rozumové vyspělosti) a poskytovat na jejich základě nejvhodnější pomoc a podporu (<http://www.mpsv.cz/files/clanky/14309/NSOPD.pdf>, ze dne 29. září 2013).

„Ač i mezi jednotlivými národními kulturami existují rozdíly v sociálním vymezení toho, kde končí autonomní právo rodičů rozhodnout zda, kdy a jak potrestat dítě, pokud se nechová podle jejich norem, panuje v nich shoda, že dítě nesmí být týráno. Sexuální zneužívání dítěte je ve všech společnostech zakázáno a překročení tohoto zákazu je potrestáno.“ (Možný, 2002: 134)

Tereza: „Záleží na tom konkrétním případě a každé na to máme asi jiné pohled a jako asi nejde říct prostě tohle je normální a tohle je nenormální, ale jako musej bejt dodržený nějaký základní zásady. Kdy třeba, aby to dítě to co, to základní co má mít a ta máma nebo ten táta prostě tam plnili nějakou tu základní funkci, jo.“

S tímto souvisí vyjádření, že „opakováním se sociální aktivity stávají „realitou“ a lidé je začnou považovat za dané. Lidské jednání je ovlivněno konvencemi založenými na sdíleném vědění. Tyto konvence jsou institucionalizovány, jakmile se způsobem chápání určitého aspektu společnosti souhlasí jisté množství lidí. Potom je tento způsob chápání legitimizován v procesu, v jehož průběhu jsou mu připsány určité významy, které toto pojetí reality integrují do organizovaného a přijatelného systému. Toto pojetí reality je objektivní, protože je široce sdílené. Vzhledem k tomu, že lidé jsou vychováni k tomu, aby určitá vysvětlení akceptovali jako realitu, jsou v jistém smyslu produktem společnosti.“ (Navrátil, 1998: 44).

Se zájmy dětí souvisí i zjištění, že dochází k nedostatečné ochraně nebo dokonce k porušování jejich zájmů. Tuto skutečnost sociální pracovníci zjišťují prostřednictvím okolí dítěte, které by si mělo být vědomo oznamovací povinnosti.

2.1 Oznamovací povinnost

Právní řád vytváří mechanismy oznamovacích práv a oznamovacích povinností, jejichž společným účelem je zajistit dostatečné a včasné informace. Toto vyplývá ze zákona o SPOD i dalších právních předpisů (Špeciánová, 2005).

Dle § 7 zákona o SPOD, je každý oprávněn upozornit na závadné chování dětí jejich rodiče a také je každý oprávněn upozornit OSPOD na porušení povinností nebo zneužití práv vyplývajících z rodičovské odpovědnosti a další skutečnosti, které dítě ohrožují. O tom, že jsou práva dětí porušována, se příslušný OSPOD musí nejprve dozvědět, aby poté mohl sociálně-právní ochranu dítěti poskytnout.

„Toto ustanovení má velký význam pro zjišťování porušování práv dětí zejména v rodině, kde s ohledem na rodinné soukromí, jen osoby z nejbližšího okolí o takové skutečnosti vědí.“ (Krausová, Novotná, 2006: 27)

„Je však zapotřebí rozlišit oprávnění upozornit a oznamovací povinnost. Zákon o SPOD tak zakotvuje oprávnění jednotlivců oznamovat skutečnosti nasvědčující negativnímu jednání osob vůči nezletilým dětem. Pokud negativní jednání vůči dítěti dosáhne takové intenzity porušující zájmy chráněné trestněprávními předpisy,“ (Špeciánová, 2005, část 4: 7) dle trestního zákoníku č. 40/2009 Sb., neoznámení trestného činu spáchaného na dítěti orgánům činným v trestním řízení, znamená dopuštění se trestného činu neoznámení trestného činu dle § 368.

Je třeba mít na paměti, že „pokud osoba učiní oznámení orgánu sociálně-právní ochrany dětí, nesplní tím zároveň povinnost oznámit spáchání trestného činu ve smyslu tohoto zákona.“ (Špeciánová, 2005, část 4: 7)

Oznamovací povinnost se týká také státních orgánů, dalších právnických a fyzických osob a pověřených osob. Jedná se o školy, školská zařízení a zdravotnická zařízení, které jsou povinny neprodleně informovat OSPOD o skutečnostech, jež se týkají dětí, na které se sociálně-právní ochrana vztahuje (Zákon 359/1999, § 10).

Tato ustanovení jsou pro poskytování sociálně-právní ochrany dětem nezbytně důležitá. Jak již bylo výše uvedeno, aby byla ochrana dítěti poskytnuta, musí se nejprve zjistit, že je potřeba tuto ochranu poskytnout. Sociální pracovníci OSPOD, s ohledem na pracovní vytíženost, sice mohou využívat depistáže, avšak v praxi se s tímto často nesetkáváme. Sociální pracovníci OSPOD bývají spíše upozorňováni blízkým okolím dítěte na nevhodné zacházení s ním.

2.2 Ohrožené děti

U sociálních pracovníků OSPOD se setkáváme s označením dětí spadající do skupiny jako ohrožené. Zákon o SPOD se speciálně zaměřuje na děti uvedené v § 6, tedy na děti, které se ocitly v následujících situacích. Zejména jde o děti,

a) jejichž rodiče

1. zemřeli,

2. neplní povinnosti plynoucí z rodičovské zodpovědnosti;
3. nevykonávají nebo zneužívají práva plynoucí z rodičovské zodpovědnosti;

b) které byly svěřeny do výchovy jiné fyzické osoby než rodiče, pokud tato osoba neplní povinnosti plynoucí ze svěřeni dítěte do její výchovy;

c) které vedou zahálčivý nebo nemravný život spočívající zejména v tom, že zanedbávají školní docházku, nepracují, i když nemají dostatečný zdroj obživy, požívají alkohol nebo návykové látky, jsou ohroženy závislostí, živí se prostitucí, spáchaly trestný čin nebo, jde-li o děti mladší než patnáct let, spáchaly čin, který by jinak byl trestným činem, opakovaně nebo soustavně páchají přestupky nebo jinak ohrožují občanské soužití;

d) které se opakovaně dopouští útěků od rodičů nebo jiných fyzických nebo právnických osob odpovědných za výchovu dítěte;

e) na kterých byl spáchán trestný čin ohrožující život, zdraví, svobodu, jejich lidskou důstojnost, mravní vývoj nebo jmění, nebo je podezření ze spáchání takového činu;

f) které jsou na základě žádostí rodičů nebo jiných osob odpovědných za výchovu dítěte opakovaně umísťovány do zařízení zajišťujících nepřetržitou péči o děti nebo jejich umístění v takových zařízeních trvá déle než 6 měsíců;

g) které jsou ohrožovány násilím mezi rodiči nebo jinými osobami odpovědnými za výchovu dítěte, popřípadě násilím mezi dalšími fyzickými osobami;

h) které jsou žadateli o udělení mezinárodní ochrany, azylanty nebo osobami požívajícími doplňkové ochrany, a které se na území České republiky nacházejí bez doprovodu rodičů nebo jiných osob odpovědných za jejich výchovu;

Pokud tyto skutečnosti trvají po takovou dobu nebo jsou takové intenzity, že nepříznivě ovlivňují vývoj dětí nebo jsou anebo mohou být příčinou nepříznivého vývoje dětí.

Péče o tyto děti spočívá v poskytování pomoci při překonávání nepříznivých sociálních podmínek a výchovných vlivů. Cílem těchto činností je pomoci dětem začlenit se do

spolčenosti v plném rozsahu. Sociální pracovníci jsou v osobním styku s dítětem, jeho rodiči nebo osobami odpovědnými za jeho výchovu. Volí prostředky působení na děti tak, aby účinně působily na dítě podle druhu a povahy poruchy v chování dítěte a jeho sociálního postavení. Řeší problémy dítěte, je-li to účelné, v prostředí, kde se dítě zpravidla zdržuje (Zákon 359/1999, § 6).

Výše uvedené situace jsou taxativně vymezené. Jakmile sociální pracovník označí dítě, jako dítě spadající do výše uvedeného paragrafu, dítě se stává ohrožené. Poté následuje proces vyhodnocování situace dítěte.

2.3 Vyhodnocování situace dítěte

V České republice neexistuje prozatím jednotný systém hodnocení ohroženého dítěte. V současné době se dotváří. Do dnešního dne to znamenalo, že volba metody pro hodnocení byla v kompetenci samotného sociálního pracovníka OPSOD.

Ve světě je jednoznačný trend k systematizování způsobů hodnocení ohroženého dítěte. Vytvářejí se standardizované systémy, které umožňují objektivní rozhodnutí, které je akceptovatelným podkladem pro další rozhodování soudu nebo přenositelné při stěhování rodiny. Vychází se ze zjištěných objektivních dat (Pemová, Ptáček, 2012). Tyto standardizované systémy se týkají vedení spisové dokumentace dětí na odděleních OSPOD. Pojem objektivní v pojetí sociálních pracovníků znamená, že se jedná o získané informace a podklady od ostatních odborníků, kteří pracují s rodinou.

Zákon o SPOD ukládá povinnost vytvoření individuálního plánu ochrany dítěte (dále jen IPOD) na základě vypracování vyhodnocování situace dítěte a jeho rodiny. „Vyhodnocování situace dítěte a rodiny je v zákoně užito ve smyslu nástroje a postupu sociální práce. Vyhodnocování je sběrem všech relevantních informací.“ (Informace MPSV ze dne 21.12.2012: 2)

K této problematice je zpracována celá řada metodik, doporučení a metod. Vychází se z vyhodnocování ochrany a rizik dítěte, které je upraveno přiměřeně věku dítěte.

V rámci vyhodnocování situace dítěte dochází k hodnocení rodiny, kdy se jedná o komplexní proces, při kterém se zjišťují veškeré informace o rodině se zřetelem na to,

nakolik je rodinné prostředí pro dítě příznivé či nepříznivé. Dále také umožňuje plánování a posuzování efektivity práce s rodinou (Matoušek, Pazlarová, 2010).

Pro vyhodnocování situace dítěte je možné použít formulář MPSV – Informace k vyhodnocení situace dítěte, který se zabývá situací dítěte v oblastech:

a) vyhodnocování situace dítěte, které zahrnuje:

1. zjištění míry ohrožení práv a zájmů dítěte,
2. vymezení sociálních, zdravotních nebo jiných rizik, kterým je dítě vystaveno,
3. posouzení úrovně tělesného a duševního vývoje dítěte s ohledem na věk dítěte,
4. zhodnocení průběhu vzdělávání dítěte a předpokladů k dalšímu vzdělávání,
5. určení a posouzení individuálních potřeb a zájmů dítěte,
6. vymezení vlastností a určení schopností dítěte, popřípadě předpokladů k jejich získání,
7. zjištění a zohlednění názoru a přání dítěte s ohledem k věku dítěte a jeho rozumové vyspělosti,
8. další skutečnosti nezbytné pro hodnocení situace dítěte v konkrétním případě;

b) vyhodnocování situace rodiny, které zahrnuje:

1. analýzu situace rodiny a rodinného prostředí,
2. analýzu příčin krize v rodině,
3. zhodnocení vztahu rodiče a dítěte,
4. určení potřeb rodiny,
5. určení možností rodiny, především vztahových, ekonomických a sociálních,
6. určení výchovných kompetencí a předpokladů rodičů k výchově dítěte a zhodnocení možných rizik ve výchově dítěte,
7. posouzení materiálních a finančních podmínek života rodiny,
8. další skutečnosti nezbytné pro hodnocení situace rodiny v konkrétním případě;

c) vyhodnocování širšího prostředí rodiny, které zahrnuje:

1. určení možností v širší rodině, včetně vztahových, ekonomických a sociálních možností a jejich využitelnost pro rodinu,
2. určení možností v širším sociálním prostředí rodiny, včetně dostupnosti a kvality sociálních, zdravotních, výchovně-vzdělávacích a komunitních služeb a bezpečnosti lokality,

3. další skutečnosti nezbytné pro hodnocení širšího prostředí rodiny v konkrétním případě.
(Vyhláška č. 473/2012)

V tomto ohledu lze hodnotit tři činitele, jak uvádí Matějček (1994a): rizikové dítě, rizikový dospělý a rizikové prostředí. Obecně lze konstatovat, že „rizikovými v obecném slova smyslu jsou tedy děti, které se chovají „zvláště“, mají „zvláštní“ povahu a „zvláštní“ sklony a jimž následkem toho není snadné porozumět.“ (Matějček, 1994a: 27) Za rizikové rodiče či dospělé se považují lidé s duševní poruchou, duševně nevyspělí nebo zaostalí či lidé jinak zdravotně znevýhodnění. Dalšími rizikovými osobami jsou lidé závislí na návykových látkách. Rizikové prostředí se vytváří při jakýchkoliv nepříznivých situacích v rodině a v případě, kdy se objeví rizikové dítě nebo rizikový rodič (Matějček, 1994a).

Vyhodnocování situace dítěte by mělo být komplexní analyzování širších skutečností týkající se dítěte, jeho rodiny a jeho blízkého okolí. Bohužel, pracovníci OSPOD v rámci této metody pracují v časové tísní, neboť jejich pracovní vytížení neodpovídá standardům ve smyslu počtu vedení případů jedním pracovníkem. Není tedy v možnostech sociálního pracovníka OSPOD zajistit kompletní anamnézu dítěte a jeho rodiny. Přesto je zde snaha pracovníků zjistit podstatné skutečnosti týkající se problematiky dítěte.

Další komplikací v této oblasti je předávání informací mezi odborníky. Ve své profesní praxi jsem se opakovaně setkala s písemnými závěry odborníků, které se značně lišily se závěry, jež jimi byly ústně sděleny během spolupráce.

V tomto kontextu Navrátilová (2011) uvádí, že dobrá kvalita posouzení životní situace dítěte se vyznačuje kvalitním sběrem informací. Zohledňuje pohled dítěte a jeho blízkého okolí. Analytické schopnosti pracovníků jsou na vysoké úrovni. Sociální pracovník je schopen využívat informací z různých zdrojů a rozumí tomu, proč je nutné udělat posouzení. Sběr informací obsahuje i minulé zásahy do životní situace a jejich účinnost či neúčinnost (Navrátilová, 2011).

„IPOD je základní metoda sociální práce, která umožňuje strukturovaný proces práce na případě klienta. Individuální plán je oporou jak pro klienta, který získává jasný přehled o přijímaných opatřeních a variantách řešení, tak pro pracovníka, který případ vede

a který se v plánu zaměřuje na postupné kroky, opatření a časový plán tak, aby mohlo dojít k reálnému řešení situace v nejlepším zájmu dítěte.“ (Informace MPSV ze dne 21.12.2012: 5)

Sociální pracovníci tuto metodu hodnotí různorodě. Jedni v ní spatřují pozitiva pro vlastní práci, jiní jí považují za administrativní přítěž.

Hana: „Já si myslím, že jo, že když máte složitější spis a strašně se v tom člověk ztrácí, tak tím individuálním plánem – IPODem si to prostě srovnáte a vytyčíte si jen ty body, který by člověk měl jakoby sledovat a za kterými by měl jít.“

Více viz přílohy č. 1 – 4: Ochranné a rizikové faktory pro mladší děti, a starší děti a mládež. Formulář Informace k vyhodnocení situace dítěte a individuální plán dítěte zpracovaný MPSV je uveden v příloze č.5.

Další metodou sociální práce, která přispívá k práci s dítětem a jeho rodinou je případová konference, jež je „odborná diskuse zainteresovaných subjektů nad konkrétním případem ohroženého dítěte nebo jeho rodiny. Účelem je rychlé a úplné vyhodnocení situace dítěte a jeho rodiny s cílem nalézt optimální řešení.“ (Metodické doporučení MPSV č. 2/2010: 1) Bechyňová (2008) uvádí poněkud širší definici případové konference: „případová konference je plánované a koordinované multidisciplinární setkání odborníků, kteří s rodinou a ohroženým dítětem pracují ve své každodenní praxi... případové konference se mohou zúčastnit rodiče i dítě. Případová konference se svolává tehdy, dostalo-li se dítě či jeho rodina do natolik obtížné situace, že by mohla vyústit v nutnost umístění dítěte mimo rodinu, nebo tato situace již nastala.“ (Bechyňová, Konvičková, 2008: 91)

V současné době je tato metoda na odděleních OSPOD hojně využívána. Zájem odborníků účastnit se případových konferencí je velký. Mezi často přítomnými odborníky jsou zástupci státních i neziskových organizací z oblasti práce s rodinou a dětmi. Zařízení pracující se závislostmi dospělých ale také školská zařízení a lékaři.

Pro stanovení míry ohrožení dítěte byla vypracována třibodová stupnice, která vymezuje míru nebezpečí vyplývající z nedostatečné nebo nekvalitní péče o dítě. Profesionál musí rozpoznat faktická a potencionální rizika ohrožení dítěte. Rozlišují se tři kategorie rizik:

- „nejmenší riziko“ zanedbávání zahrnuje pouze potencionální riziko zanedbávání péče. Pokud se situace neopakuje příliš často, nevyžaduje zásah OSPOD.
- „střední riziko“ je, pokud riziko ohrožení dítěte stoupá. Zejména trvá-li ohrožení zdraví a vývoje dítěte delší časový úsek.
- „vážné riziko“ zanedbávání nastává, pokud ohrožení dítěte je dlouhodobé nebo vážné, kdy důsledkem může být poškození zdraví dítěte či dokonce jeho smrt. (Bechyňová, Konvičková, 2008).

2.3.1 Sanace rodiny

Sociální pracovníci OSPOD při své práci, tak jako ostatní sociální pracovníci, využívají nejrůznějších metod sociální práce. Hojně zastoupenou metodou je i sanace rodiny, kterou sociální pracovníci OSPOD využívají téměř u všech dětí, které se ocitají v ohrožení, ale i v jiných případech.

„Sanace rodiny jsou postupy podporující fungování rodiny, které jsou opakem postupů vyčleňujících některého člena rodiny kvůli tomu, že někoho ohrožuje, případně kvůli tomu, že je sám někým ohrožen... sanace rodiny by měla být metodou první volby u většiny případů, kdy je sociální služba kontaktována kvůli ohrožení dítěte, popřípadě kvůli výskytu domácího násilí.“ (Matoušek, 2003b: 196)

Bechyňová (2008) charakterizuje sanaci rodiny jako účinný nástroj pro prevenci při odebrání dítěte z rodiny. Jedná se o soubor opatření sociálně-právní ochrany, sociálních služeb a dalších opatřeních a programů. Základním principem sanace rodiny je podpora dítěte prostřednictvím pomoci jeho rodině (Bechyňová, Konvičková, 2008).

Hana: „Sanace rodiny, to je jakoby stmelování rodiny nebo dávání do pořádku těch vztahů v tý rodině. Napomáhání tomu, aby v tý rodině fungovala komunikace, aby ta rodina fungovala jako celek. Em, práce s rodinou...“

„Při sanaci rodiny je třeba mít na mysli, že vždy budou existovat situace, kdy bude nejlepším způsobem pomoci dítěti jeho alespoň dočasné oddělení od rodičů...v zájmu dítěte je, aby doba, po kterou bude dítě v instituci, nebyla prázdným časem v životě dítěte a jeho rodiny.“ (Bechyňová, Konvičková, 2008: 15)

2.4 Syndrom CAN

Specifickou oblastí, se kterou se sociální pracovníci OSPOD setkávají při své profesi je nevhodné zacházení s dítětem. „Hlavní druhy nevhodného zacházení s dětmi jsou zanedbávání, fyzické a psychické týrání, sexuální zneužívání, šikana, systémové týrání a sekundární viktimizace.“ (Matoušek a kol., 2013: 363)

V praxi je zavedený a často užívaný také termín Syndrom CAN, definovaný Zdravotní komisí Rady Evropy v roce 1992, tedy Child Abuse and Neglect neboli syndrom týraného, zneužívaného a zanedbávaného dítěte. Tento syndrom představuje soubor nepříznivých příznaků ve stavu a vývoji dítěte, který je důsledkem převážně úmyslného ubližování dítěti. (<http://www.ditekrize.cz/syndrom-can>, ze dne 27.11.2013)

„Syndrom CAN představuje závažný multifaktoriální sociálně patologický jev.“ (Bechyňová et al., 2007: 5)

Dětem ohroženým syndromem CAN, je poskytována zvýšená pozornost a ochrana a to nejen ze strany OSPOD, ale i jiných institucí, z důvodu, že ohrožení má pro dítě závažné a dlouhodobé následky (Krausová, Novotná, 2006).

- „Zanedbávání je definováno jako vážné opomíjení rodičovské péče nezbytné pro tělesný a duševní vývoj dítěte. Rozlišujeme zanedbávání fyzické a emoční.“ (Bechyňová et al., 2007: 24)

Dr Steevens' Hospital (2011 – vlastní překlad) rozlišují zanedbávání v oblastech fyzického zanedbávání, lékařského, zanedbávání v souvislosti s bezdomovectvím, nedostatečný dohled, emocionální zanedbávání, zanedbávání v oblasti vzdělávání a zanedbávání u novorozenců, kteří byly vystaveni užívání návykových látek ze strany rodičů, nebo u nich byla zjištěna závislost.

- Fyzické týrání dítěte lze definovat jako čin, který má za následek skutečné nebo potenciální fyzické poškození dítěte v důsledku interakce, nebo nedostatku interakce z pozice rodiče nebo osoby v postavení odpovědnosti, moci nebo důvěry. Může jít o jednorázové nebo opakované incidenty (Dr Steevens' Hospital, 2011 – vlastní překlad).
- „Sexuální zneužívání je nepatřičné vystavení dítěte sexuálnímu kontaktu nebo podnětům se sexuálním podtextem.“ (Matoušek a kol., 2013: 364)

- Psychické týrání je definováno jako hrubé a záměrné neuspokojování psychických potřeb dítěte, jež vedou k poškození jeho osobnostního vývoje (Matoušek a kol., 2013).
- „Šikana je slovní či fyzické napadání osoby, která je vůči agresorovi slabší nebo je na něm závislá.“ (Matoušek a kol., 2013: 364)
- Systémovým týráním je označován postup orgánů či institucí, které mají ve svém poslání pečovat o zdraví a rozvoj dětí, a přesto jejich činnost vede k poškozování dětí (Matoušek a kol., 2013).
- Sekundární viktimizace dětí se vztahuje na děti, které se již staly obětí výše uvedených zacházení (Matoušek a kol., 2013).

Touto problematikou se zabývá celá řada publikací. Věnuje se jí např. prof. MUDr. Dunovský, DrSc. s prof. PhDr. Matějčkem, CSc. i doc. PhDr. Matoušek, CSc. a další.

V důsledku výše uvedených skutečností může dojít v určitých situacích u dětí k zásahu do jejich rodinného systému. V případě, kdy užití metod sociální práce nevede k nápravě narušených vztahů a potřeby dítěte jsou dlouhodobě neuspokojovány, v rámci tohoto zásahu může dojít až k odebrání dítěte z rodiny.

3. Odebrání dítěte

V životě dítěte a jeho rodiny může nastat situace, kdy dojde k narušení některé z funkcí rodiny. Dítě se stává ohroženo, nejsou uspokojovány jeho potřeby a může dojít v krajním případě k odebrání dítěte z jeho rodiny.

„Odnětí dítěte z péče rodičů (či jiných osob odpovědných za výchovu dítěte) je nejzávažnějším zásahem do rodinného života, je nezbytné, aby toto opatření, jakož i právní prostředky dané právními předpisy k jeho realizaci byly správně interpretovány a následně aplikovány.“ (Motejlet al., 2007: 51)

Z praxe vyplývá, že k podání návrhu na předběžné opatření, které může podat pouze OSPOD, dochází v několika případech. Základním ukazatelem je ohrožení dítěte. K tomuto ohrožení může dojít, pokud matka ponechá dítě v porodnici, aniž by dala souhlas k dobrovolnému pobytu v pěstounské péči na přechodnou dobu nebo v příslušném zařízení. Dítě se ocitá bez řádné ochrany a péče, a OSPOD tak musí učinit náležité kroky. Další případy jsou, pokud je dítě ohroženo v péči jeho rodičů nebo jiné osoby, která je odpovědná za jeho výchovu. V těchto případech dochází k vyhodnocování situace dítěte, jak je uvedeno v předcházející kapitole.

Dalo by se říci, že pro sociálního pracovníka OSPOD, je zvládnutí tohoto úkonu nejnáročnější. Jde o záležitost, při které musí pracovník ukázat své schopnosti, jež se týkají širokého pole dovedností.

Hana: „Jo, to už je jakoby to nejhorší, když o to dítě se jakoby prostě ta rodina v žádném případě nemůže postarat nebo tam je právě alkohol nebo drogy. Něco, co to dítě ohrožuje na životě. Určitě to nejsou rozhodně bytové podmínky nebo to, že jedno dítě nemá značkový ponožky a tak dále, a tak dále... Postupuje to tak, že se nejprve snaží zajistit ty kompetence těch rodičů, což znamená, že se hledají organizace, který by pomohly, aby to dítě zůstalo v rodině. Když nepomůže tohle, tak se hledají nejbližší příbuzní, což znamená babička, dědeček, teta, strejda, prostě někdo u koho by mohl ten klučina nebo ta holčina být....“

Před situací, při níž dochází k odebírání dětí, sociální pracovník musí využít všechny možné metody sociální práce proto, aby k odebrání dítěte z rodiny nemuselo dojít. Pokud však již hrozí případné odebrání dítěte z rodiny, je třeba nejprve zvážit dané ohrožení pro dítě.

Je-li dítě ve vážném ohrožení, je třeba poskytnout mu okamžitou pomoc. Opatření na ochranu dítěte v případech vážného ohrožení upravuje zákon o SPOD a další právní předpisy, zejména občanský zákoník (Špeciánová, 2007).

V případech, kdy se dítě ocitá v ohrožení od osob nejbližších, musí přijít pomoc zvenčí. Je tedy potřeba zohledňovat případy ohrožení dětí, které vyžadují okamžitou a razantní intervenci státu (Pemová, Ptáček, 2012).

„O odebrání dítěte z rodiny a o předání do jiné péče rozhoduje pouze soud na návrh obecního úřadu obce s rozšířenou působností. Soud rozhodne o odebrání dítěte z péče rodičů či jiných osob odpovědných za jeho výchovu tehdy, jestliže shledá, že se nezletilé dítě ocitlo bez jakékoliv péče, nebo jsou-li jeho život nebo příznivý vývoj vážně ohroženy nebo narušeny.“ (Špeciánová, 2007: 19)

Na základě nálezů Ústavního soudu ČR byla vydána Metodická informace MPSV, která uvádí, že „je přípustné odebrat dítě z péče rodičů pouze v situaci, kdy je prokázána naléhavá potřeba rychlého operativního zákroku k ochraně života nebo příznivého vývoje dítěte a kdy nelze dítěti zajistit potřebnou ochranu dítěti jinými prostředky... zjištěné skutečnosti svědčí o jeho bezprostředním ohrožení, a nikoliv tedy, když se rozhodné skutečnosti nedaří zjistit a existují o nich pochybnosti...Nespolupráci rodičů s OSPOD nebo s jinými orgány nelze považovat za legitimní důvod pro odejmutí dítěte z péče rodičů a jeho další setrvání v náhradní péči.“ (Metodická informace MPSV, ze dne 21.10.2011: 1-2)

Socioekonomické důvody, zvláště nevhodné bytové podmínky nebo ztráta bydlení, by neměly být důvodem pro odebrání dítěte z rodiny (<http://www.ochrance.cz/>, ze dne 13.10.2013).

Nežli dojde k samotnému úkonu, odebrání dítěte z péče rodičů nebo jiné osoby odpovědné za výchovu dítěte, obec s rozšířenou působností, prostřednictvím orgánu sociálně-právní ochrany dětí, podává návrh soudu na nařízení předběžného opatření dle § 452 zákona o zvláštních řízeních soudních. Soud v tomto případě rozhoduje o dítěti, které se ocitlo ve stavu nedostatku řádné péče, jeho život, morální vývoj nebo jiný důležitý zájem je vážně ohrožen nebo narušen. Soud upraví poměry dítěte tak, že nařídí, aby dítě bylo předáno do péče ve vhodném prostředí. O tomto návrhu musí rozhodnout soud

bezodkladně, nejpozději do 24 hodin. Tento návrh může podat pouze obec s rozšířenou působností a účastníci nemusí být vyslechnuti (Zákon 292/2013).

V případech, kdy hrozí odebrání dítěte z rodiny, jsou pracovníci OSPOD povinni zjistit, zda se v blízkém okolí dítěte nenachází osoba, která by péči o dítě převzala a tak mu zajistila bezpečí a ochranu.

Jestliže soud rozhodne o předběžném opatření a dítě má být předáno do péče fyzické nebo právnické osoby, soud musí následně zajistit vykonání tohoto předběžného opatření. OSPOD mu poskytuje pouze součinnost, stejně tak jako Policie ČR. (Špeciánová, 2007)

Ve výkazu MPSV za rok 2012 je uvedeno, že obecní úřady s rozšířenou působností podaly za tento rok 1656 návrhů soudu na vydání předběžného opatření dle § 76a), zákona č. 99/1963 Sb., občanského soudního řádu, který v současné době již není platný. Z toho bylo vyhověno v 1593 případech.

3.1 Důvody pro odebrání dítěte z rodiny

V předcházejícím textu byly vyjmenovány některé příčiny pro odebrání dítěte z péče rodičů nebo osob odpovědných za jejich výchovu. V této podkapitole dojde k určitému shrnutí důvodů, které zapříčiňují zásah do rodinných vztahů.

Jako možné příčiny pro odebrání dítěte z rodiny jsou:

- „Případy poruchy intuitivního rodičovství, které se projevují odmítáním dítěte, vyhýbáním se hravým interakcím s dítětem, ignorováním signálů dítěte, neadekvátními odpověďmi na chování dítěte;
- záměrné ubližování dítěti rodiči;
- psychiatrické onemocnění rodičů, jež rodiče omezuje v péči o dítě;
- akutní závislost matky/rodičů na návykových látkách.“ (Bechyňová, Konvičková, 2008: 111-112)

Důvody pro odebrání dětí z rodiny lze vypočítat i ve studiích o důvodech umístění dětí do náhradní péče. Pěstounská péče na přechodnou dobu u nás začíná být častěji využívanou formou až v současné době, proto lze také využít studie o umístění dětí do ústavního zařízení z předchozích let.

Na základě výsledků studie v České republice je důvodem k umístění dítě v dětském domově v 66 % nedostatečná péče o dítě a v 10 % případů finanční situace rodiny. V 7 % případů rodiče nezvládli výchovu problémového dítěte, v 5 % byly důvodem odebrání sociální důvody rodiny. Ve 12 % případů byly umístěny děti z důvodů týrání, alkoholismu rodičů a rodiče ve výkonu trestu (Ptáček, Kuželová, Čeladová, 2011).

Důvody pro odebrání dítěte z rodiny jsou různé. Stejně tak je i několik možností pro zvolení vhodného prostředí pro dítě, pokud k odebrání dojde. Toto prostředí je možné označit jako náhradní péče, která v sobě skrývá několik forem. Tyto formy si pouze v krátkosti v následujícím textu představíme.

3.2 Náhradní péče

Formy náhradní péče, při užití předběžného opatření, jsou pěstounská péče na přechodnou dobu, zdravotnické zařízení, zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc či diagnostický ústav. V některých případech dětí může následně dojít k přemístění dítěte z těchto forem náhradní péče do dalších forem náhradní péče jako je osvojení, pěstounské péče nebo ústavní péče.

Zákon o SPOD ukládá, že při zajištění péče o dítě by měl příslušný úřad dát přednost příbuznému dítěte před jinou formou náhradní rodinné péče. Pokud však v rodině nebo blízkém okolí dítěte není vhodná osoba, která by péči o dítě zajistila nebo taková osoba odmítá péči o dítě převzít, musí být dítě umístěno do náhradní rodinné péče (Zákon 359/1999).

Tereza: „No tak určitě, jestli není někdo, kdo by třeba ty děti nezajistil na nějakou dobu. Jo, babička, teta, někdo z příbuzných. Kdo by převzal tu péči o děti, aby se nemusely dát do toho dětskýho domova, tak vždycky se snažím najít někoho z okolí, kdo by se postaral o děti a kdo má ty podmínky...“

3.2.1 Pěstounská péče na přechodnou dobu

Zákon o SPOD stanovuje specifickou formu náhradní rodinné péče, kterou je pěstounská péče na přechodnou dobu. Jedná se o péči, která je časově omezená, může trvat nejdéle jeden rok. Předpokladem pro rozhodnutí o této formě péče je, aby v blízké době došlo k rozhodnutí o navrácení dítěte zpět do jeho biologické rodiny. Případně aby došlo k osvojení dítěte, nebo také může dojít k předání dítěte do pěstounské péče. Pěstounskou

péči na přechodnou dobu vykonávají profesionální pěstouni, kteří na základě odborného posouzení mají předpoklady pro výkon této péče. Podstupují speciální přípravu v rozsahu 72 hodin (Zákon 359/1999).

Soud může na návrh OSPOD svěřit dítě do této formy náhradní rodinné péče osobám v evidenci, a to na

- a) dobu, po kterou nemůže rodič ze závažných důvodů dítě vychovávat,
- b) dobu, po jejímž uplynutí může matka dát souhlas k osvojení nebo po kterou může rodič souhlas k osvojení dítěte odvolat, nebo
- c) dobu do nabytí právní moci rozhodnutí soudu o tom, že souhlasu rodičů k osvojení není třeba (Zákon 359/1999, § 27a odst. 7).

Soud je povinen přezkoumávat trvání důvodů, pro které bylo dítě svěřeno do pěstounské péče na přechodnou dobu, a to každé tři měsíce prostřednictvím příslušného OSPOD (Zákon 359/1999).

Krajský úřad vede evidenci pěstounů pro pěstounskou péči na přechodnou dobu. Opis této evidence je zasílán obecním úřadům s rozšířenou působností. V návrhu na předběžné opatření se uvádí konkrétní osoba pěstouna.

V této formě náhradní rodinné péče jsou kladeny značné nároky na osobnostní předpoklady profesionálních pěstounů. Z důvodu, že „prověřeným a vyškoleným pěstounům by měly být svěřovány ohrožené děti na kratší časový úsek. Tito pěstouni by se měli podílet na sanaci biologické rodiny, jež částečně selhává... Tento model pěstounské péče je založen na výraznějším uplatnění spolupráce sociálních pracovníků, odborníků, pěstounů, a pokud je to možné, také původní rodiny. Uplatňuje odbornost a profesionalitu v praxi pěstounské péče.“ (www.praha.eu, ze dne 29.11.2013)

„...dětí umístěné v pěstounské péči mají zásadně právo na udržování kontaktu s rodiči a je mimo jiné povinností OSPOD sledovat, zda je toto právo dodržováno a činit kroky k nápravě, pokud tomu tak není.“ (<http://www.ochrance.cz/>, ze dne 13.10.2013)

3.2.2 Zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc

V § 42 zákona o SPOD jsou upraveny podmínky pro zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc. Tato zařízení poskytují ochranu a pomoc dítěti, které se ocitlo bez jakékoliv péče. Pokud je jeho život nebo příznivý vývoj vážně ohrožen. V případě, kdy se dítě ocitá bez péče přiměřené jeho věku. Jde-li o dítě tělesně nebo duševně týrané nebo zneužívané. A také pokud se dítě ocitlo v prostředí nebo situaci, kdy jsou závažným způsobem ohrožena jeho základní práva. Ochrana a pomoc takovému dítěti spočívá v uspokojování základních životních potřeb, včetně ubytování. V zajištění zdravotních služeb a v psychologické a jiné obdobné nutné péči.

3.2.3 Zdravotnické zařízení

V případě, kdy zdravotní stav dítěte je ohrožen, může OSPOD podat předběžné opatření s tím, aby bylo dítě předáno do péče konkrétní nemocnice či zařízení pro děti do 3 let, jedná se o dětská centra, dříve označované jako kojenecké ústavy.

3.2.4 Diagnostický ústav

Diagnostický ústav přijímá do péče děti mimo jiné na základě usnesení o předběžném opatření. Pobyt dítěte v zařízení trvá zpravidla osm týdnů. Během těchto týdnů probíhá diagnostika v oblastech vzdělávacích, terapeutických, výchovných a sociálních činností. Na základě těchto komplexních výsledků, zasláá zařízení zprávy OSPOD s údaji o dětech vhodných k osvojení nebo ke svěřeni dítěte do pěstounské péče. Diagnostický ústav dále umísťuje děti do dětského domova, dětského domova se školou a výchovného ústavu (Zákon 109/2002).

3.2.5 Následná péče

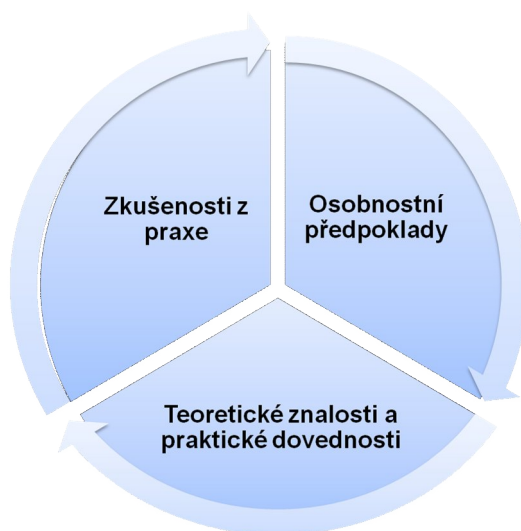
V případě, kdy dojde k odstranění důvodů, pro které bylo dítě umístěno mimo rodinu, bude dítě rozhodnutím soudu navráčeno do péče rodičů případně osob odpovědných za jeho výchovu. Pokud k odstranění nedostatků nedojde, může soud rozhodnout o umístění dítěte do pěstounské péče nebo ústavní péče. OSPOD společně s osobami, které mají dítě v péči, mohou dojít k závěru, na základě vyhodnocení situace dítěte, že dítě je vhodné i pro osvojení.

4. Sociální pracovník OSPOD

Práci sociálního pracovníka nemůže vykonávat každý. Člověk, který se chce věnovat této psychicky náročné profesi, musí mít určité předpoklady, které v průběhu života rozvíjí. Dalo by se říci, že „profesionálním sociálním pracovníkem, je jen ten, kdo dosáhl formálně předepsaného vzdělání, cíleně a systematicky pracuje se svou profesní zkušeností, v praxi dodržuje standardy dobré praxe a řídí se etickými pravidly a hodnotami sociální práce.“ (Pemová, Ptáček, 2012: 121)

Mezi oblasti vztahující se k roli sociálního pracovníka OSPOD, se především řadí následující: vzdělání sociálního pracovníka, jeho osobnost a předpoklady, kompetence, kultura profese a kontext sociální práce.

Dle Pemové a Ptáčka (2012), se odbornosti sociálního pracovníka skládají z:

Zdroj: Pemová, Ptáček 2012: 122

V následujícím textu se budeme věnovat podrobněji výše uvedeným oblastem vztahující se k roli sociálního pracovníka, pro bližší pochopení vlivů, které samotné sociální pracovníky OSPOD ovlivňují.

4.1 Vzdělání a vzdělávání sociálních pracovníků OSPOD

„Vzdělání sociálních pracovníků je spojováno s formováním, směřováním a postavením oboru sociální práce ve společnosti. Pojetí vzdělávání má zásadní vliv jak na

výkon sociálních pracovníků, tak na identitu oboru sociální práce.“ (Matoušek a kol., 2013: 509)

Zákon o sociálních službách č. 108/2006 stanovuje podmínky pro přijetí člověka na pozici sociálního pracovníka sociálně-právní ochrany dětí. Jedná se o způsobilost k právním úkonům, bezúhonnost, zdravotní způsobilost a odbornou způsobilost.

Odbornou způsobilostí je dle tohoto zákona

a) vyšší odborné vzdělání získané absolvováním vzdělávacího programu akreditovaného podle zvláštního právního předpisu v oborech vzdělání zaměřených na sociální práci a sociální pedagogiku, sociální a humanitární práci, sociální práci, sociálně-právní činnost, charitní a sociální činnost,

b) vysokoškolské vzdělání získané studiem v bakalářském, magisterském nebo doktorském studijním programu zaměřeném na sociální práci, sociální politiku, sociální pedagogiku, sociální péči, sociální patologii, právo nebo speciální pedagogiku, akreditovaném podle zvláštního právního předpisu,

c) absolvování akreditovaných vzdělávacích kurzů v oblastech uvedených v písmenech a) a b) v celkovém rozsahu nejméně 200 hodin a praxe při výkonu povolání sociálního pracovníka v trvání nejméně 5 let, za podmínky ukončeného vysokoškolského vzdělání v oblasti studia, která není uvedena v písmenu b),

d) absolvování akreditovaných vzdělávacích kurzů v oblastech uvedených v písmenech a) a b) v celkovém rozsahu nejméně 200 hodin a praxe při výkonu povolání sociálního pracovníka v trvání nejméně 10 let, za podmínky středního vzdělání s maturitní zkouškou v oboru sociálně právním, ukončeného nejpozději 31. prosince 1998. (Zákon 108/2006, § 110)

Tato kritéria či stupeň vzdělání by měly sociálním pracovníkům zaručit určité vzdělanostní předpoklady pro práci. Měly by jim zajišťovat určitý základ pro další rozvoj v této profesi. Mimo teoretické zkušenosti, sociální pracovníci OSPOD vycházejí i z praktických zkušeností, které nabyli v období praxe během studia.

Sociální pracovník OSPOD ve své profesi zastává roli úředníka. Podle zákona č. 312/2002 o úřednících územních samosprávných celků musí mimo jiné splňovat zvláštní odbornou způsobilost týkající se znalostí základů veřejné správy a znalostí vztahující se k sociálně-právní ochraně dětí.

Od osob vykonávající sociálně-právní ochranu se očekává a vyžaduje nejenom dobrá znalost a aplikace zákona o SPOD, ale rovněž i znalost právních předpisů. Zejména jde o občanský zákoník, trestní zákoník, občanský soudní řád, zákon o zvláštních řízeních soudních, zákon o sociálním zabezpečení a zákon o péči o zdraví lidu (Špeciálnová, 2005).

Vyvstává otázka, zda vzdělání dokáže připravit sociálního pracovníka OSPOD na samotnou práci s klienty v těchto agendách.

Dana: „No, to si myslím, že vůbec. To si myslím, že... jako samozřejmě takový ty základy, zákony a pokyny... a takovýchle věci asi jo, ale... ale pro tu praxi, to si myslím, že není schopna ta škola připravit.“

Sociální pracovník se, jako každý jiný v této pomáhající profesi, musí neustále odborně vyvíjet a prohlubovat své znalosti, což mu určuje i etický kodex sociálního pracovníka. Mimo jiné musí plnit povinnost vyplývající ze zákona o úřednících, kde kromě vstupního vzdělávání a ověření zvláštní odborné způsobilosti, musí plnit průběžné vzdělávání. Toto vzdělávání probíhá formou akreditovaných kurzů, které si zpravidla volí pracovník sám, jestliže mu jsou schváleny vedoucím úřadu. Oblasti kurzů jsou různorodé od osvojování legislativních a procesních změn, přes zlepšování komunikačních dovedností, až po nácvik práce s dětským klientem. Jedná se o celoživotní vzdělávání.

Dana: „...vzdělávat, ale mylím si, že je to pro tu naši práci důležitý, abychom se mohli zlepšovat. Abychom věděli nové věci, jak postupovat.“

Pracovníci procházejí procesem vzdělávání z důvodu formování své profesionality. Vzdělávání se však neomezuje pouze na studijní zkušenost. Vzdělávání probíhá také na pracovišti, kam pracovník nastupuje nebo při řešení nového úkolu. V tomto ohledu jsou novému sociálnímu pracovníkovi nápomocni zkušenější kolegové. Jedná se o velice zásadní vzdělávání, kdy si sociální pracovník osvojuje praktické zkušenosti a dovednosti.

Mimo toto vzdělávání probíhá na každém pracovišti OSPOD tříměsíční zaškolování, kde se nový pracovník seznamuje s organizační kulturou daného oddělení a je veden zkušeným pracovníkem, který mu předává veškeré informace týkající se této profese. V profesním životě nových sociálních pracovníků, je toto období jedním z nejdůležitějších období, neboť se poprvé setkávají s realitou života klientů. Přebírají zkušenosti svých kolegů a utvářejí si vlastní postoje a přístupy k dané problematice.

Sociální pracovník musí být pro kontakt s rodinou připraven cíleným výcvikem. Posuzování rodiny vychází ze tří druhů norem:

- Kulturní norma – platná v dané době a v dané zemi
- Osobní norma posuzovatele – vycházející z jeho původní rodiny
- Norma rodiny – do níž pracovník vstupuje

Důležité je, aby sociální pracovník, na základě konfrontace se svými kolegy, dokázal uznat svou osobní chybu, kterou učinil v rámci práce s rodinou (Matoušek a kol., 2003), neboť „unáhlená hodnocení a návody nového pracovníka mohou být dosti zkreslené, proto by se do nich neměl pouštět a raději své poznatky konzultovat se zkušenými kolegy.“ (Matoušek a kol., 2013: 108) Z tohoto vyplývá, že nový sociální pracovník OSPOD by měl disponovat určitou mírou pokory a přijímat rady zkušenějších kolegů, jelikož učit se metodou pokus – omyl, je v případech sociálně-právní ochrany dětí značně riskantní jak pro samotného pracovníka, tak pro jeho klienty, zvláště pak děti.

Na sociálního pracovníka, kromě výše uvedených norem, působí i normy chování, které jsou součástí organizační kultury daného oddělení OSPOD.

Sociální pracovník OSPOD bývá průběžně hodnocen svým vedoucím pracovníkem. Toto hodnocení by mělo směřovat k jeho profesnímu rozvoji.

Kromě vzdělání, které sociální pracovník musí splňovat, je pro předpoklad dobrého sociálního pracovníka důležitá i jeho osobnost.

4.2 Osobnost sociálního pracovníka

Osobnost je především hypotetický konstrukt, přímo nepozorovatelný fenomén, kterým je popisována či vysvětlována zvláštnost lidského chování a prožívání (Géringová, 2011).

„Použití vlastní osobnosti sociálního pracovníka v praxi je dáno kombinací znalostí, hodnot a dovedností získaných v sociální práci s aspekty svého osobního já, jež jsou rysy osobnosti, systémy víry, životní zkušenosti a kulturní dědictví. Jedná se o využití vlastního já, které umožní sociálnímu pracovníkovi usilovat o pravost a autentičnost v kontaktu s klienty, a zároveň ctít hodnoty a etiku oboru.“ (Pemová, Ptáček, 2012: 124)

Osobnost pomáhajícího je jedním z důležitých nástrojů, které člověk při své práci používá. V případě zásahu do rodinného života dítěte, by měl sociální pracovník reflektovat i svůj vlastní postoj k samotnému úkonu.

Prostřednictvím definování vlastního pohledu na svět, jsou sociální pracovníci schopni lépe porozumět klientům. Je chybou mnoha sociálních pracovníků, že se snaží vnutit své vlastní hodnoty klientům, a tím narušují jejich možnost sebeurčení. Tato chyba se často stává, protože sociální pracovník nemá jasně definované vlastní hodnoty a přesvědčení, a podvědomě se obává odlišných perspektiv klientů (Pemová, Ptáček, 2012).

Na tomto místě je nutné uvést další pojem či aspekt, který je pro osobnost jedince, případně sociálního pracovníka nezbytný. Řeč je o svědomí.

Svědomí je vnitřní hlas člověka, který nabádá k tomu, co by člověk měl a neměl dělat. Je ovlivněno výchovou, socializací a životními zkušenostmi (Kopecká, 2012).

„Při výkonu pomáhajících profesí, což je i sociální pracovník OSPOD, představuje svědomí velmi důležitý ukazatel. Dobře vyvinuté a zdravé svědomí je jednak projevem profesionality pracovníka a zároveň i poměrně citlivým barometrem spokojenosti s výkonem pomáhajícího povolání. Jednat mravně správně není obtížné pro člověka vyznačujícího se integrovanou osobností a majícího k výkonu svého povolání adekvátní osobnostní dispozice. Zdravé svědomí slouží takovému člověku jako výzva k pozornosti, aby dokázal postřehnout, jaké má jeho jednání celkové aspekty a zda je v tomto kontextu v souladu s jeho svědomím.“ (Jankovský, 2003: 37)

Sociální pracovník by si měl být vědom své odpovědnosti při rozhodování o odebrání dítěte z rodiny. U většiny sociálních pracovníků v tomto ohledu hraje velkou úlohu jejich vlastní svědomí. Proto je zde nutná i kongruence, aby člověk zůstal člověkem, a přesto si uchoval profesionální náhled v dané situaci.

Hana: „Řídím se podle svého vědomí a svědomí, (smích) ...“

Sociální pracovník by měl aktivně pracovat i na svém osobnostním rozvoji. Osobnostní rozvoj představuje využití veškerých metod, které vedou k sebereflexi. Metody osobnostního rozvoje jsou velmi důležité a to z důvodů, že jde o intenzivní kontakt s často závažnými lidskými osudy, které mohou výrazně ovlivnit a formovat osobnost sociálního pracovníka. Osobnost sociálního pracovníka může dále ovlivňovat i moc, která je vůči klientům uplatňována. Ovlivnění může vycházet i ze samotného výkonu OSPOD, který je postaven na individuálních rozhodnutích sociálního pracovníka. Ty by měly být konfrontovány s názory dalších kolegů (Pemová, Ptáček, 2012).

S osobnostní sociálního pracovníka úzce souvisí jeho osobnostní rysy, které charakterizují jeho samotného. Jakákoliv práce sociálního pracovníka vychází ze zásad etického kodexu, kdy je na každém sociálním pracovníkovi, jak se s těmito zásadami ztotožňuje a uplatňuje je. Je tedy vhodné se v krátkosti těmito oblastem věnovat.

4.2.1 Osobnostní rysy

- „Rád pracuje s lidmi,
- potřebuje být užitečný,
- je empatický,
- je schopen dobře zvládat stres,
- je dobrým posluchačem, umí naslouchat,
- je inteligentní,
- je praktický,
- má smysl pro humor.“ (Pemová, Ptáček, 2012: 124-125)

„Charakter sociálního pracovníka je předurčen posláním pomáhající profese. Žádoucími vlastnostmi jsou pracovitost, obětavost, trpělivost, píle, rozvážnost, rozhodnost, odpovědnost, ohleduplnost, altruismus, pravdomluvnost, spravedlnost, taktnost, čestnost, upřímnost, srdečnost, sebeúcta, důvěryhodnost. Předpokladem úspěchu práce s klientem je navázání kladného vztahu a získání klientovy důvěry... Důležitá je také sebeúcta, sebedůvěra a zdravé sebevědomí. Tyto vlastnosti vytvářejí přiměřenou vážnost a skromnost, která v klientovi vzbuzuje pocit bezpečí a profesionality... Pracovník s rozvinutým charakterem jedná podle morálních zásad, dodržuje etické normy a je také dobrým spolupracovníkem. Vyzrálý sociální pracovník ovládá projevy svého temperamentu a snaží se usměrňovat své chování i v obtížnějších podmínkách.“ (Kopecká, 2012: 42)

Sociální pracovník OSPOD by měl splňovat celou řadu osobnostních rysů, jak je uvedeno výše. Sociální pracovníci OSPOD v rámci empirického šetření uvedli, jaký by měl podle jejich názoru být sociální pracovník a co je důležité pro vlastní práci s klienty.

Hana: „Takže měl by být empatický, není to poučka trošku, smích. Ne, tak já si myslím, že sociální pracovník by měl být hlavně člověk, jako myslím z toho lidského hlediska, což znamená, že by měl pochopit, že každé dělá chyby a že každé se ze svých chyb dokáže poučit. Ne každé, ale většina lidí to dokáže. Měl by to být člověk, který nebude tahat svoje osobní pocity, osobní předsudky do práce... a jo, tak ta empatie je důležitá.“

Marie: „Asi by se měl umět vcítit do té situace té rodiny. Měl by... být schopnej reagovat na tu danou situaci té rodiny. Měl by být vstřícný k té rodině. Měl by toho klienta svého respektovat... Ježíšmarja, no... těch věcí je hodně. Měl by být asi klidný povahy... toho je hodně no, co by měl splňovat, ten sociální pracovník.“

Dana: „No teď mě tak napadá, že musí být stresu odolný, že tady ten nápor je opravdu velkej. A někdy teda člověk je opravdu vyždímanej, takže opravdu stresu odolnej.“

Pemová (2012) při výčtu charakteristik sociálního pracovníka zdůrazňuje, že je kladen velký důraz na schopnost pomáhajících navazovat a rozvíjet vztah mezi profesionály a klienty. Základním předpokladem sociálního pracovníka, ať už v kterékoliv oblasti sociální práce je akceptace. Jednak respektování klienta a dále respektování i sebe sama v roli pomáhajícího. Jankovský (2003) oproti tomu vyzdvihuje spontánní prosociální jednání, jež respektuje prospěch jiných osob. Což je snaha pomoci druhému, empatické chování, schopnost sdílet problémy druhých a prosazování pozitivních společenských cílů. Což jsou základní profesionální dispozice člověka, který pracuje v pomáhající profesi, jako je sociální pracovník OSPOD.

Kromě osobnostních rysů dotváří osobnost sociálního pracovníka i respektování etických zásad, které daná společnost uznává. Jelikož etické zásady jsou neméně důležité v životě sociálních pracovníků, jen krátce se zde zmíním o dvou dokumentech, které zaštiťují etické otázky práce sociálních pracovníků.

4.2.2 Etický kodex

Stejně tak jako ostatní sociální pracovníci, tak i sociální pracovníci OSPOD se řídí Etickým kodexem sociálních pracovníků ČR a principy Etiky sociální práce Mezinárodní federace sociálních pracovníků. (<http://www.socialnipracovnici.cz/>)

Oba tyto dokumenty jsou založeny v příloze č. 6 a v příloze č. 7 této práce.

Etický kodex upravuje etické zásady, pravidla etického chování sociálních pracovníků a to, jak ve vztahu ke klientovi, ve vztahu ke svému zaměstnavateli, ve vztahu ke kolegům, ve vztahu ke svému povolání, tak ve vztahu ke společnosti. Řeší eticky problémové okruhy a postupy při řešení těchto etických problémů.

Dokument o etice sociální práce definuje sociální práci, odkazuje na různé deklarace a úmluvy o lidských právech a obsahuje vyhlášení obecných etických principů z oblasti lidských práv a důstojnosti a sociální spravedlnosti. Jsou zde uvedeny i základní principy etických jednání v sociální práci.

4.3 Kompetence

„Kompetence v praxi jsou chápány jako funkcionální projev dobře zvládané a uznávané profesionální role sociálního pracovníka, jejíž součástí jsou odborné znalosti, schopnost reflektovat adekvátně kontext a citlivě aplikovat hodnoty profese.“ (Havrdová a kol., 1999: 42)

Havrdová (1999) dále uvádí, že kompetentním sociálním pracovníkem je osoba, která je vybavena pravomocí, určitými znalostmi a postoji a je schopna na základě této výbavy jednat. Je na daném pracovníkovi, aby prokázal své profesionální kompetence. Přičemž tyto kompetence mohou sociálnímu pracovníkovi dosti usnadnit samotnou práci s klientem.

Kompetence, jež se prolínají a doplňují, neboli oblasti profesionální role:

- rozvíjení účinné komunikace
- orientovat se a plánovat postup
- podporovat a pomáhat k soběstačnosti
- zasahovat a poskytovat služby
- přispívat k práci organizace
- odborně růst

Komunikativní způsobilost sociálního pracovníka musí být na vysoké úrovni, neboť musí umět komunikovat, jak s dítětem jakéhokoliv věku, tak s rodiči, případně i dalšími osobami, jež se podílejí na výchově dítěte, jako je třeba prarodič. Zároveň komunikuje i s organizacemi, které pracují s rodinou.

Hana: „...minimálně by měl mít nějaký zkušenosti, jak s těma lidma jednat.“

Specifickou oblastí, v kompetencích komunikace sociálního pracovníka OSPOD, je komunikace s dítětem. Věkové rozmezí u dítěte je od narození do 18 let, proto i komunikace musí být přizpůsobena danému věkovému období.

Přestože se může zdát, že dospělí i děti mluví stejnou řečí, nemusí tomu vždy být. Některé souvislosti, ale i kontext určité události, děti chápou až s přibývajícím věkem a nabývajících zkušenostmi (Walker, 1999).

Na rozdíl od ostatních profesí sociálních pracovníků, pracovníci OSPOD se denně setkávají s klienty, kteří nebývají motivováni ke spolupráci. Sociální pracovník musí umět pracovat s jejich negativní motivací, zvláště v případech odebrání dítěte.

Sociální pracovník musí umět pracovat s dokumentací dítěte. Vést ji, žádat si zprávy, které se zakládají do této dokumentace a podávat návrhy a podněty soudu. Sociální pracovník musí zvládat napsat zprávu k soudu o poměrech dítěte s relevantními informacemi. V návrhu na předběžné opatření musí být napsány informace o dítěti, které jsou doložitelné důkazy, jež jsou potřebné pro rozhodnutí soudu.

Nina: „Sociální pracovnice k tomu dá podklady, k tomu rozhodnutí, no. Ale to nejsou žádný vymyšlený podklady, že jo. To musí být podklady, který musí být něčím doložený, takže nějakýma dalšíma zprávama. Právě zrovna z těch ostatních odborníků, doktor, škola.“

Kompetentní sociální pracovník plně využívá metody sociální práce. Bez využívání těchto metod by sociální pracovník nebyl schopen tuto práci dobře vykonávat. Doposud však záleželo na přístupu daného oddělení a samotném sociálním pracovníkovi, zda a v jakém rozsahu některé tyto metody využil. Nyní novela zákona o SPOD, společně s vyhláškou MPSV nově určuje, kdy je povinností sociálního pracovníka danou metodu využít.

Při poskytování sociálně-právní ochrany dětí se sociální pracovníci často setkávají se situacemi, které lze označit pojmy moc, hranice a riziko. Každý z těchto pojmů má svá specifika, na které je vhodné upozornit.

4.3.1 Moc

„Moc se vyznačuje jako uplatnění přímého vlivu na chování lidí, případně na jejich přesvědčení.“ (Matoušek, 2003b: 113) Dle Matouška může být „moc uplatňována otevřeným nebo skrytým způsobem, kdy si objekt (klient) ani subjekt moci (sociální pracovník) nemusí uvědomovat přítomné mocenské momenty.“ (Matoušek a kol. (2013: 208)

V tomto směru se činnost sociálního pracovníka OSPOD liší od ostatních oblastí, kde sociální pracovníci působí. Sociální pracovník OSPOD vystupuje vůči klientovi z pozice, kdy musí hájit zájmy dítěte a držet se zákona o SPOD, případně i další legislativy.

Sociální pracovník OSPOD musí být odborník ve své profesi, nesmí však zapomínat na to, že je stále člověk a svým humánním přístupem ke klientovi jako takovému také tak přistupovat.

Radka: „...snažím se být člověk. Nejsem, nechci být ten úředník, kterej jim bude striktně říkat, co mají a nemají dělat. Prostě přistupuju k nim jako normální člověk, kterej chápe tu jejich situaci. Do té situace se můžeme dostat všichni. Jo, když budeme mluvit o těch běžnejch základních věcech, že lidi se rozvádí, že lidi mají problémy s dětma, že prostě tam něco skřípe.“

Mocenská pozice pracovníka silně ovlivňuje možnosti a způsoby poskytování pomoci. Klient si může držet odstup a nedůvěřovat sociálnímu pracovníkovi. Může však také dojít až ke snaze o oboustrannou manipulaci.

Sociální pracovník OSPOD, stejně tak jako ostatní pomáhající profese, se může nechat ovládnout určitou formou mocí ve vztahu ke svému klientovi. Klient je do jisté míry bezmocný tím, že něco potřebuje. Sociální pracovník je mocný tím, že pomáhá. Tato situace může mít fatální následky pro všechny zúčastněné osoby s ohledem na citlivou problematiku, kterou sociálně-právní ochrana dětí řeší.

Sociální pracovník si musí uvědomovat svého mocenského postavení, neboť i ve svém postavení, musí respektovat pravidla dané společností. Řídit se zákonnými ustanoveními, splňovat etická kritéria a i nadále zůstat člověkem, který je klientovi nápomocen a oporou.

S pojmem moc souvisí i pojem odpovědnost, neboť s nárůstem moci vzrůstá i odpovědnost sociálního pracovníka za svou práci. V očích veřejnosti má sociální pracovník OSPOD moc z důvodu, že může rodině odebrat dítě, či nechat nařídit opatření. Sociální pracovníci si jsou vědomi této odpovědnosti. Proto také na otázku ohledně odebrání dítěte z rodiny, reagují, že oni sami dítě neodebírají. Toto rozhodnutí činí soud.

Sociální pracovník OSPOD nese odpovědnost za svou práci, vykonává ji podle svého nejlepšího svědomí. Je za ni plně odpovědný a jako takovou ji i přijímá. Jestliže dojde k pochybení ze strany sociálního pracovníka v době svého zaměstnání, odpovědnost nese i v případě pokud následně změní svou profesi.

Hana: „...spíš mě vyděsila jakoby ta samotná zodpovědnost za to, co tady člověk říká nebo jak to dělá, protože tady si člověk musí hlídat každé slovo, který vypustí.“

V tomto kontextu Havrdová (1999) říká, že musí existovat jasně stanovená hranice, za níž by profesionální výkon pracovníka neměl klesnout. Tato hranice souvisí s ohrožením práv klienta, s možným zneužitím pravomocí a odpovědnosti pracovníka za kvalitu odborného přístupu.

Pojem hranice má v oblasti pomáhajících profesí několik významů a zároveň hraje důležitou roli v oblasti psychohygieny.

4.3.2 Hranice

„Ve fyzickém světě označuje hranici obvykle ohrada nebo nějaká jiná stavba. V duchovním světě jsou bariéry neviditelné. Ochranné bariéry lze vytvořit i svými slovy.“ (Cloud, Townsend, 2004: 28)

Sociální pracovník by před vstupem do profese měl projít vlastním sebepoznáním. Zmapovat si svá silná i slabá místa a umět s nimi pracovat. Klienti OSPOD se nachází v situacích, kdy se cítí ohroženi, a proto je jejich zcela přirozenou reakcí útok na sociálního pracovníka. Dotazují se, kolik má vlastních dětí, jak by se v jejich situaci cítil on sám, či jaké má vzdělání. V jistém smyslu je toto chování zcela pochopitelné, neboť sociální pracovník je pro ně v tomto směru dostupnější nežli soudce, který vydává rozhodnutí o odebrání dítěte z rodiny. Tudíž při práci s klientem, a to i v situaci odebrání dítěte z rodiny, se sociální pracovník pohybuje v jasně vymezených hranicích, ve kterých probíhá

kooperace a komunikace s daným klientem. V tomto ohledu je sociálním pracovníkům nápomocno prohlubování komunikačních dovedností.

Natavení hranic mezi pracovníkem a klientem je jedním z mnoha možných nástrojů pro zajištění bezpečí klienta, ale i samotného pracovníka. Spolupráce mezi nimi je tak mnohem snazší, neboť každý z nich ví, v jakém prostoru se může pohybovat.

Jedná se také o vymezení role, kterou pracovník zastává. Častým jevem je, že klient OSPOD zkouší, co vše si k sociálnímu pracovníkovi může dovolit.

Radka: „Oni ti to nabourávají, oni, pro ně je tohle to prostě, ty seš pro ně člověk, kterej má to postavení a oni kdyby jsi jim dala telefonní číslo, tak ti budou volat i v 9 večer, ve 12 i ráno.“

V případě, kdy dojde k překročení hranic ze strany klienta, je na sociálním pracovníkovi, aby tyto hranice nastavil a klienta případně usměrnil. Sociální pracovník se může cítit ohrožen ve své pozici a při opakovaném ohrožení může u něj dojít až k syndromu vyhoření.

Hana: „Určitě je důležitý, aby práce nezasahovala do soukromí. To že si vezmete něco ze soukromí, tak některý zkušenosti jsou zase dobrý, protože zase máte jakoby na určitý věci jinej pohled.“

Radka: „Opravdu se snažím o to, že skončí mi pracovní doba, ukončím práci a prostě snažím se věnovat svému životu soukromímu.“

Práce sociálních pracovníků se pohybuje mimo jiné v mezích stanovených zákonem o SPOD a ostatními zákony. Tyto zákony stanovují mantinely, hranice, ve kterých se sociální pracovník musí pohybovat.

Radka: „Ty se pohybuješ v určitých hranicích právních a v tý naší profesi ještě není až tak vyspecifikovaný co je dobře a co není dobře. Ty máš prostě nastavený hranice, ve kterých se vlastně všichni máme pohybovat.“

4.3.3 Riziko

Tak jako u ostatních profesí, tak i v oblasti sociálně-právní ochrany dětí se setkáváme se situacemi, které lze označit jako rizikové.

„Sociálně-právní ochrana dětí je prostorem, v němž se s rizikovými situacemi standardně zachází a počítá. S riziky jsou konfrontováni klienti sociální práce, ale riziko doléhá také na sociální pracovníky. Na jedné straně rozeznáváme tedy v sociálně-právní ochraně koncept „riziko a dítě“, na druhé straně však je možné pohlížet na riziko i tak, že se ptáme, zda s sebou výkon profese sociálně-právní ochrany nese i nějaká rizika pro samotné sociální pracovníky a pracovnice.“ (Ševčíková, 2010: 123)

Ševčíková (2010) dále „rozeznává v tomto ohledu několik zdrojů rizik:

- sociálně-právní ochrana se odehrává v určitém společenském a organizačním kontextu, které jsou zdroji mnohých rizik, a při výkonu profese panuje snaha maximalizovat vyhnutí se riziku;
- pracovníci sociálně-právní ochrany činí neoblíbená rozhodnutí, která jsou podrobována kritice, což má dopad na sebepojetí i osobní život sociálních pracovníků a pracovnic;

Sociálně-právní ochrana není vždy úspěšná v minimalizaci rizika pro dítě, může vzniknout pocit marnosti vlastní práce (burn-out).“ (Ševčíková, 2010: 123)

V případě, kdy se pojem rizika týká dítěte, případně jeho rodiny, jde o proces hodnocení do jaké míry je dítě v rodině ohroženo. Tedy sociální pracovník OSPOD posuzuje rizika dotýkající se dítěte, jak již bylo popsáno v kapitole Ohrožené dítě.

Případy kladoucí na pracovníka vyšší nároky, což ohrožení dítěte s následným odebráním dítěte z rodiny je, obsahují rizika jak pro klienta, tak pro samotného pracovníka.

V kontextu téma rizik, je nezbytné alespoň krátce zmínit situaci setkání se s fyzicky agresivním klientem. A to i přesto, že tyto situace nejsou četné. Na odděleních OSPOD bývají nastavena pravidla, jak v dané situaci jednat. Většinou se jedná o to, že komunikace s klientem probíhá za přítomnosti dalšího sociálního pracovníka, případně vedoucího pracovníka. Pokud dojde ze strany klienta k nevhodnému chování přímo na oddělení tedy v kanceláři, sociální pracovník si stisknutím bezpečnostního tlačítka přivolá pomoc policie. Pokud však k napadení dojde mimo kanceláře OSPOD, je na samotném pracovníkovi, jak se zachová a situaci zvládne.

4.4 Nezbytnosti při práci s rodinou

Jak již bylo popsáno výše, práce sociálních pracovníků OSPOD se týká dítěte a jeho rodiny. Rodinné systémy klientů jsou křehké, a proto se s nimi musí pracovat s náležitou péčí. V této oblasti by měl sociální pracovník mít na paměti některá specifika, která se při této práci vyskytují.

- Rodiče vnímají péči o své děti jako svou privátní záležitost, do níž si nechtějí nechat zvenčí zasahovat. Případná doporučení mohou vnímat jako vlastní selhání. Jejich výchovné kompetence mohou vycházet ze získaných hodnot jejich nukleární rodiny (Bechyňová, Konvičková, 2008).
- „V sociálně ohrožených rodinách...se objevuje celá škála rizik a neadekvátně naplněných potřeb dítěte, které aktuálně i potencionálně ohrožují kvalitu jejich života. Mnohé v rodině trvají delší dobu a rodina je považuje za normu. Jejich riziko pro dítě nevnímá.“ (Bechyňová, Konvičková, 2008: 55) Rodiče si také nemusejí uvědomovat rizika, která dítě potencionálně ohrožují z důvodu, že si neuvědomují své vlastní zkušenosti z dětství, a proto jejich vnímání o tom, co je běžné a co není, může být zkreslené (Bechyňová, Konvičková, 2008).

Dana: „...ty lidi, co ten problém maj tak většinou si ho nepřipouští, že ho maj a že potřebujou tu sociální pracovníci, aby mu pomohla. Myslim si, že spousta lidí to nemá nastaveno tak, eee když je problém, tak za náma můžou jít, a že my je neodsoudíme, ale že jim pomůžeme. Takhle to, ty lidi nevidí.“

Z tohoto vyplývá, že sdílené představy sociálních pracovníků OSPOD o tom, jaká jsou očekávání klientů ale i veřejnosti o činnosti OSPOD, nejsou chápány v rámci preventivního působení.

- „Každý lidský jedinec, každé dítě má právo znát své rodiče, svůj původ, musí mu být dána možnost porozumět vlastním kořenům a začlenit se do generační posloupnosti své rodiny. Respektovat dítě znamená respektovat jeho rodiče, jeho osobní a rodinnou historii.“ (Bechyňová, Konvičková, 2008: 142)
- „Pokud je dítě týráno od doby, co mu sahá paměť, bere bolest jako normální součást svého života. V určitých případech se dá říct, že prostřednictvím prožívání bolesti si uvědomuje samo sebe.“ (Pöthe, 1999: 67) „Deprivace v raném dětství

může být více či méně kompensována v dalším vývoji, existuje něco jako míra frustrační tolerance, právě díky ní se každé dítě vyrovnává s deprivací z dětství.“ (Možný, 2002: 157) Sociální pracovník OSPOD, stejně tak jako jiná osoba, která je v kontaktu s dítětem, by mu měl umět poskytnout pocit bezpečí a klidu. Vytvořit vztah, v němž má dítě možnost svobodně se vyjádřit a projevit.

- Prvotním činem ze strany sociálního pracovníka je prolomení nedůvěry mezi ním a klientem. Zajištění atmosféry pro navození vztahu, kde klient vnímá bezpečí a nebojí se s pracovníkem otevřeně komunikovat o svých problémech. V případě, kdy dojde k odebrání dítěte z rodiny, získání důvěry klienta je poté pro sociálního pracovníka dosti náročné. Tato nedůvěra na straně klienta může vzejít z toho, že klient vnímá sociálního pracovníka jako osobu, která podala návrh na odebrání dítěte z rodiny. Stěžejní je tedy získání důvěry pro práci s rodinou, aby došlo k navrácení dítěte zpět do rodiny.
- V oblasti sociálně-právní ochrany dětí, oproti jiným oblastem sociální práce, se často sociální pracovníci setkávají s nemotivovaným klientem. Klienti vnímají sociálního pracovníka, jako osobu, která jim odebrala dítě a proto se obávají případné spolupráce se sociálním pracovníkem. V kompetencích sociálního pracovníka by měly být schopnosti či dovednosti směřující k tvoření pozitivní motivace klienta pro následnou spolupráci. Tyto klienty lze motivovat tím, že jim je nabídnuta participace na odstranění problému v rodině.
- „Zkušený sociální pracovník je schopný s rodinou pracovat současně na dvou úrovních. Je plně zaměstnán interakcí mezi ním a rodinou, případně dítětem, ale zároveň musí být schopen sledovat celý proces, průběh interakcí, být si vědom vlastních reakcí a používat je ve prospěch řešení problémů klientů. Schopnost pracovat na těchto dvou úrovních je velmi důležitá zejména s rodiči, jejichž věk, etnická příslušnost a sociálně kulturní úroveň je často velmi odlišná od životních zkušeností sociálního pracovníka.“ (Pemová, Ptáček, 2012: 125)

4.5 Přístup sociálních pracovníků OSPOD k vyhodnocování ohroženého dítěte

V kapitole Ohrožené děti, jsou uvedeny metody, které sociální pracovník musí využít pro vyhodnocení situace dítěte. Některé metody byly uvedeny v zákoně o SPOD již před

novelizací tohoto zákona. Sociální pracovníci je sice nevyužívali v nynější podobě, přesto se dá říci, že vyhodnocování situace dítěte probíhalo vždy.

„Je třeba říci, že se většinou v oblasti práce s ohroženými dětmi setkáváme s velmi angažovanými odborníky, jejichž „slabým místem“ je obrovský pocit zodpovědnosti bez adekvátní kompenzace ve smyslu podpory, například samozřejmost pravidelné supervize, pravděpodobnost spolehnout se na oporu v nadřízeném pracovníkovi. Místo, aby společně s ostatními kolegy a rodinami, například při případových konferencích, hledali způsoby řešení, vymýšlejí vlastní postupy a podle míry své kompetence je prosazují.“ (Bechyňová, Konvičková, 2008: 90)

Eva: ...že právě na nás furt tlačí ty bytové podmínky, aby jsme to řešili a tohle to. Tak už zase má člověk strach udělat takovejhle krok, rychle odebrat ty děti z rodiny, protože aby zase nás nikdo nenapadl, že to bylo jenom z bytových důvodů, jo takže... teď bych asi zkusila do toho zainteresovat nějakou neziskovku, prostě... víc s nima spolupracovat, často tam jezdit. Zkusit to prostě přes všechny možný dávky... V podobným případě asi bych teď kon už využila asi všechny možnosti, než bych je odebrala...“

Novela zákona přinesla velkou změnu pro sociální pracovníky OSPOD a tou je spolupráce s ostatními pracovníky, jež jsou v kontaktu s rodinou. Mělo by se odstoupit od individuálního přístupu vedení k partnerskému přístupu. Jedná se o partnerský přístup mezi pracovníky OSPOD a jinými institucemi. Jedná se o kolegiální přístup. Bohužel i v dnešní době tento partnerský vztah nelze označit za zcela optimální.

„Mezi pomáhajícími pracovníky mnohdy chybí vzájemný respekt, dodržování dohodnutých pravidel, akceptace, autenticita, bývá podceňována týmová spolupráce.“ (Bechyňová, Konvičková, 2008: 24)

Míra odpovědnosti, jež si samotní pracovníci uvědomují, se v těchto případech rozprostírá mezi ostatní odborníky. Bohužel, stále se můžeme setkat s tím, že si toto pracovníci neuvědomují. Odmítají tento přístup, neboť se domnívají, že veškerá odpovědnost zůstává na nich samotných. Tento jejich postoj může vycházet z kontextu již nabytých profesních zkušeností a rigidity ve vztahu k novým přístupům v rámci profese.

Eva: „Já nevím, já si myslím, že v tom případě, samozřejmě se tam sejdou všichni, udělá se nějaký postup a...ve finále si myslím, že ta matka stejně podle toho postupu fungovat nebude, že prostě se to bude ubírat úplně jiným směrem, a že stejně zase to bude na nás,

protože my s ní vlastně, jsme v nejužším kontaktu a budeme o ní vědět nejméně, takže stejně to rozhodnutí konečné bude na nás, i když bude třeba jiný než výsledek tý případový konference.“

Před rokem 1989 byly sociální pracovníci oddělení péče o rodinu a dítě školeni v metodách práce s rodinou postavených na autoritativním, direktivním vztahu mezi pracovníkem a klientem. Důsledkem bylo umístování dětí do velkokapacitních ústavních zařízení. Důvodem tohoto stavu nebyl úmysl děti poškozovat. Podstatou byla doktrína, že nejlepším pečovatelem o děti v obtížné životní situaci je stát, který je ochrání před vlastními rodiči (Bechyňová, Konvičková, 2008).

Cílem novely zákona o SPOD je, aby tento přístup nebyl již ani přípustný. Povinnost vzájemné spolupráce s organizacemi, jež jsou v kontaktu s rodinou v případech, kdy dochází k ohrožování dítěte, se stávají samozřejmostí. Standardy kvality, jež se v současné době zavádějí na odděleních OSPOD, garantují jak klientům, tak sociálním pracovníkům OSPOD dodržování základních pravidel, jež orgán sociálně-právní ochrany dětí zaručuje.

Hana: „Já si myslím, že sociální pracovníce si nikdy nemůže být 100% jistá, že je prostě něco v pořádku. Tady se balancuje na hrozně tenké hraně, kdy jakoby je to únosný a kdy už ne. Pokud si ta sociální pracovníce není jistá, tak prostě půjdou ve dvou nebo jich půjde víc a zhodnotí to společně. Je to prostě na vlastním uvážení.“

V případě, kdy sociální pracovník stojí před rozhodnutím podat návrh na předběžné opatření pro umístění dítěte mimo rodinu. Při jeho odpovědnosti mu může být nápomocen vedoucí pracovník, dále konzultace s kolegy a zajištění dostatečných a prokazatelných důkazů pro podání tohoto návrhu. Pro zpracování této situace může být nápomocna i supervize. „Sociální pracovník OSPOD musí mít dostatečné zázemí na svém oddělení. Zázemí, které mu poskytne bezpečí a stabilitu. Poskytuje mu rozvoj supervizí a může zde řešit situaci rodiny.“ (Matoušek a kol., 2013: 108)

Při odebírání dítěte z rodiny stojí sociální pracovník v roli direktivního pracovníka, který se rozhodne pro podání návrhu o tomto odebrání. Před tímto krokem využívá přístup nedirektivní, podporující. Snaží se s rodinou pracovat na tom, aby k samotnému odebrání dítěte nedošlo. Pro tento postup se užívá pojmu sanace rodiny, kdy sociální pracovník je

rodině nápomocen. Přesto musí rodinu direktivně upozornit, jaká hrozí rodině opatření, pokud bude docházet k ohrožování dítěte.

I když má OSPOD působit preventivně, ve více případech řeší spíše problém v rodině, který není v raném stádiu. Orientovat se v situaci klienta je pro sociálního pracovníka prioritní. Mezi zásadní aspekty sociální práce patří umět klienta vyslechnout, optimálně reagovat a podat zpětnou vazbu. Vyhodnotit situaci a nabídnout možná řešení a doporučení.

Bohužel i dnes se můžeme setkat s klienty, kteří mají špatnou zkušenost s přístupem sociálního pracovníka OSPOD. Samozřejmě nelze předpokládat, že každému klientovi bude vyhověno v jeho žádosti. Sociální pracovník tu není od toho, aby hájil zájem rodičů, nýbrž zájem dítěte. Přesto, přístup sociálního pracovníka, který hodnotí klienta je neprofesionální. Sociální pracovník musí vyhodnotit situaci dítěte, nikoliv hodnotit chování jeho rodičů a vynášet nad nimi soudy.

„Je důležité, aby pracovník SPOD, rodiče v situaci, kdy jim sděluje důvody k podání návrhu, neponižoval a respektoval jejich citovou vazbu na dítě.“ (Bechyňová, Konvičková, 2008: 117)

4.6 Syndrom vyhoření

Pojmem syndrom vyhoření se v praxi sociálních pracovníků ustálil a všichni tito pracovníci si jsou vědomi možného osobního ohrožení, které je s tímto pojmem spojeno.

„Syndromem vyhoření se vyznačuje emočním, celkovým psychickým i tělesným kolapsem, který může být důvodem k vyhledání lékařské pomoci.“ (Honzák, 2013. Str. 32)
Marie: „Jestli ten člověk nebude vnitřně odolnej proti těm vlivům vnějším, tak to těžko bude moct dělat, že jo. Protože když bude pod nějakým neustálým tlakem a stresem a bude si třeba hodně připouštět ty, ty situace. Ty nepříznivé situace v těch jednotlivých rodinách. No tak určitě toho sociálního pracovníka nemůže vykonávat dobře, že jo.“

Mezi příčiny a spouštěče syndromu vyhoření patří úroveň frustrační a stresové odolnosti, základní osobnostní charakteristiky apod. V pomáhajících profesích můžeme klasifikovat dvě kategorie příčin. Faktory, které bezprostředně souvisí s výkonem profese

s častým a intenzivním kontaktem s lidmi, a faktory, které vycházejí primárně z pracovních podmínek sociálního pracovníka (Pemová, Ptáček, 2012).

Radka: „V poslední době, tím jak je toho hodně, tak prostě přijdu domů a třeba si na hodinu jenom lehnu. Že nejsem schopná mluvit souvisle, srozumitelně. Třeba mám v poslední době víkendy, kdy na mě všichni koukaj jak na blázna, že mluvím jak blázen. Ale prostě to tak je. No ale třeba se mi stane, že fakt přijdu domů, natáhnu se na hodku, prostě uklidním se, hodím se do klidu a pak funguju.“

Pracovní podmínky sociálního pracovníka jsou nastaveny organizační kulturou daného oddělení. Pokud organizace nenastavuje podmínky pro sdílení pracovních zkušeností i pro prohlubování sdílených hodnot a přesvědčení, může u pracovníka dojít ke spuštění syndromu vyhoření.

Jednou z hlavních příčin pro vliv na vznik syndromu vyhoření je zátěžová situace. Typy zátěžových situací jsou stres, frustrace, konflikt, trauma, krize a deprivace. Další neméně důležitou příčinou jsou podmínky na pracovišti, okruh pracovníků a další sociologické faktory (Jeklová, Reitmayerová, 2006).

Pemová (2012) rozlišuje dopady syndromu vyhoření u sociálního pracovníka, které se projevují jak v oblasti ve vztahu ke klientovi, tak k samotnému systému sociální péče:

Vztah klient – sociální pracovník	Systém sociální péče
<ul style="list-style-type: none"> • Snížená výkonnost sociálního pracovníka 	<ul style="list-style-type: none"> • Zvýšený odchod ze zaměstnání, zvláště služebně mladších sociálních pracovníků
<ul style="list-style-type: none"> • Zvýšený počet odborných chyb 	<ul style="list-style-type: none"> • Snížená ochota sociálních pracovníků k osobnímu růstu
<ul style="list-style-type: none"> • Snížený zájem o klienta 	<ul style="list-style-type: none"> • Zvýšená „cirkulace“ sociálních pracovníků zvláště na exponovaných pracovištích
<ul style="list-style-type: none"> • Volba kompromisů v souvislosti s bezpečím klienta 	<ul style="list-style-type: none"> • Zvýšené náklady související s neochotou sociálních pracovníků k jiným než zaběhlým postupům
<ul style="list-style-type: none"> • Neefektivní, rigidní vzorce práce s klienty 	<ul style="list-style-type: none"> • Zvýšený počet sociálních pracovníků odcházejících z profese
<ul style="list-style-type: none"> • Neochota ke kreativnímu alternativnímu myšlení 	<ul style="list-style-type: none"> • Snížená efektivita systému v důsledku zvýšeného počtu chyb sociálních pracovníků
	<ul style="list-style-type: none"> • Snížená důvěra veřejnosti v systému sociální péče v důsledku zjevných projevů syndromu vyhoření u sociálních pracovníků (nižší ochota

Zdroj: Pemová, Ptáček, 2012: 131

Mezi prevenci syndromu vyhoření patří kvalitní příprava na profesi, jasná definice poslání dané organizace s metodami práce, definice profesionální role a náplň práce, existence systémů zaškolování a osobního rozvoje, možnost využití profesionálního poradenství, průběžná supervize a další (Matoušek a kol., 2003).

Hana: „Možná takový ten aktivní odpočinek, relaxace, prostě nechat tady spisy, vypnout a už to jakoby neřešit v soukromí.“

K těmto vyjmenovaným prvkům prevence patří i organizační kultura, vliv organizace na pracovníky i samotný přístup managementu k pracovníkům.

K prevenci syndromu vyhoření preventivně přispívá i účast pracovníků na kvalitní supervizi.

Supervizi lze definovat jako odborně prováděnou činnost s cílem usnadnit a zkvalitnit práci a podpořit profesní růst pracovníků. Supervize vytváří organizovanou příležitost k reflexi, přičemž se zaměřuje na různé aspekty pracovní situace. Na počátku každé supervize je však nutný zájem a motivaci účastníků o dobrou praxi ve své profesi (Havrdová, 2008).

Standardy kvality uvedené ve vyhlášce 473/2012 účinné od 1.1.2013 ve svém 6. kritériu uvádějí, že OSPOD zajišťuje pro zaměstnance podporu nezávislého kvalifikovaného odborníka. Toto je z důvodu, že odborníci si jsou vědomi zátěže, která je v rámci práce na sociální pracovníky OSPOD kladena. V současné době je zavádění supervize pro sociální pracovníky OSPOD již běžnou záležitostí. Stále se však ještě můžeme setkat s postojem sociálních pracovníků, kteří tuto činnost vnímají jako zatěžující a časově náročnou.

K výše uvedenému textu neodmyslitelně patří i kultura profese sociálních pracovníků OSPOD. Profesní kulturu, kterou sociální pracovníci OSPOD sdílejí, se projevuje prostřednictvím organizační kultury daného oddělení.

5. Kultura organizace

V souvislosti s vymezováním kultury profese sociálních pracovníků OSPOD, je nutné pozastavit se alespoň krátce u organizační kultury, která úzce souvisí i s kontextem sociální práce.

Pokud hovoříme o kultuře profese, tedy o kultuře určité skupiny lidí, které spojuje profesní zaměření, aspekty, které si pod tímto pojmem můžeme představit, jsou různé. V první řadě, tyto jednice spojuje proces učení, neboť jedinci, kteří prošli stejným dostatečně dlouhým procesem učení, si osvojují způsoby myšlení, cítění a jednání, které jsou pro určité skupiny charakteristické (Lukášová, Nový, 2004).

Tento proces učení neboli enkulturace je definována jako: „Proces začlenění jedince do kultury, který zahrnuje osvojení artefaktů, sociokulturních regulativů jako jsou obyčeje a mravy a idejí sdílených členy dané společnosti.“ (Lukášová, Nový, 2004: 18) Výsledkem tohoto procesu učení je organizační kultura.

Vymezení obsahu organizační kultury mezi odborníky zabývající se tímto tématem není jednotné. Mezi významné odborníky, kteří se organizační kulturou zabývali, patří i Schein, který tuto kulturu definuje: „jako vzor základních předpokladů (domněnek) vynalezených, objevených, nebo vyvinutých určitou skupinou, která se učí vyrovnávat s problémy vnější adaptace a vnitřní integrace, osvědčených dostatečně na to, aby byly považovány za platné, a proto se předávají novým členům jako vhodný způsob chápání, vnímání a pocitování ve vztahu k těmto problémům.“ (Schein, 1990: 111 – překlad vlastní)

Po zobecnění současného pojetí lze tuto kulturu také chápat jako „soubor základních předpokladů, hodnot, postojů a norem chování, které jsou sdíleny v rámci organizace, které se projevují v myšlení, cítění a chování členů organizace a v artefaktech (výtvorech) materiální i nemateriální povahy.“ (Lukášová, Nový, 2004: 22)

Lukášová (2004) označuje za prvky organizační kultury základní předpoklady, hodnoty, normy, postoje a artefakty materiální i nemateriální podoby. Tyto pojmy lze definovat následovně:

- „Základní předpoklady jsou zafixované představy o fungování reality, které lidé považují za zcela samozřejmé, pravdivé a nezpochybnitelné.“ (Lukášová, Nový, 2004: 23)
- „Organizační hodnoty lze chápat jako základní přesvědčení o tom, co je v organizaci považováno za důležité, ovlivňující rozhodování a chování pracovníků.“ (Havrdová a kol., 2010: 9) S ohledem na to, že „každá profese sdílí vlastní hodnoty, podle kterých posuzuje správné a nesprávné (resp. profesionální nebo neprofesionální) chování svých členů, které úzce souvisí s profesní etikou.“ (Havrdová a kol., 2010: 45)
- „Normy chování přijaté ve skupině, jsou nepsaná pravidla, zásady chování v určitých situacích, které skupina jako celek akceptuje.“ (Lukášová, Nový, 2004: 24)
- Postoje jsou spojeny s pozitivními i negativními pocity, které se týkají osoby, věci, události, či problému. Jedná se o hodnocení, kde jsou spojeny kognitivní, emotivní a konativní složky psychiky (Lukášová, Nový, 2004).
- Mezi artefakty materiální povahy patří architektura budov a materiální vybavení organizace, výroční zprávy i propagační brožury. K artefaktům nemateriální podoby jsou přiřazovány jazyk, historiky a mýty, firemní hrdinové, zvyky, rituály a ceremoniály (Lukášová, Nový, 2004).

Radka: „Ale já potřebuju k tomu mít to zázemí. Potřebuju mít tu důvěru na tom pracovišti. Potřebuju se prostě někam posouvat a ten kolektiv, aby to nějak fungovalo.“

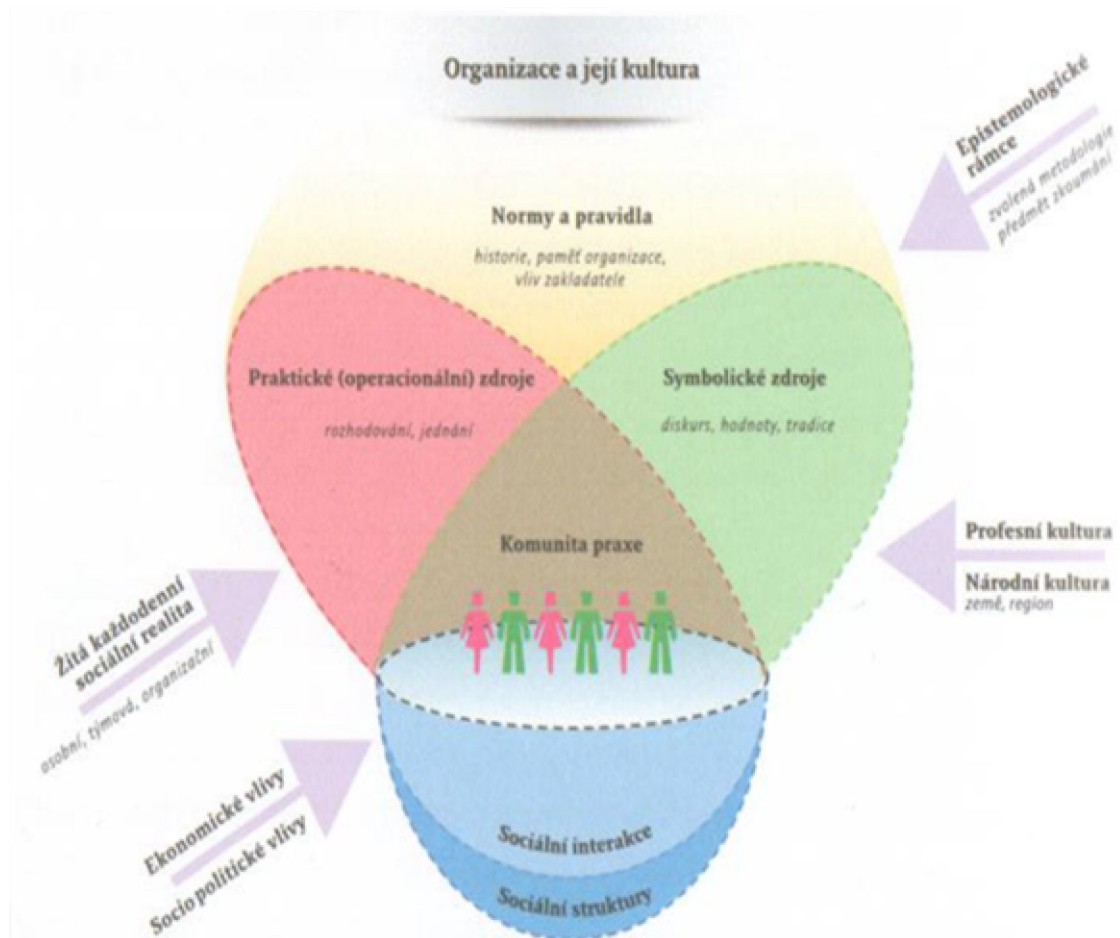
Sociální pracovníci si uvědomují důležitost zázemí na pracovišti. Toto zázemí jim poskytuje organizační kultura daného oddělení. Pro pracovníky je stěžejní sdílení hodnot a to i pro vlastní profesní rozvoj.

Všechny aspekty kultury nejsou všemi členy sdíleny ve stejné míře z důvodu tzv. individuální kultury každého jedince, která je jím do dané organizace přinášena (Lukášová, Nový, 2004).

„Organizační kultura je strukturována do tří rovin. Tyto tři roviny jsou projevy kultury v podobě artefaktů, hodnot a norem chování a základních přesvědčení.“ (Shein, 2004: 36) Rozlišení spočívá v tom, v jaké míře jsou projevovány navenek, do jaké míry jsou viditelné pro pozorovatele a nakolik jsou ovlivnitelné vedením organizace (Lukášová, 2010).

„Komplexní pohled na organizaci jako kulturu,“ vyjadřuje následné zobrazení:

Obr.1: Pole reflexivity ve výzkumu organizační kultury

Zdroj: Havrdová et al., 2011: 176

V současné době je kladen důraz na sdílené interpretační kulturní zdroje, které jsou podmínkou a platformou kooperací, na metodickou spolupráci kompetentních členů jisté kultury. Nejde tudíž jen o vytváření kulturních obsahů, ale o symbolické zdroje (Šmídová, 2011).

Dalším aspektem, který souvisí s organizační kulturou je i teoretické zázemí pracovníků v dané organizaci, v tomto případě oddělení OSPOD. „Teoretické zázemí je jedním ze zdrojů identity sociálních pracovníků i jednou z podmínek jejich vzájemné komunikace i výkonu. Teoretické myšlenky se prostřednictvím profesní socializace stávají součástí sociálně sdílené konstrukce sociální práce.“ (Navrátil, 1998: 42) Jelikož součástí organizační kultury je kultura profese sociálních pracovníků. Tyto teorie, v případě OSPOD, zajišťují legislativní ukotvení, doporučení a metodiky MPSV a doporučení a metodiky daného oddělení OSPOD.

Užívání teorie usnadňuje praxi. Každý, kdo se pokouší lidem pomáhat, potřebuje návody, které specifikují co se má v dané situaci dělat a proč. V případě, kdy tyto teoretické rámce chybí, může dojít až k ohrožení i samotného klienta a v důsledku také společnosti (Navrátil, 1998). V podmínkách organizační kultury by tyto teorie měly být pracovníky jednotně interpretovány a aplikovány.

„Povaha sociální práce je úzce spjata s kulturním kontextem společnosti, v níž se provádí. Pokud chceme sociální práci rozumět, musíme brát v úvahu její kulturní a sociální souvislosti.“ (Navrátil, 1998: 44). Proto budou v následující kapitole uvedeny vlivy, které na sociální pracovníky působí v rámci celého kontextu profese sociální práce.

5.1 Kontext sociální práce

Jelikož sociální pracovník OSPOD ve společnosti nepůsobí osamocen, je potřeba nahlížet na jeho situaci v rámci celého komplexu. Níže budou uvedeny jen některé vlivy, které na profesi sociální práce OSPOD mohou působit.

Organizační kultura je součástí kultury dané profese, zároveň i širší kultury regionální a národní, a také evropské či globální (Havrdová et al., 2011).

„Sociální práce se realizuje v organizačním kontextu určité organizace – tj. v rámci seskupení lidí, které vzniklo kvůli dosažení určitých cílů. Organizace je souborem sociálních vztahů, prostřednictvím kterých je ovlivněna sociální konstrukce sociální práce. Organizace jsou pod vlivem ekonomických, politických, organizačních, akademických tlaků. Tyto tlaky ovlivňují také sociální pracovníky i klienty.“ (Navrátil, 1998: 4)

Sociální pracovník OSPOD může pocítovat tlaky z různých směrů. Tyto vlivy mohou být spatřovány i v oblasti politiky ve změnách legislativy a případně metodickém vedení.

„Většina států v současnosti směřuje sociálně-právní ochranu spíše k podpůrným a ochranným aktivitám, s tím, že kontrolní, případně represivní činnost přenechává v pravomoci občanskoprávního nebo trestněprávního soudního systému... změna tohoto paradigmatu představuje výrazný posun i ve smyslu stigmatizace rodiny, kdy v původním systému byla evidence na SPOD vnímá jako něco zahanbujícího.“ (Pemová, Ptáček, 2012: 37)

„Identita sociální práce je značně ovlivněna tím, co sociální pracovník dělá, jak s klientem zachází, jak řeší neobvyklé situace nebo situace eticky sporné.“ (Havrdová, 1999: 17) S kontextem sociální práce souvisí tedy i samotné pojetí role sociálních pracovníků. Musil (2011) spatřuje pojetí role sociálního pracovníka ve vymezení náplně práce, cíle sociální práce a v předpokladech pro výkon samotných sociálních pracovníků. Ze závěrečné zprávy o řešení veřejné zakázky vyplývá, že formulace cílů mohou být v případě pracovníků OSPOD interpretovány na různých obcích odlišně, ale také se může odlišovat pojetí manažera a sociálního pracovníka (Musil, 2011). Tyto cíle jsou součástí kultury profese sociálních pracovníků OSPOD.

Pojetí role je definováno ve třech typologiích. Jedná se o administrativní, profesionální a filantropické (Musil, 2008).

Administrativní pojetí role sociálního pracovníka se vyznačuje loajalitou a znalostí legislativy dané agendy, kterou sociální pracovník vykonává. Sociální pracovník ovládá postup při vyřizování svěřené agendy a zvládá osobní kontakt s klienty (Musil, 2008).

Oproti tomu od profesionálního pojetí role se očekává, že pracovník bude specialistou. Zvládá komplexní posouzení různorodých a individuálně specifických okolností v životě klienta. Sociální pracovník na základě závěrů těchto posouzení vede klienta ke schopnostem zvládat jeho životní situaci. Od sociálního pracovníka se čekává, že uvedené úkoly a činnosti vykonává samostatně za spolupráce pracovníků jiných profesí nebo organizací, kteří s klientem spolupracují (Musil, 2008).

Ve filantropickém pojetí není sociální pracovník ani úředník, ani specialista. „Má být především člověkem, který potřebnému poskytuje právě to, co podle sociálního pracovníka

potřebuje. Sociální pracovník tohoto typu má být empatický a vnímavý k široké škále specifických potřeb každého klienta, včetně jeho potřeby zvládat emoční stres a obtíže v osobních vztazích. Spontánní lidský vztah sociálního pracovníka ke klientovi je v rámci tohoto pojetí považován za základní nástroj pomoci. Předpokládá se, že empatické porozumění a navazování vztahu je prostorem, v němž se filantropický sociální pracovník dává vést vlastním úsudkem a svými osobními prožitky.“ (Musil, 2008: 68)

Typologie sociálních pracovníků z hlediska způsobu přístupu k praxi, kterou definovala Banksová, je angažovaný sociální pracovník, radikální sociální pracovník, byrokratický sociální pracovník a profesionální pracovník. Tyto modely se v praxi prolínají (Matoušek a kol., 2003). „Osoba s vlastním morálním kodexem na sebe bere roli profesionála s profesním etickým kodexem, který přijme práci sociálního pracovníka v určité organizaci se specifickými odpovědnostmi a povinnostmi.“ (Matoušek a kol., 2003: 47)

Hana: „Každá kolegyně má jakoby jinej styl nebo, ve finále to děláme všichni stejně, ale každá má jinej postup nebo jinak určitou věc dělá.“

Marie: „No, já si myslím, že každá z nás to má trošičku jinak nastavený, že jo. Každá z nás to bere trochu jinak.“

V této části diplomové práce, která byla rozdělena do několika kapitol, byly souhrnně popsány aspekty práce sociálních pracovníků orgánu sociálně-právní ochrany dětí. Následující část se zaměří na empirická zjištění týkající se samotných sociálních pracovníků se záměrem popsání jejich kultury profese.

6. Metodologie výzkumného šetření

Pro dokreslení teoretické části této diplomové práce jsem se rozhodla zaměřit tuto část na empirické šetření v tématu sociálních pracovníků OSPOD. Cílem mého empirického výzkumu je popis fenoménu. Fenoménu definovaný jako kultura profese sociálních pracovníků OSPOD. Jak již bylo uvedeno výše, kulturu Schein (1990) definuje: „jako vzor základních předpokladů (domněnek) vynalezených, objevených, nebo vyvinutých určitou skupinou, která se učí vyrovnávat s problémy vnější adaptace a vnitřní integrace, osvědčených dostatečně na to, aby byly považovány za platné, a proto se předávají novým členům jako vhodný způsob chápání, vnímání a pocitování ve vztahu k těmto problémům.“ (Schein, 1990: 111 – překlad vlastní)

S ohledem na charakteristiku dané problematiky jsem využila kvalitativní výzkumnou strategii. Neboť „kvalitativní analýza je uměním zpracovat data smysluplným a užitečným způsobem a nalézt odpověď na položenou výzkumnou otázku.“ (Hendl, 2012: 223) Účelem mé diplomové práce je odpovědět na výzkumné otázky týkající se hodnot sociálních pracovníků OSPOD. Tedy jaké hodnoty sociální pracovníci OSPOD sdílejí.

V projektu diplomové práce jsem zvolila název *Hodnoty sociálních pracovníků sociálně-právní ochrany dětí*. Stanovila jsem si cíl práce, který měl popsat vlivy působící na konkrétní pracovníky OSPOD. Odpovědět na otázky, co sociální pracovníci OSPOD považují při své práci za důležité a jak ke své profesi přistupují. Čím se pracovníci vnitřně řídí, co jim při práci pomáhá. Co vše je ovlivňuje a jak s tímto pracují.

S ohledem na cirkulační model, po provedení výběru pracovníků, zajištění prvotních rozhovorů s nimi a analýze získaných informací, jsem dospěla k závěru, že je potřeba pozměnit název diplomové práce a strukturu empirického šetření.

Na základě zjištěných dat z rozhovorů se sociálními pracovníky OSPOD bylo zřejmé, že oblast výzkumu je značně široká. Pro téma *Kultura profese sociálních pracovníků OSPOD* by bylo potřeba mnohem většího časového prostoru. Neboť analyzovat hodnoty sociálních pracovníků OSPOD týkající se celého spektra jejich pracovní náplně, bylo pro mne dosti náročné. Proto jsem se rozhodla práci specifikovat pouze na jednu agendu v profesi těchto pracovníků a to na odebírání dětí z rodiny. Informace získané z rozhovorů se sociálními pracovníky bylo však možné také použít v teoretické části této diplomové práce.

6.1 Účel výzkumu a výzkumné otázky

Účelem této práce je popsat kulturu profese sociálních pracovníků OSPOD v oblasti odebírání dětí z jejich přirozeného prostředí. Toto přirozené prostředí lze definovat jako jejich biologickou rodinu nebo rodinu, ve které dítě vyrůstalo.

Pracovní náplň sociálních pracovníků OSPOD se týká různých specifických oblastí. Mezi tyto oblasti spadá např. práce s rodinou, která se rozpadla. Věnují se rodinám, ve kterých se vyskytuje domácí násilí nebo syndrom CAN a další. Rozhodla jsem se pro téma odebírání dětí, neboť v těchto situacích je možné ukázat hodnoty sociálních pracovníků v rámci kritických případů.

„Kvalitativní výzkum koresponduje s interpretativním paradigmatem sociologie. Filosofický základ interpretativní sociologie je většinou spojen s fenomenologií, zdůrazňující význam každodenního života lidí v jeho bezprostředních prožitcích a souvislostech.“ (Zich, 2004: 99)

Konceptuální rámec této práce vychází z teorie, kterou jsem zpracovala na základě dostupné literatury a čerpala z vlastní profesní zkušenosti. V práci jsem se také opírala o dosavadní výzkumné zprávy, které jsou veřejnosti přístupné.

Výzkumná otázka zní:

- Jaká je kultura profese sociálních pracovníků OSPOD?

Specifické otázky:

- V čem je zakotvena kultura profese sociálních pracovníků OSPOD? Od čeho se odvíjí?
- Na jakých hodnotách podle sociálních pracovníků OSPOD je jejich práce postavena?
- Jaká je organizační kultura daného oddělení OSPOD?
- Jaké má předpoklady dobrý sociální pracovník OSPOD?
- Podle čeho nebo jak se sociální pracovnice OSPOD rozhodují v situaci, kdy je nutné odebrat dítě z rodiny?
- Jak se sociální pracovníci staví k samotnému úkonu?

Z povahy zkoumaného problému získané na základě teorie a již provedených analýz jsem zvolila kvalitativní výzkumnou strategii.

6.2 Metody

Oblast tématu diplomové práce byla od počátku jasná z důvodu mé profesní praxe. Původní záměr práce byl trochu odlišný, než byl konečný cíl. Ke změnám došlo v průběhu získávání dat. Po provedení pěti rozhovorů s respondenty, jsem po vlastní reflexi podstoupila sama rozhovor vedený nezúčastněným tazatelem, kterému byl poskytnut pouze projekt diplomové práce. Na základě nabytí nových zkušeností jsem pokračovala v provádění dalších dvou interview. S ohledem na zpracování dat jsem přesto došla k závěru, že bude vhodné přidat v rámci kvalitativního výzkumu případovou studii, která by lépe popsala kulturu profese sociálních pracovníků OSPOD.

6.2.1 Výzkumný soubor

Proniknout do oblasti profese sociálních pracovníků OSPOD je až nemožné, pokud není výzkumník součástí této profese. Sociální pracovníci OSPOD neradi hovoří o své práci s jakýmikoliv tazatelem. Používají úhybné strategie, aby se interview vyhnuli. Jako tazatel jsem tedy využila své působnosti v pracovním poměru a kolegiálních vztahů se sociálními pracovníky a požádala je o poskytnutí rozhovoru. S ohledem na každodenní setkávání s pracovníky a mírnému nátlaku z mé strany, někteří pracovníci dali souhlas s provedením rozhovoru.

Sociální pracovníci OSPOD byli tedy voleni na základě dvou faktorů. A to působení v profesi sociálního pracovníka OSPOD v zaměstnaneckém poměru a ukončení zkušební doby.

Z důvodu časové vytíženosti sociálního pracovníka nebylo možné přistoupit ke skupinové diskuzi, neboť sociální pracovníci neměli ani snahu dohodnout se na termínu tohoto setkání.

Konečný počet získaných rozhovorů byl osm. Přestože jsem oslovila celkem 18 sociálních pracovníků OSPOD ze dvou oddělení. Všech osm rozhovorů bylo provedeno se ženami. Podíl mužů v této profesi je minimální a na odděleních, kde jsem výzkum prováděla, nebyl zaměstnán ani jeden.

V druhé části výzkumu jsem zvolila kritický případ vedený na oddělení OSPOD. Kritičnost případu spatřuji v tom, že v rodině došlo k odebrání dětí z péče rodičů. Proto je kritický jak pro samotnou rodinu, tak pro sociálního pracovníka, který s rodinou v té době pracoval. Na základě tohoto zvoleného případu byly provedeny rozhovory se sociálními pracovníci, které byly tohoto případu součástí.

6.2.2 Metody sběru dat

Mezi základní techniky sběru informací patří získávání informací prostřednictvím rozhovoru. Rozhovor lze definovat tak, že vyžadované informace jsou získávány v přímé interakci s respondentem (Disman, 2002).

V tomto výzkumu byly použity nestandardizované rozhovory, neboť: „nestandardizované postupy mohou získat lepší informace o jednotlivci, nabízejí lepší porozumění.“ (Disman, 2002: 126)

„Nestandardizovaný rozhovor je interakce mezi tazatelem a respondentem, pro kterou má tazatel jen velice obecný plán. Tento plán nezahrnuje výčet otázek, jejich znění ani jejich pořadí. (Disman, 2002: 308)

Pro shromažďování informací v této problematice jsem využila analýzu rozhovorů pomocí návodu se sociálními pracovníci OSPOD ze dvou oddělení. A dále byla zpracována případová studie na základě úředních dokumentů, která byla doplněná o rozhovory se dvěma pracovníci OSPOD.

6.2.3 Prostředí

Se sociálními pracovníky byly rozhovory provedeny v jejich pracovním prostředí, tedy přímo v jejich kanceláři. V rámci přípravy výzkumu jsem od sociálních pracovníků totiž zjistila, že odmítají hovořit o své práci mimo svou pracovní dobu i mimo svou kancelář. Odůvodňovali to tím, že ve svém soukromí se již nechtějí své práci věnovat. Se svolením vedení oddělení OSPOD, byly tedy rozhovory provedeny v rámci pracovní doby, kdy bylo nutné zajistit klidné a nerušené prostředí pro dané rozhovory.

6.2.4 Techniky analýzy

Po získání informačního materiálu jsem přistoupila k vytvoření doslovné transkripce. Text jsem kódovala otevřeným kódováním a navrhla jsem systém kategorií, které jsem vytvořila ad hoc z empirického materiálu. Následně jsem provedla axiální a selektivní kódování.

Uspořádala a analyzovala data. V případové studii jsem využila holistickou analýzu. Odůvodnění spočívá v tom, že: „holistická analýza neusiluje o rozbití nashromážděných dat na jednotlivé části, ale hledá závěry posouzením dat jako celků.“ (Hendl, 2012: 226)

6.2.5 Zajištění kvality

Vždy dochází ke „zkreslení ze strany výzkumníka. To, co výzkumník jako pozorovatel přináší do výzkumu v podobě svých subjektivních teorií a předsudků či vlastností.“ (Hendl, 2012: 146) V úvodu výzkumu, po provedení prvotních rozhovorů, jsem došla k závěru, že se příliš zaměřuji na situace, které mě tížily v mém předchozím zaměstnání. Proto, prvotní rozhovory, vedly ke změnám ve výzkumném postupu.

V celém průběhu zkoumání jsem se snažila o osobní reflexivitu. Nelze se však oprostít od osobních pocitů a vlastních zkušeností.

6.2.6 Etické aspekty

S ohledem na etické otázky výzkumu byl každý respondent požádán o souhlas s účastí na studii. Pro zajištění pocitu bezpečí respondentů, byli respondenti informováni o anonymizování celého výzkumu. Také byla respondentům nabídnuta možnost odmítnout účast v tomto výzkumu. Bohužel několik respondentů této možnosti využilo.

6.2.7 Role výzkumníka

Role výzkumníka v tomto šetření byla pro mě dosti náročná, neboť sama pracuji již čtvrtým rokem na pozici sociálního pracovníka OSPOD. Tři roky jsem působila na jiném oddělení OSPOD, nežli pracuji v současné době. Vzhledem k této skutečnosti bylo nutné pracovat na disciplíně při vedení rozhovorů, neboť nabyté profesionální zkušenosti sváděly k zasahování do rozhovorů.

6.3 Analýza a interpretace dat

Po sběru dat byla vytvořena ústřední kategorie, která je cílem analýzy. „Jedná se o centrální fenomén, kolem něhož jsou ostatní kategorie vzniklé v procesu anxiálního kódování integrovány.“ (Hendl, 2012: 252) Klíčovou kategorií jsem definovala jako zájem dítěte.

Po teoretické saturaci získaných dat, byl vytvořen paradigmatický model. „Jedná se o spojení subkategorií s kategoriemi do souboru vztahů určujícího příčinné podmínky, jev, intervenující podmínky, strategie jednání a interakce a následky.“ (Strauss, Corbinová, 1999: 72)

6.3.1 Analýza získaných rozhovorů

Ze získaných rozhovorů týkající se odebrání dítěte vyplývá, že problematika rodin dětí je individuální a specifická. Jelikož práce s rodinou je dynamický proces, je komplikované odhadnout vývoj situace v rodině.

Sociální pracovníci OSPOD jsou nositeli kultury, kdy kultura profese je kolektivní jev. Sociální pracovníci OSPOD sdílejí hodnoty, očekávání, předpoklady a kompetence, a dále také postoje k určitým problémům či úkolům. Toto jejich sdílení signalizuje kulturu profese sociálních pracovníků OSPOD.

Na základě analyzování získaných dat, od osmi sociálních pracovníků dvou oddělení OSPOD, pomocí otevřeného kódování, jsem analyzovala anxiální kategorie vztahující se ke kultuře profese těchto sociálních pracovníků.

Sociálním pracovníkem se člověk nerodí, ale díky profesní socializaci či tzv. enkulturaci se v průběhu života stává. Jednou ze základních kompetencí sociálního pracovníka OSPOD, jakož i sociálního pracovníka v jiném oboru, je možné označovat určitou sociální inteligenci v kontextu schopnosti vcítit se do situace klienta tedy empatie. V průběhu života člověk na základě svých předpokladů získává určité zkušenosti a své kompetence dále rozvíjí.

Na základě všech vlivů, které na daného sociálního pracovníka působí v průběhu jeho života, si sociální pracovník volí svůj přístup ke své profesi tedy i k pojetí role jako sociálního pracovníka, jak definuje Musil. Je běžné, že v případě sociálních pracovníků OSPOD se tyto modely značně prolínají. A to z důvodu prostředí, ve kterém svou práci vykonávají, kdy se jedná o prostředí úřadu, tedy prostředí administrativní. V některých případech, při samotné práci s klientem, může sociální pracovník vystupovat až filantropicky. Přesto základ je ukotven v profesionálním přístupu.

V případě přímé práce s klientem se přístupy sociálních pracovníků mohou měnit. S ohledem na dynamiku v práci s rodinou, může konkrétní pracovník měnit svůj přístup k jednotlivým situacím v rodině. Tyto přístupy by měly za každou cenu zůstat v rovině vykonávání podle svého nejlepšího vědomí a svědomí. Toto vychází z etických standardů a profesního know how.

Sociální pracovník splňuje určitý stupeň vzdělání na základě zákona o sociálních službách. Hodnocení kvality tohoto studia je z pohledu sociálních pracovníků různorodá. Shodují se však v tom, že pouze pomocí studia se dobrým sociálním pracovníkem člověk nestane. Pro profesní život v této sféře sociální práce, tak jako i v ostatních profesích, je velmi důležitá část – zaškolování, zaučování, tedy prvotní dny na začátku kariéry. V tomto období probíhá tzv. enkulturace. „Je to proces začlenění jedince do kultury, který zahrnuje osvojení artefaktů, sociokulturních regulativů jako jsou obyčeje a mravy a idejí sdílených členy dané společnosti.“ (Lukášová, Nový, 2004: 18) Pracovníci získávají první zkušenosti s reálnými příběhy rodin od zkušenějších kolegů. Začínají sdílet hodnoty dané organizační kultury.

Iveta: „...vždycky jsem cítila nějakou podporu od kolegyně, tak vim, že je to důležitý, když, když prostě tomu novému pracovníkovi aa se ukáže, že prostě mu poradíme a neotočíme se k němu zády.“

Marie: “Jo, a tak jako v tom mi asi dávali trošku sílu, když já jsem ... já jsem ze začátku z toho byla hodně špatná. Jako nějak jsem to nedokázala zkousnout a měla jsem pocit, že všechny děti, který jsou v těchto rodinách, by měly mít nárok na nějaký slušnější žití a ne v takovýhle prostě domácnosti, třeba. Kde je ten nepořádek, ta špína a i to okolí bylo třeba hrozný. Tak s tím, já jsem se jako těžko srovnávala. No ale tak, tou praxí jsem zjistila, že tohle to není až tak úplně důležitý.“

V průběhu profesního života sociálních pracovníků OSPOD, pro docílení dobré praxe, musí docházet k neustálému prohlubování znalostí v oblasti sociální práce, práva a jiných odvětví. Což jim ukládá etický kodex sociálního pracovníka i zákon o úřednících.

Pracovní zkušenosti jsou získávány každý den. Tyto zkušenosti sociálního pracovníka utváří, pomáhají mu při jeho práci nebo naopak může dojít k nezvládnutí této náročné psychické práce a tím pádem může dojít i k syndromu vyhoření.

K tomu, aby u sociálního pracovníka nedošlo k vyhoření, pomáhá sdílení zkušeností. Sdílení mezi samotnými pracovníky i pracovníky a vedením oddělení. Sdílení je důležité i v oblasti zjišťování a předávání nových informací mezi samotnými pracovníky. Pokud sociálním pracovníkům není umožněno sdílení zkušeností, jejich práce se pro ně stává obtížnější.

Nina: „Ty naše snídaně, společný. To si myslím, že je hrozně důležitý... Tak vono to je napůl povídání si o nějakých osobních věcech a na druhou stranu jako vždycky se tam

objeví něco, co nedokážeš nebo nevíš spíš, jakým způsobem to máš řešit. Tak se ptáš těch ostatních. Trošku neformálně... Jo, tak je dobrý že prostě si poslechněš, co by dělal někdo jinej a docela mi přijde zajímavý, že je to i u těch kolegyň, který třeba tu práci dělaj fakt jako těch patnáct, dvacet let. Že se stejně zeptaj nás, který jsme tady chvíli.“

Prostředí, ve kterém je vykonávána sociální práce OSPOD je neméně důležitá, jak pro samotné pracovníky, tak i pro klienty. Organizační kultura sociálních pracovníků je součástí jejich kultury. Sociální pracovníci OSPOD však nepřipisují své organizační kultuře velkou váhu. Nicméně přiznávají, že určité pracovní zázemí slouží jako základ pro profesní rozvoj.

Oblast odebírání dítěte z jeho rodiny je pro veřejnost dosti zajímavá, neboť se jedná o akt, kdy dochází k zásahu do rodinného soukromého systému. Tento zásah vnímá společnost očima sociálních pracovníků jednotně. Téměř každý sociální pracovník OSPOD zažil situaci, kdy po zodpovězení otázky jakou vykonává práci, přišla reakce: „Jo, to jsi ty, co dává děti do děčáku.“

Hana: „Sociální pracovnice neznamená okamžitě krkavčí ženská, která odebírá děti. Protože to je představa všech... Je to medializovaný takhle, je to prostě ta práce naše není pojatá tím, že mi těm lidem pomáháme a snažíme se ty děti udržet v rodině. To je právě medializovaný tak, že prostě sociálka to dítě odebírá.“ Sociální pracovníci OSPOD reflektují, že na ně veřejnost tímto způsobem pohlíží. Vnímají tlak, který je na ně z tohoto pohledu kladen.

Samotní sociální si jsou také vědomi toho, že mediální pohled neukazuje příklady dobré praxe sociálně-právní ochrany dětí. Neboť tento pohled ukazuje pouze pohled jedné zúčastněné strany a to rodičů, případně blízkých osob dítěte. Sociální pracovníci v tomto ohledu nemohou sdělit důvody jejich kroků pro povinnost zachovávat mlčenlivost.

Dana: „Myslím si, že spousta lidí to nemá nastaveno tak, že když je problém, tak za náma můžou jít, a že my je neodsoudíme, ale že jim pomůžeme. Takhle to, ty lidi nevidí. Že jsme tu od toho i od toho, aby jsme jim tu pomohli. Jo, něco zprostředkovat, něco sepsat, ale že to vidí tak, že oni sem přijdou a my hnedka jim to dítě sebereme, aniž by jsme s nima nějak začali pracovat. Tak proto si myslím, že ty lidi za náma ani nejdu, a proto skončí, já nevím, bez bydlení. Že nás nevidí jako ten orgán, který by jim mohl pomoc, poradit. Že nás vidí jako takovýho strašáka... možná osvěta, je pravda, že spousta lidí neví, co od nás má

čekat.“

Jako možnou změnu v pohledu společnosti vidí sociální pracovníce ve větší informovanosti společnosti o možnostech a práci, kterou sociálně-právní ochrana poskytuje. Pokud lidé budou mít informace o práci sociálních pracovníků OSPOD, nebudou se bát přijít a požádat o pomoc v jejich situaci, kdy sociální pracovník může působit v oblasti primární prevence nikoliv terciární prevence.

Z těchto důvodů, jsem se rozhodla zaměřit na tuto oblast. I když jí je v literatuře věnována velká pozornost, domnívám se, že zde není tolik věnováno pohledu ze strany samotných sociálních pracovníků OSPOD.

Závěrem této části bych se chtěla ještě pozastavit u změny, kterou si sociální pracovníci příliš neuvědomují, přesto si jí prošel v rámci své profese každý. Změnu, kterou sociální pracovníci nevnímají jako zásadní a přesto se v profesi sociálních pracovníků OSPOD vyskytuje je změna pohledu na to, co je „normální“ a co již „normální“ není. Jedná se o dané normy společnosti, ve které je sociálně-právní ochrana poskytována. K tomuto tématu je nutné si uvědomit, že „je třeba zohledňovat, jaký typ normy danou normalitu vyžaduje. Pokud normy rozdělují na obyčeje, mravy, zákony a tabu, lze předpokládat, že normalita vymezená zákony a tabu bude pro sociální pracovníky poměrně jednoznačně definovaná a závazná.“ (Matoušek a kol., 2013: 212)

*Radka: „Ten vstup do té reality že jo, člověk jde ze školy. Já třeba pocházím z úplný rodiny, sice tam byly nějaký krize, ale neprošla jsem si v životě ničím jako by zásadním, co by mě až tak ovlivnilo a když potom člověk přijde do rodiny, kde to nefunguje, kde vidíš, že se dějou věci, který pro tebe nejsou normální, tak jakoby to pochopení toho, že i tyhle ty věci se dějí a vyrovnání se s tím vlastně jako sama se sebou, abys to ustála... člověk právě těma zkušenostma získává trošku jináčí pohled, že jo. Pro mě to třeba normální není, ale pro tu rodinu je.“*Sociální pracovníci by implicitní charakteristiku normality měli reflektovat. Znamená to reflektovat, komu daná norma slouží, komu neprospívá a jak moc jí v dané životní situaci považovat pro konkrétní klienty za závaznou.

6.3.2 Případová studie

K základním designům výzkumu patří ve společenských vědách případová studie. Tento přístup je považován za jeden z možných způsobů, jak porozumět složitým sociálním jevům. Smyslem je velmi podrobné zkoumání a porozumění jednomu nebo

několika málo případům. Případové šetření musí být sběr skutečných dat vztahující se k objektu a předmětu výzkumu (Švaříček, Šed'ová, 2007).

Využití případové studie se jeví jako vhodná strategie výzkumu, díky které by došlo k nalezení odpovědi na stanovenou výzkumnou otázku.

6.3.2.1 Zkoumání dokumentů

Pro tuto diplomovou práci jsem v případové studii využila spisovou dokumentaci nezletilých dětí tedy analýzu dokumentů. „Analýza dokumentů je analýza jakýchkoliv dokumentů, které nebyly vytvořeny za účelem výzkumu.“ (Disman, 2002: 124)

Vedením oddělení mi bylo umožněno nahlédnout do této spisové dokumentace. V těchto materiálech jsou uvedeny zprávy od ostatních institucí, sociální šetření v místě bydliště dětí, sepsané protokoly s rodiči na oddělení OSPOD a další, které zde zakládá příslušná sociální pracovníce, jež s rodinou pracuje. Tyto informace se přikládají k návrhu na vydání předběžného opatření na odebrání dítěte z rodiny. Ve spisové dokumentaci dětí nejsou uvedeny názory samotných pracovníků a jejich osobní hodnocení situace rodiny.

Při zpracování této dokumentace jsem postupovala. Zkoumání dokumentů mi bylo nápomocno při rekonstrukci určité události.

Pro doplnění získaných poznatků jsem následně provedla nestandardizované rozhovory se dvěma sociálními pracovníce, které se na rozhodování ohledně situace dětí podílely.

Veškeré následující informace byly anonymizovány z důvodu ochrany rodiny. Proto jsem děti i zařízení označila smyšlenými jmény a názvy.

Děti: Max Sušinka, nar. 19.9.2011 a Alex Sušinka, nar. 20.5.2013

Rodiče dětí jsou manželé zhruba 10 let a po celou tuto dobu žijí spolu. Matka se narodila v roce 1986. Z anamnézy vyplývá, že se v současné době zdržuje v Praze. Je dlouholetou uživatelkou pervitinu. Vyrůstala pouze v péči matky, vlastního otce nikdy nepoznala. Ve svých 16 letech byla přítomna vraždy své matky, kterou zastřelil její partner. Z tohoto důvodu matka navštívila psychiatra. Otec je narozen v roce 1982. Tak

jako matka se zdržuje v Praze. Také je dlouholetý uživatel pervitinu. Vyrůstal v péči obou rodičů.

Spis nezletilých dětí je na oddělení sociálně-právní ochrany dětí veden od května 2013, kdy byl OSPOD požádán nemocnicí o provedení sociálního šetření v bydlišti rodiny a vyjádření, zda je možné propustit matku s novorozencem ze zařízení. Při porodu Alexe nemocniční zařízenína základě vyjádření matky zjistilo, že matka v minulosti užívala pervitin. Toto se v nemocnici následně prokázáno při toxikologickém rozboru biologického materiálu matky. Informace od ostatních institucí uvedené ve spisu jsou dosti omezené. Není tedy možné zjistit, kdy v minulosti matka pervitin užívala, jak dlouho ani jak probíhal toxikologický rozbor.

Sociální pracovnice na základě této žádosti provedla sociální šetření v bydlišti rodiny, kde byl přítomný otec a Max. Sociální pracovnice zhodnotila bytové podmínky, kdy ve zprávě ze sociálního šetření uvedla, že: „Celkově se byt sociální pracovnici jevil jako dlouhodobě neudržovaný. Otec toto zdůvodňoval tím, že je se synem sám doma. Až se manželka vrátí, situace se zlepší.“ Tuto zprávu sociální pracovnice zaslala příslušnému oddělení OSPOD, z důvodu trvalého pobytu dětí v jiné spádové oblasti, které dalo písemné vyjádření nemocnici. V této zprávě pro nemocnici je uvedeno, že je možné matku z nemocnice propustit, neboť matka přislíbila spolupráci s tímto oddělením OSPOD a také organizací zabývajících se léčbou závislosti.

Rodiče se spolu s dětmi následně přihlásili k trvalému pobytu na adrese, kde se zdržovali doposud. Z tohoto důvodu, přestali spolupracovat s předchozím OSPOD a navázali spolupráci s OSPOD a sociální pracovnicí, která u nich prováděla sociální šetření.

V květnu rodiče do protokolu, který sepsali se sociální pracovnicí, uvedli, že není pravdou, že by byli uživateli drog a jsou ochotni podrobit se případným testům. Poté během jednání na oddělení v půli měsíce července byl s rodiči sepsán protokol, kde rodiče uvedli, že matka od porodu užila pervitin 2x, otec je občasný uživatel. Jsou ochotni podstoupit pouze ambulantní léčbu ze závislosti, jelikož se domnívají, že problém zvládnou sami. Rodiče se zavázali, že se rozhodnou pro zařízení, se kterým začnou spolupracovat. Od sociální pracovnice převzali kontakty na příslušná zařízení a byli

poučení o tom, že pokud rodiče nezačnou řešit svou závislost na drogách, bude muset OSPOD využít poslední možné řešení a to odebrat děti z péče rodičů.

Po tomto jednání rodiče převzali jednorázovou finanční dávku od oddělení hmotné nouze na toxikologické vyšetření, které následně doložili do spisové dokumentace dětí. Z lékařské zprávy vyplývá, že nálezy obou rodičů byly pozitivní na užívání amfetamínu a metamfetamínu. Dále matka v protokolu uvedla, že navázala spolupráci se zařízením ohledně léčby závislosti. Matka byla sociální pracovnící upozorněna, že situace dětí se musí vyhodnotit.

Po následním jednání, podává OSPOD návrh na nařízení předběžného opatření, který zdůvodňuje výše uvedenými skutečnostmi, jež dokládá příslušnými zprávami a dále uvádí: „Z rozhovorů vyplývá, že rodiče měli možnost zahájit svou ambulantní léčbu již po narození nezletilého Alexe, avšak tak neučinili. Na naše oddělení několikrát dorazili v neadekvátním stavu, děti byly špinavé a na rodičích byly vidět známky užívání návykových látek. Matka přes svá tvrzení, že nezletilého Alexe nekojí, několikrát na našem oddělení syna kojila a to i v době, kdy prokazatelně byla po požití návykové látky. Dle zprávy ze zařízení pro léčbu závislostí, a z našich závěrů vyplývá, že matka je motivovaná k léčbě, avšak otec nikoliv. I přesto, že rodiče projeví snahu a vše, co bylo domluvené s naším oddělením, splnili, jsme toho přesvědčení, že nezletilé pobyt v domácnosti se závislými rodiči ohrožuje na zdraví i životě. Ohrožení je o to větší, že v domácnosti nežije jiná osoba, která by se o děti postarala v době, kdy jsou oba partneři pod vlivem návykové látky. Dobrovolný pobyt dětí u příbuzných nebo v odpovídajícím zařízení rodiče odmítají. V návrhu na vydání předběžného opatření je uvedeno, že nebyla nalezena jiná osoba, která by péči o děti převzala. Také je zde uvedeno zařízení, do kterého by měl soud děti umístit.

Týž den vydává okresní soud usnesení o předběžném opatření, kterým se obě děti umístí do péče zařízení. Soud konstatoval, že na základě podaného předběžného opatření, doložené listinnými důkazy, dochází k ohrožení dětí na zdraví i na životě, neboť ohrožení nezletilých dětí v domácnosti se závislými rodiči, kde není jiná osoba, která by péči o děti zajistila, je značná.

Následně proběhlo odebrání dětí z rodiny za asistence sociálních pracovníků. Děti byly převezeny do ústavního zdravotnického zařízení. S rodiči byla navázána spolupráce se

sociální pracovníci OSPOD, kdy rodiče často docházeli na oddělení. Při návštěvách měnili svá stanoviska ohledně nástupu na léčbu. Během měsíce byla svolána případová konference sociální pracovníci OSPOD, kde se setkali odborníci pracující s rodinou. S rodiči byla probrána jejich situace, byla jim nabídnuta možná řešení. Z případové konference vzešel zápis, ve kterém se matka zavázala k nastoupení léčby s tím, že také nastoupí k pobytu v zařízení, ve kterém jsou děti umístěny a tak bude zajišťovat jejich péči. Poté se i otec rozhodl, že nastoupí do ústavního zařízení léčby závislostí.

V současné době oba rodiče podstupují léčbu závislostí. Matka zajišťuje péči o děti ve zdravotnickém zařízení a před ukončením léčby, která by u obou rodičů měla skončit ve stejném měsíci, se budou plánovat kroky k tomu, aby rodiče zajistili podmínky pro převzetí dětí zpět do jejich péče.

6.3.2.2 Rozhovory vztahující se ke kazuistice

Na základě výše uvedené kazuistiky jsem provedla nestandardizovaný rozhovor se sociální pracovníci příslušného oddělení, která vede spisovou dokumentaci nezletilých dětí. Z důvodu anonymizování sociálního pracovníka, budu ji v této práci označovat jménem Klára.

Sociální pracovnice během rozhovoru popsala skutečnosti, které jsou uvedeny ve spisové dokumentaci dětí a jež jsou zpracovány v této případové studii. Svými slovy to však popsala následovně: *„Tak já ten spis vedu od té doby, co nám nemocnice napsala, že matka byla pozitivní na pervitin při porodu a vyžádali prošetření poměrů. Takže já jsem šla domů, kde měl být manžel matky a jejich další dítě, což je vlastně starší ten Max. No po prošetření poměrů jsem napsala zprávu OSPOD ..., který byl v té době místně příslušným úřadem, protože tam měli trvalé bydliště a zpráva byla tedy taková, že ty bytové podmínky nejsou úplně ideální a zároveň tam bylo i uvedeno, že vlastně, že Max byl dost špinavý, pil z lahve s usazeninami a na vlastně přiblížení otce ke dveřím vchodovým, reagoval křikem, z čehož by se dalo usazovat, že ho otec nechával samotného, což otec i tak nějak nepřímo potvrdil. Že když něco potřebuje zařídit, že ho tam nechá. Nicméně OSPOD ... rozhodl, že matku propustí i s dítětem do domácnosti a potom s nima byl proveden pohovor na OSPOD ..., kde rodiče řekli, že nejsou drogově závislí. Ale aby pro klid duše teda sociální pracovnice. Že si zajdou na nějaké vyšetření někam. A od té doby se tam vlastně nic nedělo. Pak se mi tady objevila matka, která přišla oznámit, že se chce asi rozvést a že se*

vlastně trvale přihlásili sem na ... Tak v té době jsem s nima začala pracovat, kdy vlastně začali chodit na naše oddělení. Oba dva očividně pod vlivem návykových látek se tady několikrát objevili. Matka tady i kojila vlastně před pracovníci. Několik pracovníků napsalo i jakoby vyjádření k tomu, že vidělo rodinu, jak se chová nebo i jak tady nějakým způsobem jsou.

Jeden vlastně den jsme tady je upozornili, že oba dva jsou očividně pod vlivem omamných látek, kdy matka chvíli před tím, co před náma kojila, tak jako pod nátlakem, né pod nátlakem, ale nakonec přiznala, že berou oba dva, ona i otec. Když jsme po nich vyžadovali teda testy, tak oni řekli, že teda přiznávají, že oba berou, ale že nekojí. Že malýho nijak neohrožuje, tím, že by ho kojila nebo tohle. Přitom, jak jsem říkala, před tím před náma jako kojila a vlastně pokaždé, když tady byla a i v lékařský zprávě je, že malej je plně kojen. Následně oba začali popírat, že berou. Takže se sem volala i policie. Policie, ale nakonec neudělala ty testy. Že tam došlo k nějakému pochybení mezi policistama, že nedokázali se dohodnout jestli smí a nebo nesmí. Načež teda rodiče nám do protokolu, když přijela ta policie, podepsali, že přiznávají, že jsou pod vlivem. Došli vlastně na hmotnou nouzi, kde dostali peníze na testy. Druhý den přinesli oba dva testy pozitivní a poté vlastně byly vyhodnoceny veškerá ta dokumentace, která tady byla a byly vyhodnoceny i zprávy, protože postupně nám volala, do kterých jsme je posílali, aby si zajistili léčbu. Byli posláni do ...nemocnice, aby jim udělali ty testy. Potom byli posláni do ..., všechny organizace se týkali té jejich drogové závislosti. Kdy vlastně ve dvou případech nám pak zavolali, že se dostavili a jak na ně působili a uvedli, že byli silně pod vlivem. Což pro nás bylo vlastně v tu chvíli i rozhodující. A po tom veškerym zhodnocení, na konci jsme rozhodli, že napíšeme předběžný opatření. Bylo to vlastně v zájmu toho, že rodiče přiznali, že berou pervitin. Sice řekli, že berou občasně, ale dost často měnili, kdy to berou. Takže jsme nebyli schopni v tu danou chvíli to posoudit.“

Přestože za spisovou dokumentaci dítěte odpovídá pouze jeden sociální pracovník OSPOD, ve složitějších případech dětí, jsou jí nápomocni i ostatní kolegové či kolega, který s daným pracovníkem sdílí společnou kancelář. Ten bývá také přítomen jednání sociálního pracovníka s rodiči. Může tak sdělit svůj názor, zpětnou vazbu nebo být případně u samotného jednání nápomocen.

K podání předběžného opatření bylo přistoupeno až na základě jednání s vedoucím pracovníkem oddělení OSPOD, sociální pracovnící Klárou a sociální pracovnící, která byla přítomna v průběhu většiny jednání rodičů na oddělení, kdy došlo k vyhodnocení situace

dětí. Klára: „Přibližně hodinu až dvě jsme seděli vlastně v kanceláři a probírali jsme jednotlivé materiály.“ Jak přesně toto jednání probíhalo, není ve spise dětí nikde zaznamenáno.

Z rozhovoru se sociální pracovnící Klárou vyplynulo, že přestože v tomto případě podala návrh na předběžné opatření, ztotožněna s tímto krokem nebyla. Klára: „*Já jsem to teda vnímala tak, že mi to přišlo strašně tvrdý a... vycházela jsem vlastně z toho, že bych rodičům jakoby dala ještě šanci, protože oni vlastně jeden den tady přiznali, že teda opravdu berou. Druhý den měli, slíbili, že přijdou a vyřídí si hmotnou nouzi, aby si mohli udělat ty testy a zajdou do zařízení, a oni všechno splnili.*“ Klára prožívala „zjevné dilema“, jak popisuje Musil (2004), musela ustoupit ze svého přesvědčení o nezasáhnutí do rodinného systému dětí před přesvědčením vedoucího pracovníka a své kolegyně. Zda se jednalo o autoritativní zásah vedoucího pracovníka nebo šlo o kolektivní vyjednávání, z rozhovorů nevyplývalo. Zřejmé je, že Klára na konci vyhodnocení přistoupila na skutečnost, že je v tomto případě nutné neodkladně podat návrh na vydání předběžného opatření.

Samotná sociální pracovníce si nemusí uvědomovat *riziko*, které je spojeno s prací s rodiči. Jak již bylo zmíněno, sociálně-právní ochrana dětí je poskytována v *zájmu dítěte*, zároveň nesledovat *zájem rodičů*, je komplikované. Toto vede k dilematům, které sociální pracovníce musí zpracovat. Sociální pracovník v těchto případech nemůže příliš spoléhat na to, že by se rozhodnutí o odebrání dítěte z rodiny vyhnul či jej oddálil. Oddalováním rozhodnutí stoupá riziko pro dítě. V praxi se totiž často setkáváme se situacemi, kdy preventivní působení na rodinu již není dostačující. Ve většině případů, kdy jsem se osobně setkala s podáním návrhu na předběžné opatření, danou rodinu sociální pracovník znal velice krátce.

Klára: „*...řešili jsme, procházeli jsme papíry hlavně z hlediska toho, jestli když rodiče splnili to, co měli. Jestli to není jako tvrdé, že je jakoby takhle podlomíme. Jestli to nepodlomí jejich důvěru a nakonec jsme dospěli k názoru, po vlastně vyhodnocení všech těch dokumentů, co jsme měli k dispozici, že sice to jako by byla na jednu stranu podpásovka od nás. Na druhou stranu, my jsme tady v zájmu dětí a v zájmu dětí bylo, na základě těch dokumentů, je ochránit.*“

Klára se zabývala i otázkou, zda by tu pro děti nebyla vhodná jiná blízká osoba, která by péči o děti zajistila. Matka jí sdělila, že nemá žádné příbuzné, které by mohla oslovit. Otec předal kontakt na svou matku s otcem. Která však Kláře sdělila, že děti nepřevezme, protože dochází do práce, stará se o svého syna, který studuje a její manžel se o malé děti nedokáže postarat.

Klára uvedla, že tato zkušenost s rodiči uživateli drog byla její první. V minulosti se v rámci své praxe setkala s uživateli drog, nikoliv však v kontextu jejich péče o děti. Mohla tedy vycházet z vlastních zkušeností pouze omezeně. Klára uvedla, že si zjišťovala veškeré možné informace od odborníků, jež se zabývají problematikou závislostí. Získávala si informace z dostupných zdrojů, aby zjistila informace o dopadech užívání návykových látek na děti závislých rodičů. Toto jí bylo nápomocno při rozhodování o návrhu na předběžné opatření. Je tedy zřejmé, že v rámci své profese sociální pracovník neustále získává nové poznatky, neboť problematika rodin je široká. Souvisí to tedy s celoživotním vzděláváním.

Mimo těchto získaných informací, Klára zjišťovala i zkušenosti ostatních kolegů na oddělení. Zajímavým tvrzením je, že: „...*já jsem tady to probírala hodně v podstatě se všema...a je pravda, že ty názory se hodně lišily. V podstatě, každý na to měl trošku jiný pohled, každý na to měl trošku jiný názor.*“ Z tohoto tvrzení vyplývá, že každý sociální pracovník k danému případu přistupuje jiným způsobem. Na základě svých profesních zkušeností hodnotí situaci odlišně. Kdy např. hodnotí ohrožení dítěte jako natolik vysoké, že je nutné okamžitě dítě odebrat z péče rodičů, nebo naopak ohrožení je nízké, proto by dítě v rodině ponechal. Přesto by sociální pracovníci v těchto případech měli docházet k totožným závěrům. Odlišnost názorů v případě kazuistiky byl v tom, zda návrh na předběžné opatření podat ihned, či zda ještě vyčkat.

V tomto případě, byl souběh událostí značně rychlý. Sociální pracovníce v tomto ohledu musela být dosti flexibilní. Neboť souběžně s vyhodnocováním situace dětí, sociální pracovník přihlíží i k ostatním okolnostem. Sociální pracovníce Klára uvedla, že po rozhodnutí o odebrání dětí z rodiny, zjišťovala informace o nejvhodnějším místě, kam by děti mohly být umístěny. Klára: „*Jo, my jsme si vlastně, zavolali jsme na, do zařízení pro děti, protože no, je pravda, že já ten den v tom sepsání nebo den před sepsání jsem začala zjišťovat, co by bylo nejlepší pro rodinu a opět jsem kontaktovala zařízení pro léčbu*

závislosti a s tímto zařízením... a od nich jsem zjistila, že mají vlastně program, kdy spolupracují s zařízením pro děti a v rámci tohoto programu by matka se mohla jít léčit do denního stacionáře v zařízení a večer by vlastně mohla být s dětmi v zařízení pro děti. A na základě toho aniž bychom věděli, že matka s tím bude souhlasit, jsme si řekli, že to bude nejlepší dát děti právě sem do zařízení pro děti, když tady ta možnost je.“ ... „Řešili jsme profesionální pěstouny, pokud by rodiče se nerozjeli, bylo by pro děti vhodnější najít náhradní rodinné prostředí, aby děti nezůstali v dětském centru, ale protože se maminka rozjela, toto nebylo již potřeba.“

Dále zvažovala společně s vykonavatelem soudu, který měl provést výkon odebrání dětí od rodičů, možnosti vstupu do rodiny, aby byla, co nejméně zatížena psychika dětí. Klára: *„Takže vlastně druhý den zavolala vykonavatelka od soudu, sdělila, že předsedkyně souhlasila, schválila a v současné chvíli, že řešíme výkon. Chtěla ho provést hned ten den. Načež jsme se teda dohodli, jak jsem říkala, že rodina bude někde venku, protože oni se dost často chodívali koupat tady do fontány, takže jsem věděla, že budou tady někde poletovat po..., takže bychom tam museli jít až hodně pozdě večer. Což by jako bylo, že rodiče by byli buď pod vlivem, anebo by byli takový jako všichni probuzený. Takže jsme se dohodli, že i pro děti bude lepší, když tam přijdeme ráno, kdy rodiče budou spát.“* Pro rodiče připravila veškeré informace, které mohly být pro rodiče v dané chvíli důležité.

Samotný úkon odebrání dětí je značně psychicky náročný pro všechny zúčastněné. I Klára tuto situaci označuje za souběh událostí, které jsou namáhavé i pro samotné sociální pracovníky, kteří se snaží být nápomocni jak dětem, rodičům, tak pracovníkům, jež zajišťují odebrání dětí. V tomto případě se jednalo o zdravotní sestru a justiční stráž.

Situace, po odebrání dětí z rodiny, by se dala označit jako smíření rodičů s daným problémem. Klára sdělila, že: *„Rodiče sem v podstatě chodili každý den s něčím jiným. A já jsem je nechávala, protože jsem chápala tu jejich situaci. Měli možnost sem přijít a situaci se mnou řešit. Já jsem všechno vedla k tomu, že je potřeba se léčit, že je to nutný.“* Sociální pracovníce v zájmu dětí projevuje vstřícnost a empatii vůči rodičům. Rodiče projevovali zájem spolupracovat s Klárou, neměli však zájem o to, aby nastoupili do léčení. Klára nijak nehodnotila jejich chování nebo je dokonce odsuzovala.

Závěrem je vhodné říci, že oba rodiče v tuto dobu podstupují léčbu závislosti. V případě otce se jedná o ústavní léčbu, u matky ambulantní s tím, že zajišťuje osobní péči o jejich děti v zařízení, které spolupracuje se zařízením, jež jí poskytuje léčbu. Společně pak rodina tráví víkendy na návštěvách u otce.

Druhá sociální pracovnice tohoto oddělení, která byla účastena na případu dětí, bude označen jménem Simona z důvodu zachování anonymity.

Simona oproti Kláře svou profesi vykonává již deset let. Z jejího vyprávění číší určitá životní-profesní moudrost, která se odráží i v jejich vyjádřeních.

I Simona popsala průběh odebrání dětí tak, jak je uvedeno ve spisové dokumentaci dětí. Na otázku, jak došlo k tomu, že se rozhodlo, že tyto konkrétní děti budou z rodiny odebrány, odpověděla, že je to na základě vyhodnocení, kdy vyhodnocení je: „...*vlastně metoda sociální práce, kde vlastně asi k tomu odebrání musí být splněno víc ukazatelů. To znamená, že skutečně musí hrozit bezprostřední ohrožení těch dětí... Vyhodnocuje se to na základě jednání s rodiči. Na základě šetření a na základě sdělení odborníků, pokud jsou k dispozici. Pediatrů eventuelně odborníky tady v tom případě neziskovky, které pracují s lidmi závislými a další...A je to vlastně vyhodnocení situace dětí, na základě kterého se pak vlastně vypracuje ten plán práce s rodinou. Tady v tom případě, vzhledem k tomu, že to byl rychlý úkon, ten plán nebyl vypracován. Nebyl vypracován hned, protože to ohrožení bylo momentální, tak v podstatě nebyl čas se zabývat vypracováním písemného plánu.*“ Simona v tomto případě hovoří o metodě vyhodnocování, které je popsáno v kapitole Vyhodnocování situace dítěte, a písemným plánem označuje vytvoření individuálního plánu dítěte, uvedeno tamtéž.

I přes stanovení, jak je tato metoda zpracovávána, vliv sociálního pracovníka na to jakým způsobem tuto metodu zpracuje je veliký, neboť její závěry musí být správně interpretovány a následně i aplikovány.

„No určitě. Myslím si, že plán, anebo i je určitý vzor, jak to vyhodnocení má vypadat, ale samozřejmě je tam hodně i...je to hodně i o tom přístupu toho sociálního pracovníka. Samozřejmě pokud ten přístup je profesionální, tak by se tam neměly odrážet nějaké, já nevím, averze nebo nějaký osobní prožitky. Záleží asi na profesionalitě každého.“

Simona popsala situaci odebrání dětí, která se shoduje se získanými informacemi ze zkoumání dokumentů a vyjádření Kláry. Kromě těchto informací poskytla i jiná zjištění. Ohledně pohledu samotného sociálního pracovníka při účasti na odnětí dětí z rodiny uvedla, že: „*Já myslím, že to je dvousečné. Že ta přítomnost té sociální pracovnice, že má dvě stránky. Na jedné straně je to dobře, že vlastně u toho aktu je přítomen někdo, koho ty rodiče znají. To je myslím si, že je jedna stránka. Pak druhá stránka je, že s tou rodinou musíme nadále pracovat. Je pak otázka, jestli se tam nenabízí pro ty rodiče, že ztrácí ta sociální pracovnice v jejich očích důvěru. Ale s tím se dá naložit a i když třeba u té kolegyně to byl první zásah v tomto smyslu. Anebo první součinnost v tomto smyslu, tak myslím si, že tu důvěru neztratila. Hlavně s ohledem na to, jak se u toho odebrání chovala. Jo, že to nebylo prostě jenom striktní - tady máte rozhodnutí, prostě soud rozhodl a děti se odebírají. Ale že v podstatě se snažila lidsky, hlavně té matce, to vysvětlit. K čemu dochází a proč k tomu tak dochází... ty lidské hodnoty, že tam v podstatě. Já si myslím, že by měl být člověk pak jako zejména humánní a dívat se na to z pozice toho zákona, ale vlastně jako polidštit to v tom smyslu, že by měl uctívat u těch lidí, že každý je prostě jedinečný. Každý prostě má právo na rozhodování o sobě a je to velice těžký jako si myslím skloubit. Ale pokud se to polidští, tak myslím si, že to vždy jde snáze.*“ V této části je jasně vidět, že sociální pracovník musí v každé situaci, kdy pracuje s rodinou, zůstat člověkem. Být lidský a pracovat bez jakýchkoliv předsudků nebo soudů.

6.3.2.3 Závěr pro kasuistiku

Po analyzování získaných informací od sociálních pracovníků vztahující se k případu dětí, je mimo jiné také nutné upozornit na další aspekty, které dotvářejí kulturu profese sociálních pracovníků OSPOD.

Simona: „*...hodně je to o empatii. Hodně je to o vcítění se vlastně do toho problému toho klienta a musí tam být určitý nadhled. Nesmí tam být nějaký zevšeobecňování, nějaký takový to hodnocení povrchní. Anebo momentální rychlé soudy... k té práci jednak musí mít člověk dar, protože ta empatie a ta sociální inteligence je skutečně, si myslím dar... máme ty zkušenosti a vlastně ten základ z rodiny. Ale samozřejmě tam musí být i určitý vztah k tomu povolání. A samozřejmě nějaké znalosti.*“ Celá práce sociálního pracovníka tedy vychází z jeho osobnostního přístupu k této profesi. Tento přístup se utváří v průběhu jeho života a je ovlivněn různými zkušenostmi.

Simona uvedla, že škola je základ, ale některé školy poskytují budoucím pracovníkům pouze minimální základ. Sociální pracovník by se měl samostatně vzdělávat a přijímat i zkušenosti ostatních. „...je to hlavně i o zkušenosti. I vnímat ty předávané zkušenosti, ne jenom ty vlastní. I vlastní, ale i ty předávané.“ Nicméně: „...vlastní úsudky, že jo. Protože ne vždy ty předávané zkušenosti jsou úplně stoprocentní a správný.“

V rámci získaných rozhovorů k případové studii jsem došla k zajímavému zjištění ohledně postoje sociálních pracovníků k odpovědnosti při úkonu odebrání dětí z rodiny. Ve výpovědích je vidět v tomto ohledu rozdíl. Tento rozdíl může spočívat v získaných zkušenostech i osobnostních přístupech samotných pracovníků.

Méně zkušenější v oboru Klára, na dotazy zaměřující se na rozhodování o odebrání dětí uvedla, že: *No, my jsme vlastně napsali zprávu, my jsme napsali předběžný opatření. My jsme to dali všechno soudu. My jsme to pojali tak, že vlastně jsme ani tak moc nelhali. Protože soudu napíšeme zprávu, dodáme jim tam všechny dokumenty a na soudu je, jestli s náma souhlasí nebo ne... v podstatě tam hlavně jde o takovej ten princip toho, že ve chvíli, kdy jsme řekli, že jsme to my, kdo odebereme ty děti. Jakože my budeme ti rozhodovat. Tak za první to není pravda, protože my nerozhodujeme. Rozhoduje opravdu až ten soud a za druhý, tam v podstatě svalujeme vinu na někoho jinýho, aby rodiče potom s náma byli ochotný spolupracovat... přenáším tu jakoby zlou osobu, za tu zlou osobu opravdu označím tu paní soudkyni, která teda jakoby rozhodla a ne přímo, ale svaluju to na ten soud... Ale my společně můžeme tu situaci nějak zvrátit... Že ta rodina potom vidí ve mě spolupracovníka, ne toho jakoby zlýho, kterej rozhodl.“*

Oproti tomu Simona k této záležitosti přistupuje zcela jiným jednoznačným způsobem. Na otázku, zda odpovědnost je na samotné sociální pracovníci, odpovídá: *„Jo, určitě. Určitě, ta to musí vyhodnotit. Že je důležité, co do toho návrhu napíše. Samozřejmě, kdyby si nebyla jistá a ty argumenty by byly málo pádné, tak ten soud to třeba nevyhodnotí. Já myslím, že jako jo... Já si myslím, že pořád jako ještě je to hodně o tom, že ty soudy tady v těch případech stojí za tím názorem té sociální pracovnice... Já si myslím, že by tam měla být vždy jako čistá hra, že by jako ty karty měly být na obou stranách. Anebo měla by jednoznačně říct, tak podívejte se, je to tak. Prostě, já to vyhodnocuji a soud to zváží. Samozřejmě ve většině případů ten soud vyhoví.“*

Tyto pohledy ukazují rozdílnost v přístupu ke klientům. Cílem této práce není hodnotit, který z těchto přístupů je pro samotnou rodinu dobrý či vhodný. Je zde však ukázána

sdílená profesní strategie, jejímž cílem je udržení důvěry pro spolupráci a sanaci po odebrání dětí z rodiny.

Simona vidí kulturu profese v lidskosti samotných sociálních pracovníků, jež vychází ze samotné osobnosti sociálního pracovníka a jeho zkušeností.

Souhrnně lze uvést, že zpracovat veškeré informace, jež má sociální pracovník k dispozici. Zhodnotit situaci dítěte z jeho pohledu s ohledem na veškeré aspekty, které jsou v jeho zájmu. Zohlednit zkušenosti vyplývající z praxe ať samotného pracovníka či kolegů a dojít k závěru hodnocení, je komplikovaný proces. Přesto z analýzy dat vyvstalo, že odebrání dítěte z rodiny z pohledu sociálního pracovníka nemusí být to nejtěžší rozhodnutí v jeho profesi.

6.4 Vyústění empirického šetření

Kultura je definována „jako způsob konání, cítění a myšlení, který je vlastní určitému lidskému společenství. Kultura je vše, co je získané a předávané. Je to souhrn materiálních a nemateriálních výtvorů sociálních institucí, hodnot a norem daného společenství.“ (Matoušek, 2003b: 99) Oproti tomu kultura profese je společná pro pracovníky působící v konkrétním oboru. Pracovníci ve větší či menší míře sdílejí určité hodnoty, které jsou typické pro tento obor (Gouldner, 1957, podle Karahanna et al., 2005).

Sociální práce sociálních pracovníků OSPOD je nejen postavena na rozhodování. Toto rozhodování je provází celým profesním životem. Dělají rozhodnutí na počátku práce s rodinou, v průběhu i na konci spolupráce. Jedná se o rozhodnutí, které se týká celého spektra záležitostí. Sociální pracovník se musí hned v počátku navázání kontaktu s rodinou rozhodnout, jakým způsobem bude s rodinou pracovat. V rámci vyhodnocování situace dítěte popřípadě rodiny musí rozhodnout, jak bude probíhat následná spolupráce a jaké kroky musí sociální pracovník učinit. Pokud sociální pracovník na základě vyhodnocovacího procesu dojde k závěru, že dítě je nějakým způsobem ohroženo, musí se rozhodnout, jakým způsobem bude ve věci dítěte postupovat. Může dojít k rozhodnutí, že ohrožení dítěte je natolik závažné, že je potřeba podat návrh na předběžné opatření, kterým bude dítě odebráno z jeho prostředí. Sociální pracovník se rozhoduje, které informace jsou pro soud relevantní. Rozhoduje se i ve smyslu, které následné prostředí je pro dítě

nejvhodnější. Řeší rozhodnutí v průběhu spolupráce, ale i rozhodnutí, kdy je možné spolupráci ukončit.

Sociální pracovníci OSPOD stojí před častými dilematy. Musil (2004) rozděluje dilemata na zjevná, která rozlišuje ještě na konflikt s okolím a boj motivů, a latentní. Ze zjevných dilemat se stávají latentní, pokud je toto dilema zatlačeno do pozadí a není potřeba se jím zabývat. Utlumení těchto dilemat spočívá v racionalizaci, kterou lze chápat jako akceptování něčeho nepřijemného, kdy kolektivním uznáním a racionálním zdůvodněním, že přesto, že se může toto rozhodnutí zdát v jistém ohledu špatné, je vlastně žádoucí nebo nejlepší ze špatných.

Dále uvádí, že: „Vymezení kultury jako nástroje, který pracovníkům pomáhá při práci s klienty tlumit naléhavost hrozících dilemat, chápe jako upozornění na sice jednu z mnoha, za to však velmi důležitou funkci kultury organizací.“ (Musil, 2004: 43)

V oblasti sociální práce OSPOD při rozhodování o odebrání dítěte z rodiny, po prvotním vyhodnocování situace dítěte, které provádí samotný pracovník pracující s rodinou, je tato práce postavena na kolektivním jednání. Jako kolektivní označují jednání kolegů, ale i vedoucích pracovníků. Kdy konečné rozhodnutí by nemělo stát pouze na samotném pracovníkovi. I když ještě dnes se setkáme s názorem sociálního pracovníka, který odpovědnost za toto rozhodnutí odmítá přenechat kolektivu.

V určitých situacích klientů může sociální pracovník OSPOD dojít k situaci, že platné zákony sociálním pracovníkům OSPOD ukládají určité povinnosti, s kterými sociální pracovník nemusí vnitřně souhlasit. Je tedy na samotném pracovníkovi, jak tento vnitřní rozpor vyhodnotí a zpracuje.

To jakým způsobem provádí sociální pracovník svá rozhodnutí, ať už v běžných záležitostech klienta či v závažných případech, je odvislé od hodnot a norem chování a základních přesvědčení, díky kterým je vyznačována kultura sociálních pracovníků OSPOD.

Základní hodnotou pro sociální pracovníky OSPOD představuje zájem dítěte. Tento zájem, v případech odebrání dětí z rodiny, pro ně znázorňuje život a zdraví dítěte. Pokud, na základě získaných informací o rodině dítěte, dospějí k závěru, že dítě by mohlo být v rodině ohroženo, činí kroky, které by dítě ochránilo. Tyto informace získávají od organizací, které s rodinou pracují či na základě vlastních šetření v rodině a pomocí sanace

rodiny. Ochrana dítěte spočívá v podání návrhu na předběžné opatření, kdy soud vydává rozhodnutí o tom, že dítě přejde do péče jiné osoby či zařízení. Kroky, které činí sociální pracovníci OSPOD před podáním návrhu, se týkají vyhodnocování situace dítěte, které v těchto případech probíhá kolektivní formou. Sociální pracovníci v těchto okamžicích sdílejí své zkušenosti a předávají si je mezi sebou. Pokud zde popisují zájem dítěte, sociální pracovníci ho sledují i v určení komu dítě předat do péče s ohledem na následnou spolupráci s rodinou.

V rámci novelizace zákona o OSPOD došlo ke změnám v oblasti rozhodování u odebrání dětí z jejich rodiny. Využívání určitých metod sociální práce se stalo podmínkou při tomto rozhodování. Dříve bylo toto využívání metod na samotných pracovnících či samotných odděleních OSPOD. Nyní zákon ukládá, které metody a v jakých případech je nutné tyto metody využít při rozhodování o podání návrhu na předběžné opatření. Tyto metody mají sociálním pracovníkům umožnit snazší rozhodování. Je zde snaha vést sociální pracovníky k větší spolupráci s ostatními organizacemi či zařízeními, které s rodinou i samotným dítětem spolupracují. Jedná se o kooperaci mezi zúčastněnými, kdy sociální pracovník OSPOD by měl být koordinátorem a správcem této spolupráce. Při rozhodování o odebrání dítěte z rodiny, kromě využívání metod sociální práce, je sociálním pracovníkům nápomocna jejich životní filosofie a jejich zkušenosti. Další roli zde také sehrává pomoc od ostatních kolegů, kteří jim jsou nápomocni jak vlastními profesními zkušenostmi, tak vzájemným sdílením dané situace klienta. V neposlední řadě také velkou úlohu sehrává přístup vedení a podmínky na daném oddělení mezi kolegy. Přestože by mělo dojít ke sjednocení postupů při odebrání dětí, stále je v těchto postupech ponechána volnost, na základě které si dané oddělení OSPOD samo určuje své vlastní postupy. Tyto postupy jsou vymezeny v metodice daného oddělení. Zásadní kroky, které sociální pracovník musí učinit, při takto závažném zásahu do rodinného života dítěte, jsou dány zákonem.

Důvěra, která je vkládána do každého sociálního pracovníka ze strany vedoucího pracovníka či samotného státu, je více než značná. Nezáleží na tom, zda je sociální pracovník v pracovním poměru krátce, či již několik let, situaci, kdy hrozí odebrání dítěte z rodiny, musí vždy zvládnout přiměřeným způsobem, neboť dopady při pochybení mohou mít pro rodinu fatální následky.

Jestliže kultura profese sociálních pracovníků OSPOD bude definována jako způsob konání, cítění a myšlení těchto pracovníků, bude tato kultura zakotvena v jejich životní filosofii a zkušenostech, neboť toto sociálního pracovníka utváří.

Životní filosofii je možné vnímat jako soubor vlivů, které ovlivňují život sociálního pracovníka. Tyto vlivy jsou specifické v tom, že vychází ze samotného pracovníka již od jeho útlého věku. Jedná se o osobní přístup k životu i působení jeho rodiny a jeho blízkého okolí. Je to dar, se kterým člověk přistupuje ke své profesi. Jakým způsobem vnímá svou pozici vůči klientovi a jeho situaci. Prokazuje vůči němu empatii bez hodnocení jeho chování a soudů nad jeho činy. Zůstává citlivým člověkem v situacích, kdy v rodinách dochází k silným emotivním reakcím.

Zkušenosti sociálního pracovníka OSPOD se utvářejí již při studiu oboru sociální práce. Získává zde prvotní znalosti, které využívá v následné praxi. Je však nutné uvědomit si, že tyto zkušenosti jsou na teoretické bázi. Praxe v oblasti sociální práce OSPOD je úplně jiná. Na základě studia získávají sociální pracovníci pouze základní a prvotní rozvoj kompetencí, které je nutné následně v rámci profesní praxe prohlubovat.

Za velmi zásadní, v profesní roli sociálních pracovníků OSPOD, je období vstupu do profese. Sociální pracovníci získávají prvotní praktické zkušenosti v oblasti své práce. Zkušenosti jsou získávány na základě předávání zkušeností od profesně starších kolegů. U nových pracovníků dochází ke změně pohledu v normalitě. V tom, co je normální pro sociálního pracovníka OSPOD jako běžného člověka a v tom, co sociální pracovník OSPOD vnímá v rámci své profese. Sociální pracovník se musí na základě profesních zkušeností a kompetencí naučit respektovat normalitu dané rodiny. Nesmí zasahovat do integrity rodiny, pokud to není dle platné legislativy nutné.

S ohledem na různorodost práce s klienty a změn v legislativě, jsou zkušenosti pracovníků utvářeny i v průběhu celé jejich profese. Sociální práce OSPOD je postavena na profesionální zkušenosti kolegů sociálního pracovníka. Neboť tyto předávají novému pracovníkovi své zkušenosti, poskytují mu zpětnou vazbu a vedou s ním rozhovory nad konkrétní rodinou. Sociální pracovník si osvojuje jejich metody, pozoruje je při přímé práci s klientem. Sám ale zhodnocuje danou situaci a volí si své metody a svůj vlastní přístup. Sociální pracovníci by se měli shodnout na postupu, jak s rodinou pracovat, případně tento postup vyjednat. Ale stejně tak, jako každá rodina je specifická a odlišná od ostatních, tak i samotný sociální pracovník se od ostatních sociálních pracovníků liší. Jeho

odlišnost spočívá ve způsobu komunikace s klienty, jakým způsobem k nim přistupuje, pro jaký postup se rozhodne při práci s rodinou a další.

Sociální pracovník OSPOD v tomto rámci nemůže zůstat rigidní. Profesní praxe mu toto ani neumožňuje, neboť rozmanitost rodinných problémů jeho klientů je natolik široká, že není možné průběžné vzdělávání jakýmkoliv způsobem omezit.

S výše uvedeným souvisí, jaké předpoklady by měl mít sociální pracovník OSPOD. Jedná se o předpoklady širokého spektra, neboť sociální pracovníci pracující na klientových problémech stavějí svou práci na velké šíři znalostí ze všech sociálních i ostatních věd (Matoušek, 2013). Samotné sociální pracovnice OSPOD uvádějí, že nejdůležitější složka v předpokladech sociálního pracovníka OSPOD je empatie. Umění vcítit se do situace klienta a jeho rodiny, a přesto s ním pracovat na profesionální úrovni. Ostatní kompetence je možné nabývat a prohlubovat na základě profesních zkušeností.

Mezi základní hodnotu v oblasti sociálně-právní ochrany dětí je pro sociální pracovníky zachování si lidskosti. Přestože sociální pracovník OSPOD vystupuje z pozice úředníka, je nezbytné, aby stále zůstal humánním člověkem. A to jak v přístupu ke klientům tak ve spolupráci s ostatními organizacemi. To znamená být vnímavý k potřebám klienta a tyto potřeby komunikovat s organizacemi, které mu mohou nabídnout své služby. S tímto tématem je spojena i typologie pojetí role dle Musila.

Pohled sociálních pracovníků na samotný úkon odebrání dětí se liší. Jedni ho považují za nejnáročnější při své práci, jiní k němu přistupují, jako k relativně běžné záležitosti. Neboť rozhodování je při jejich práci běžnou záležitostí. Záleží pouze na časové posloupnosti a kolik času pro konečné rozhodnutí pracovník má. V současné době by rozhodnutí o odebrání dítěte mělo padnout pouze na základě kolektivní spolupráce odborníků, kteří s rodinou pracují.

Dalším zajímavým aspektem při rozhodování o odebrání dítěte z rodiny je přenášení odpovědnosti o rozhodnutí na soud. Z analýzy rozhovorů plyne, že některé sociální pracovnice mají tendence sdělovat, jak klientům, tak veřejnosti, že oni nejsou ti, kteří ve věci dětí rozhodují. V určitém pohledu mají pravdu, nicméně, jsou to oni sociální pracovníci OSPOD, kteří dávají podnět, v tomto případě návrh k soudu. Tento podnět, který podávají je potvrzen vedoucím pracovníkem oddělení. Soud rozhoduje bez

přítomnosti účastníků řízení a vychází pouze z podkladů, které mu podává OSPOD. Soud nemá možnosti, jak získat další informace, neboť své rozhodnutí musí vydat do 24 hodin od podání návrhu. Ve většině případů tedy dochází k tomu, že je návrhu vyhověno a dojde k odebrání dítěte z rodiny.

Organizační kultura a její prvky se projevují v kultuře sociálních pracovníků OSPOD. Sociální pracovníci OSPOD vnímají jako prioritní při své profesi mít možnost sdílení svých zkušeností s ostatními kolegy. Toto předávání zkušeností umožňuje pracovníkům zvládat svou práci bez větší psychické zátěže, která je na pracovníky kladena v rámci práce s klienty. Toto sdílení může probíhat v rámci supervize, porad, ale i běžného setkávání pracovníků např. u „snídaně“.

Na základě provedených rozhovorů vyvstává otázka, pokud se hovoří o odebrání dítěte z rodiny, zda o odebrání dítěte z rodiny můžeme hovořit i v případě, kdy soud rozhoduje o svěření dítěte do péče jednoho z rodičů. I v těchto případech totiž figurují sociální pracovníci OSPOD v roli kolizního opatrovníka. Kdy jsou ustanoveni na základě usnesení soudu proto, aby hájili zájmy nezletilých dětí.

Závěrem této části je nutné pozastavit se ještě u pohledu veřejnosti na práci orgánu sociálně-právní ochrany dětí, potažmo samotných sociálních pracovníků OSPOD. Obecný pohled může být strohý a nekompromisní v souvislosti s již zmíněnou větou: „Ta, co dává děti do ústavu.“ Sociální pracovníci se cítí být pod určitým tlakem. Tento tlak je na ně vyvíjen společností. V důsledku tohoto sociální pracovníci přistupují ke své práci s určitou obavou z možnosti selhání v tak citlivé situaci, jako je odebrání dítěte z rodiny.

Jako změnu v pohledu veřejnosti na samotnou práci OSPOD vidí sociální pracovníci v osvětě. Větší informovanosti společnosti o práci, kterou sociální pracovníci vykonávají. Ukázka dobré praxe v médiích a nikoliv reportáže, které ukazují pracovníci, která rve dítě z náruče milujících rodičů.

S ohledem na vysokou míru rozpadu rodin, kdy dochází ke spolupráci rozcházejících se nebo rozvádějících se rodičů a odděleních OSPOD, postupně dochází k mírnějšímu otitulování sociálních pracovníků. Klienti, ať už děti, rodiče nebo osoby jim blízké získávají zkušenosti s pracovníky a tím zjišťují, v kterých oblastech jim může OSPOD být nápomocen.

Závěr

Cílem této diplomové práce je odpovědět na otázku: „Jaká je kultura profese sociálních pracovníků?“ Kultura profese je společná pro pracovníky působící v konkrétním oboru. Pracovníci ve větší či menší míře sdílejí určité hodnoty, které jsou typické pro tento obor (Gouldner, 1957, podle Karahanna et al., 2005). Při odebrání dítěte z péče rodičů, či jiných osob odpovědných za výchovu dítěte, je nutná správná interpretace a následná aplikace tohoto opatření. Kultura sociálních pracovníků OSPOD vychází z organizační kultury a pojetí role sociálního pracovníka v kontextu sociální práce. Vycházíme-li z definice, že „organizační kultura existuje v podobě základních přesvědčení, hodnot, norem a vzorců chování, sdílených jedinci v rámci organizace. Navenek manifestovanými prostřednictvím chování a artefaktů,“ (Lukášová, 2010: 39), je potřeba získat poznatky od samotných sociálních pracovníků OSPOD. Na základě položené výzkumné otázky jsem se rozhodla využít kvalitativní výzkumnou strategii. Analyzovala jsem data z rozhovorů od osmi sociálních pracovníků OSPOD ze dvou oddělení a doplnila výzkum o případovou studii. Zvolila jsem téma odebrání dětí, neboť v těchto situacích je možné ukázat hodnoty sociálních pracovníků v rámci kritických případů.

Na základě analýzy zjištěných dat jsem dospěla k závěru, že stěžejním aspektem kultury profese sociálních pracovníků OSPOD jsou jejich sdílené hodnoty. Tyto hodnoty lze definovat jako zájem dítěte, vzájemné sdílení zkušeností, důvěra a lidskost.

Sociálně-právní ochrana představuje soubor opatření, které směřují k hájení zájmů dětí, kterým je státem garantována náležitá ochrana. Tato ochrana je ukotvena v platné právní legislativě našeho státu. Sociální pracovníci OSPOD označují za svého klienta konkrétní dítě, osoby odpovědné za jeho výchovu nebo nukleární rodinu dítěte. Předním hlediskem poskytování sociálně-právní ochrany dětí je zájem dítěte. Tento zájem je obecně definovaný a to z důvodu, aby ho bylo možné aplikovat vždy na konkrétní případ. Na základě získaných teoretických informací, jsem dospěla k závěru, že zájem dítěte lze sledovat prostřednictvím uspokojování potřeb dítěte.

Zájem dítěte je v případech odebrání dětí z rodin pojímán prvotně jako zdraví a bezpečí dítěte. Tento zájem dítěte sociální pracovníci OSPOD sledují, pokud dospějí na základě vyhodnocování situace dítěte k závěru, že dítěti hrozí z strany jeho nejbližších ohrožení. Toto ohrožení musí být takové intenzity, že není vhodné dítě ponechat v jeho rodině. Současně při rozhodování o podání předběžného opatření na odebrání dítěte

z rodiny, sociální pracovníci sledují jeho zájem i v oblasti, které následné prostředí je pro dítě nevhodnější. V první řadě, se hledá blízká osoba dítěte v podobě příbuzných. Dále se řeší, která forma náhradní rodinné péče je pro dítě možná a v neposlední řadě se sociální pracovníci zabývají otázkou jaké zařízení by dítěti mohlo poskytnout vhodnou péči i s ohledem na návrat dítěte zpět do jeho rodiny. Zde sehrává roli i hledisko kapacity zařízení a jejich přeplněnost. Zájem dítěte je tedy hledání nevhodnějšího řešení pro dítě, které se ocitá v ohrožení.

Pokud dochází k tomu, že zájem dítěte je z nějakého důvodu ohrožen, kdy tyto důvody jsou vymezené v zákoně o SPOD, sociální pracovníci OSPOD tyto děti označují jako ohrožené děti. V případě, kdy sociální pracovník dojde k závěru, že dítě je jakýmkoliv způsobem ohroženo, je povinen vypracovat individuální plán dítěte. IPOD je metoda sociální práce, která je zpracovávána na základě vyhodnocování situace dítěte. Toto vyhodnocování a IPOD se vytváří za spolupráce sociálního pracovníka OSPOD, rodiny, případně i dítěte a odborníků, kteří s rodinou spolupracují. Dalšími metodami sociální práce, které jsou v oblasti sociálně-právní ochrany dětí hojně využívány, jsou sanace rodiny a případové konference. K odebrání dítěte z rodiny může dojít pouze v případech, kdy je zdravý a život dítěte vážně ohrožen a není zde osoba, která by péči o dítě řádně zajistila. Důvody, pro které k odebrání dítěte z rodiny může dojít, jsou různé. Tyto důvody se ve většině případů týkají určitého selhání na straně rodičů nebo osob, které se o dítě starají. Selhání mohou mít podobu např. špatné nebo nedostatečné péče o dítě, úmyslné ublížení dítěti nebo užívání návykových látek rodiči. Zásadním úkolem sociálního pracovníka OSPOD, při vyhodnocení situace dítěte u odebrání, je zvolit vhodnou náhradní péči pro konkrétní dítě. V dnešní době se pro náhradní péči využívá forma pěstounské péče na přechodnou dobu nebo zařízení zdravotnické či školské.

Sociální pracovníci OSPOD, stejně tak jako v jiných pomáhajících profesích, vnímají jako zásadní aspekt své kultury vzájemné sdílení. Toto sdílení se projevuje v konzultacích, vyjednávání a předávání si nabytých zkušeností, informací a jiných skutečností týkajících se profese sociálních pracovníků OSPOD a to jak mezi samotnými pracovníky, tak pracovníky a vedoucím oddělení, ale i při supervizi. V rámci tohoto sdílení tyto pracovníci společně řeší i přímou práci s klienty. Pokud nastane situace, kdy hrozí odebrání dítěte z rodiny, v rámci kolektivního jednání a vyjednávání sociální pracovníci i případně rodina s dítětem i ostatní odborníci, kteří pracují s rodinou, dochází k závěru, zda je vhodné dítě

odebrat z rodiny, kdy tak učinit, najít a navrhnout možná řešení pro dítě a jeho rodinu. V případech, kdy je ohrožení dítěte v jeho rodině vysoké, sociální pracovníci musí dojít k závěru i bez přítomnosti rodiny a organizací. V těchto případech se jedná o to, že nebyla navázána spolupráce mezi klientem a OSPOD a pracovníci se nějakým způsobem o ohrožení dozvěděli. To, že jsou u některého dítěte základní potřeby neuspokojovány, v první řadě zjistí blízké okolí samotného dítěte. V této souvislosti právní řád ČR ukládá každému oznamovací povinnost o tom, že je dítě vystavováno nepříznivým vlivům.

Důvěra, je sociálními pracovníky chápána v několika úrovních. Jedná se o důvěru, která je v sociální pracovníky vkládána státem a daným oddělením, kde pracovník svou profesi vykonává. Sociální pracovník hájí normy dané společnosti. Při své profesi se ocitá v roli, kdy má rozhodnout o tom, co je normální a co normální již není. Za deviantní prostředí, které je považováno za natolik ohrožující pro dítě, je rodina, ve které dochází k úmyslnému ublížení na dítěti. V tomto kontextu musí sociální pracovník respektovat kulturu dané společnosti i normalitu dané rodiny. Další úroveň chápání důvěry spočívá v získání důvěry klienta. Bez takto navázaného vztahu, v citlivých případech jako je odebrání dítěte z rodiny, je práce s klienty dosti složitá.

Z agendy, kterou sociální pracovník OSPOD zajišťuje, vyplývá jeho rozpolcenost v roli sociálního pracovníka OSPOD. Tato rozpolcenost vychází z pozice sociálního pracovníka a pozice úředníka. Sociální pracovníci OSPOD tuto rozpolcenost vnímají a přestože si jsou vědomi svého mocenského postavení vůči klientovi z pozice úřední, upřednostňují roli lidského sociálního pracovníka. V očích sociálních pracovníků OSPOD je zachování si lidskosti jedním z nejdůležitějších vlastností a předpokladů pro dobrého sociálního pracovníka v této profesi.

Součástí sociální práce jsou samotní sociální pracovníci. Tito pracovníci jsou formováni na základě své osobnosti, osobnostních rysů, vzdělání, dalšího vzdělávání a enkulturací do organizační kultury. Při vlastní práci s klienty, se tito sociální pracovníci řídí vlastním svědomím a etickými zásadami, které při své práci uplatňují. Profesionální kompetence v rámci poskytování sociálně-právní ochrany dětí jsou soubor znalostí a schopností, které při práci sociální pracovník uplatňuje. S ohledem na to, že náplň práce sociálních pracovníků OSPOD je značně široká, předpokládá se, že zná a plně užívá metod sociální práce. Zvládá znalosti vývojové psychologie z důvodu potřeb dětí. Ovládá

elementární psychoterapeutický postoj i základní pochopení psychosociálních vztahů. Kritické myšlení je základním způsobem uvažování každého sociálního pracovníka. V neposlední řadě je sociální pracovník OSPOD schopen ve svém písemném projevu vystihnout podstatu věci.

Při své práci se sociální pracovníci často setkávají se situacemi, které se vyznačují určitými specifiky, které se týkají sociálně-právní ochrany dětí. Jedná se o uplatňování moci ve své profesi, držení hranic v přímé práci s klientem a pojem rizika jak na straně klientů, tak na straně samotného sociálního pracovníka. Tak jako i v jiných pomáhajících profesích, hrozí sociálním pracovníkům syndrom vyhoření. V případě pracovníků OSPOD je toto riziko více ohrožující z důvodu specializace profese. Je na ně kladena zátěž v souvislosti s náročností na problematiku klientů, kterou každodenně řeší a to i v oblasti kritických případů. Prevence v tomto smyslu je nezanedbatelná.

Jelikož se práce sociálních pracovníků OSPOD týká dítěte a jeho blízkého okolí, tedy rodiny jako systému, je potřeba si uvědomovat normy dané rodiny i dané společnosti. Je nezbytné mít na paměti, že rodinné systémy klientů jsou křehké, a proto se s nimi musí pracovat s náležitou péčí a hledat cesty pro překonávání bariér na straně klientů. Sociální pracovníci OSPOD využívají metody sociální práce, které jsou uvedeny výše, pro vyhodnocování situace dítěte, jež jim ukládá zákon o SPOD. Cílem novelizace tohoto zákona je určitá garance jak klientům, tak samotným pracovníkům, jak v daných situacích postupovat, a které metody využít. Bohužel ještě dnes se můžeme setkat s názorem sociálních pracovníků, že využívání těchto metod z nich nesnímá pocit odpovědnosti a spíše se jedná o časově náročné úkony. Tento přístup se může změnit na základě vlastních dobrých zkušeností s těmito metodami.

Základní přesvědčení a očekávání se u sociálních pracovníků OSPOD vyznačuje tím, jak sami sebe vnímají očima společnosti. Domnívají se, že společnost, potažmo klienti, nevyhledávají jejich služby v primární fázi problému. Klienti se na sociální pracovníky OSPOD obracejí ve chvíli, kdy již nestačí působit pouze preventivně. Sociální pracovníci jsou přesvědčeni o tom, že není dostatečně ukázána dobrá praxe jejich profese. Média předkládají reportáže, kdy dochází k odebrání dětí a sociální pracovníci nemají možnost vyjádřit se k danému případu, neboť jsou vázáni mlčenlivostí.

Odpovědnost, kterou sociální pracovníci přijímají v rámci svého působení v profesi, je více než značná. Mimo odpovědnosti, kterou nesou při rozhodování o podání návrhu na

odebrání dítěte z rodiny, mají i odpovědnost za vedení spisové dokumentace dítěte, která obsahuje zprávy, jež jsou jedním z podkladů pro podání tohoto návrhu. Tato spisová dokumentace obsahuje zprávy od odborníků, kteří s rodinou pracují jako je škola, zdravotnická zařízení, státní i nestátní organizace, a v neposlední řadě i zprávy, které vypracovávají samotní pracovníci při práci s rodinou. Bohužel se sociální pracovníci setkávají s tím, že zprávy, které obdrží od okolí dítěte nesou pouze omezené informace. Domnívám se, že je to z důvodu, že tito odborníci nemají možnost pracovat s dítětem komplexně. Vždy k němu přistupují ze svého profesního zaměření, za určitým účelem. Dalším důvodem může být i jejich obava z přímého upozornění na možné ohrožování ze strany pečujících osob.

Jelikož se sociální pracovníci OSPOD při náplni své profese každý den zabývají dilematy. Jejich normy a vzorce chování jsou postaveny na základě profesních zkušeností, které sociální pracovníci během své profese nabývají. Tyto profesní zkušenosti jim pomáhají pomoci překonávat obtížná zjevná dilemata. Zpracování těchto dilemat se projevuje i v ospravedlňování samotných sociálních pracovníků sami před sebou, ale i před svým okolím tím, že zdůvodňují proč a na základě čeho se rozhodli pro podání návrhu na odebrání dítěte z jeho rodiny.

To jakým způsobem se sociální pracovníci prezentují při své práci, vypovídá o jejich způsobech chování a jednání. Pokud bychom chtěli označit práci sociálních pracovníků OSPOD jedním slovem, bylo by to rozhodování. Sociální pracovníci OSPOD se musí při své práci téměř každý den rozhodovat. Rozhodnout, zda je dítě ohrožené, zda je nutný zásah do rodinných vztahů a další. Přestože konečné rozhodnutí vykonává sociální pracovník, tomuto rozhodnutí předchází jednání v rámci kolektivu a podstatnou úlohu zde sehrává i stanovisko vedoucího oddělení. Celý postup se děje spíše formou vyjednávání. Jejich chování obsahuje i jejich přístup k práci, současné novely zákona o SPOD, přístup k metodám sociální práce a další. Jak uvádí Navrátilová (2011) mezi nejvýznamnější okolnosti, které přispívají k podpoře sociálních pracovníků patří organizační kultura, která podporuje reflexivní způsoby uvažování, podporuje spolupráci s ostatními zainteresovanými pracovníky, nepřetěžuje své pracovníky a poskytuje technické zázemí. Dbá na vzdělávání sociálních pracovníků a umožňuje jim účastnit se reflexivně zaměřené supervize.

Práce sociálních pracovníků OSPOD v oblasti odebrání dětí je nelehká. Sociální pracovníci OSPOD jsou nositeli kultury profese, která se vyznačuje jejich hodnotami, které jsou postaveny na bázi hledání nejlepších cest pro dítě a jeho rodinu.

Seznam použité literatury a zdrojů

Literatura:

Bechyňová, Věra Věduna Bubleová, Zora Dušková, Radka Dydňanská, Šárka Gjuričová, Marta Konvičková, Dana Krejčířová, Marek Preiss, Lenka Šulová, Eva Vaníčková, Alena Vávrová. 2007. *Syndrom CAN a způsob péče o rodinný systém*. Praha: IREAS, o.p.s.

Bechyňová, Věra, Marta Konvičková. 2008. *Sanace rodiny*. Praha: Portál, s.r.o.

Cloud, Henry, John Townsend. 2004. *Hranice*. Praha: Návrat domů.

Disman, Miroslav. 2002. *Jak se vyrábí sociologická znalost*. Praha: Karolinum.

Géringová, Jitka. 2011. *Pomáhající profese*. Praha: Nakladatelství TRITON.

Havrdová, Zuzana. 1999. *Kompetence v praxi sociální práce*. Praha: OSMIUM.

Havrdová, Zuzana a kol. 2010. *Hodnoty v prostředí sociálních a zdravotních služeb*. Praha: Fakulta humanitních studií Univerzity Karlovy v Praze.

Havrdová, Zuzana, Martin Hajný et al. 2008. *Praktická supervize*. Praha: Galén.

Havrdová, Zuzana, Olga Šmídová, Jiří Šafr, Ingrid Štengmannová a kol. 2011. *Organizační kultura v sociálních službách jako předmět výzkumu*. Praha: Fakulta humanitních studií Univerzity Karlovy v Praze.

Hendl, Jan. 2012. *Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace*. Praha: Portál, s.r.o.

Honzák, Radkin. 2013. *Jak žít a vyhnout se syndromu vyhoření*. Praha: Nakladatelství Vyšehrad, spol. s.r.o.

Jankovský, Jiří. 2003. *Etika pro pomáhající profese*. Praha: Triton.

Jeklová, Marta, Eva Reitmayerová. 2006. *Syndrom vyhoření*. Praha: Vzdělávací institut ochrany dětí v roce 2006.

Kahoun, Vilém a kol. 2007. *Vybrané kapitoly k sociální práci*. Praha: Triton.

Kopecká, Ilona. 2012. *Psychologie 2. díl*. Praha: Grada Publishing, a.s.

Kopřiva, Pavel a kol. 2005. *Respektovat a být respektován*. Kroměříž: Spirála.

Krausová, Lucie, Věra Novotná. 2006. *Sociálně-právní ochrana dětí*. Praha: ASPI, a.s.

Lukášová, Růžena. 2010. *Organizační kultura a její změny*. Praha: Grada Publishing, a.s.

Lukášová, Růžena, Ivan Nový a kol. 2004. *Organizační kultura*. Praha: Grada Publishing, a.s.

- Matějček, Zdeněk. 1994a. *Co děti nejvíc potřebují*. Praha: Portál.
- Matějček, Zdeněk. 1994b. *O rodině vlastní, nevlastní a náhradní*. Praha: Portál, s.r.o.
- Matoušek, Oldřich. 2003a. *Rodina jako instituce a vztahová síť*. Praha: SLON.
- Matoušek, Oldřich. 2003b. *Slovník sociální práce*. Praha: Portál, s.r.o.
- Matoušek, Oldřich, Hana Pazlarová. 2010. *Hodnocení ohroženého dítěte a rodiny*. Praha: Portál, s.r.o.
- Matoušek, Oldřich a kol. 2003. *Metody a řízení sociální práce*. Praha: Portál, s.r.o.
- Matoušek, Oldřich a kol. 2013. *Encyklopedie sociální práce*. Praha: Portál, s.r.o.
- Motejl, Otakar + „et al.“ 2007. *Sborník stanovisek veřejného ochránce práv. Rodina a dítě*. Praha: ASPi, a.s.
- Možný, Ivo. 2002. *Základy sociologie*. Praha: SLON.
- Musil, Libor. 2004. „*Ráda bych Vám pomohla, ale...*“ *Dilemata práce s klienty v organizacích*. Brno: Marek Zeman.
- Musil, Libor. 2008. *Různorodost pojetí, nejasná nabídka a kontrola výkonu „sociální práce“*. České Budějovice: Sociální práce, časopis pro teorii, praxi a vzdělávání v sociální práci. Asociace vzdělavatelů v sociální práci.
- Navrátil, Pavel. 1998. *Sociální práce jako sociální konstrukce*. Praha: Sociologický ústav AV ČR, v.v.i.
- Navrátilová, Jitka. 2011. *Proces posouzení životní situace jako zdroj ohrožení dítěte*. České Budějovice: Sociální práce, časopis pro teorii, praxi a vzdělávání v sociální práci. Asociace vzdělavatelů v sociální práci.
- Pemová, Terezie, Radek Ptáček. 2012. *Sociálně-právní ochrana dětí pro praxi*. Praha: Grada Publishing, a.s.
- Pöthe, Peter. 1999. *Dítě v ohrožení*. Praha: G plus G.
- Ptáček, Radek, Hana Kuželová, Libuše Čeladová. 2011. *Vývoj dětí v náhradních formách péče*. Praha: Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR.
- Říčan, Pavel. 2004. *Cesta životem*. Praha: Portál, s.r.o.
- Schein, Edgar H. 1990. *Organizational Culture*. American Psychological Association.
- Schein, Edgar H. 2004. *Organizational Culture and Leadership*. San Francisco: The Jossey Bass Publishers.
- Straus, Anselm, Juliet Corbinová. 1999. *Základy kvalitativního výzkumu*. Boskovice: nakladatelství ALBERT.

Ševčíková, Stanislava, Pavel Navrátil. 2010. *Sociální práce jako institucionalizace rizika v pozdně moderní době*. Sociální studia 2/2010.

Špeciánová, Šárka. 2005. *Právní manuál pro sociálně-právní ochranu dětí*. Praha: LINDE nakladatelství, s.r.o.

Špeciánová, Šárka. 2007. *Sociálně-právní ochrana dětí*. Praha: Vzdělávací institut ochrany dětí, o.p.s.

Švaříček, Roman, Klára Šedřová a kol. 2007. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách: pravidla hry*. Praha: Portál, s.r.o.

Výrost, Jozef, Ivan Slaměník. 1998. *Aplikovaná sociální psychologie*. Praha: Portál, s.r.o.

Walker, Anne Graffam. 1999. *Handbook On Questioning Children*. Washington: American Bar Association.

Zich, František. 2004. *Úvod do sociologického výzkumu*. Praha: EUROPRESS.

Webové stránky:

<http://www.ditekrize.cz/syndrom-can>, Dětské krizové centrum [cit. 27. listopadu 2013].

http://www.google.cz/books?hl=cs&lr=&id=IFxoxlsUVvcC&oi=fnd&pg=PA30&dq=KARAHANNA,+E.,+EVARISTO,+J.+R.+a+SRITE,+M.:+Levels+of+Culture+and++Individual+Behaviour:+An+Integrative+Perspective&ots=YO42Ipujm9&sig=B-VnwPzk9sqU2Rkk6NbKpwi9mrE&redir_esc=y#v=onepage&q&f=false, Karahanna, Elena, J. Roberto Evaristo, Mark Srite, 2006: *Levels of Culture and Individual Behaviour: An Integrative Perspective*. Journal of Global Information Management [cit. 1. května 2014].

<http://www.hse.ie/eng/services/Publications/services/Children/WelfarePractice.pdf>, Dr Steevens' Hospital. 2011. *Child Protection and Welfare Practice Handbook*. Dublin: Millennium Park Steevens' Lane [cit. 28. listopadu 2013].

http://www.mpsv.cz/files/clanky/17209/analyza_vykonu_sp.pdf, Musil, Libor Pavel Bareš, Jana Havlíková. 2011. *Výkon profese sociální práce v systémech sociální ochrany ČR*. Praha: VÚPSV, v.v.i. [cit. 25. dubna 2014].

<http://www.mpsv.cz/files/clanky/14309/NSOPD.pdf>, „Právo na dětství“ Národní strategie ochrany dětí [cit. 29. září 2013].

http://www.ochrance.cz/fileadmin/user_upload/STANOVISKA/Rodina_a_dite/Ustavni_vychova/3561-07-KP-ZZ.pdf, Motejl, Otakar. 2007. Zpráva o výsledku šetření ve věci podnětu manželů K. Brno [cit. 13. října 2013].

http://socialni.praha.eu/jnp/cz/rodina/nahradni_rodinna_pece/formy_nahradni_rodinne_pec_e/index.html?mode=list#item-198613, Portál pro sociální oblast města Prahy – Formy náhradní rodinné péče [cit. 29. listopadu 2013].

<http://www.socialniprocnovnici.cz/>, Etický kodex sociálního pracovníka ČR, Mezinárodní etický kodex, [cit. 2. listopadu 2013].

www.mpsv.cz, Ministerstvo práce a sociálních věcí [cit. 14. srpna 2013].

Zákony:

Informace MPSV ze dne 21.12.2012.

Metodické doporučení MPSV č. 2/2010.

Metodická informace MPSV, ze dne 21.10.2011.

Sbírka zákonů č. 401/2012 – novela zákona o OSPOD.

Úmluva o právech dítěte č. 104/1991Sb.

Věstník vlády pro orgány krajů, okresní úřady a orgány obcí ze dne 28.11.2002 – Instrukce Ministerstva práce a sociálních věcí č.j.: 21-12242/200 ze dne 15.3.2000.

Vyhláška MPSV č. 473/2012.

Zákon č. 2/1993 Sb., Listina základních práv a svobod.

Zákona č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád.

Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník.

Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí.

Zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách.

Zákon č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních.

Zákon č. 312/2002 Sb., o úřednících územních samosprávných celků.

Zákon č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních.

Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník.